

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**‘ERKEK GÖZÜ’NÜN KADIN DAVRANIŞLARINDA VÜCUT
BULMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Ezgi KARMAZ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Dolunay ŞENOL**

Kırıkkale – 2015

KABUL-ONAY

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL danıŐmanlıđında Ezgi KARMAZ tarafından hazırlanan “Erkek Gözü’nn Kadın Davranışlarında Vücut Bulması” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim dalında Tezli Yükseklisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../20..

Prof. Dr. Dolunay ŞENOL

Yrd. Doç. Dr. Fahri ATASOY

Yrd. Doç Dr. Ahmet TAK

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.../.../20..

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Erkek Gözü'nün Kadın Davranışlarında Vücut Bulması adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

Tarih:.....

Adı Soyadı:.....

İmza:.....

ÖNSÖZ

Yapmış olduğum çalışmada gerçekleştirilen değerlendirmeleri ve sonuçları elde etmemde yardımcı olan, çalışmam boyunca fikirlerime önem vererek araştırmalarımı özgür bir biçimde yapmamı sağlayan danışmanım Prof. Dr. Dolunay ŞENOL'a, tez hazırlama süreci boyunca her sıkıntıda yanımda olan, çözüm odaklı yaklaşımlarıyla beni rahatlatan ve kaynaklara erişim noktasında önemli derecede kolaylık sağlayan arkadaşım Damla YAZAR'a, her daim yanımda olan, çalışmam boyunca beni yalnız bırakmayan ve tüm sıkıntıları aşmamda yardımcı olan eşim Emre KARMAZ'a teşekkür ederim.

ÖZET

KARMAZ, Ezgi, “ ‘Erkek Gözü’nün Kadın Davranışlarında Vücut Bulması”, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2015.

Toplumsal yaşamda kadın davranışlarının şekillenmesinde, kadınların kendi bedenleri ve eylemleri üzerinde kontrol sahibi olmasında etkili olan sosyal bileşenlerin neler olduğunun değerlendirildiği bu çalışmada, toplum cinsiyet tartışmalarına Foucault’un iktidar ve beden kavramları üzerinden yaklaşmıştır. İktidar ve beden arasındaki ilişki irdelenerek, modern zamanın gücü haline gelen panoptikonun, kadınlar üzerinde nasıl bir etkiye olduğu tartışılmıştır.

‘Erkek gözü’ haline gelen panoptikonun, hangi süreçlerden geçerek bu hale dönüştüğü üzerine feminist tartışmalara yer verilmiştir. Patriyarkal toplumun iktidar aracı haline gelen panoptikon, patriyarkanın öznesi olan erkeklerin gözü olup, kadınların bedenleri üzerinden erkeklerin iktidarlarının güçlenmesine ve kendini yeniden üretmesine katkıda bulunmuştur. Bu sürecin kadınların davranışlarına ve deneyimlerine ne şekilde yansıdığı önem taşımaktadır. Bu yüzden dört odak grup görüşmesiyle toplamda 32 kadın katılımcıyla görüşülmüş ve bu görüşmelerin analizleri çalışma sonunda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Erkek Gözü, Panoptikon, İktidar ve Beden, Patriyarka, Kadın Davranışları

ABSTRACT

KARMAZ, Ezgi, “Appearance of Male Gaze on Women Behaviours”, Master Thesis, Kırıkkale, 2015.

This thesis assessing the social components shaping woman attitude and their control on their own body and actions; approach to gender discussions through Foucault’s power and body concepts. The relation between power and body and how panoptikon that became power of modern times effect women is observed.

Feminist discussions are provided about Panoptikon which is transformed to “male gaze”, and this transformation process. Panoptikon that become power mechanism of patriarchal society, is the eye of men who are the agent of patriarchy, contributed to the enhancement of male power over woman body. How this process is reflected on woman attitude and experiences is important. For this reason four focus groups is conducted with 32 women, and the result of these focus groups are analyzed in this study.

Key Words: Male Gaze, Panopticon, Power and Body, Patriarchy, Women Behaviours

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
ÖZET	IV
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER.....	VI
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE BİYOLOJİK CİNSİYET	7
1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARI VE FEMİNİZM TÜRLERİ.....	11
1.2.1. Radikal Feminizm	13
1.2.2. Marxist Sosyalist Feminizm.....	16
1.2.3. Liberal Feminizm	18
1.2.4. Kültürel Feminizm	21
1.2.5. Postmodern Feminizm.....	24
1.2.6. Siyah Feminizm.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR, BEDEN VE PANOPTİKONUN TOPLUMSAL CİNSİYET İÇİNDE KURGULANIŞI

2.1. İKTİDAR VE BEDEN.....	29
2.2. PANOPTİKON	33
2.3. MODERN TOPLUMDA İKTİDAR VE BEDEN	36
2.4. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KONTROL ARACI OLARAK BEDEN.....	39
2.4.1. Toplumsal Yaşamda Kadın ve Bedeni	41
2.4.2. Sosyalleşme Sürecinde Kadın ve Bedeni	43
2.5. SOSYAL BAĞLAMDA KADIN GÖZETİMİ.....	54
2.6. FEMİNİST TARTIŞMALARDA PANOPTİKON KURGUSU	57

2.6.1. Kadın Bedeni ve Kadının Bedenine Yabancılaşması.....	58
2.6.2. Edilgenleşen Kadın Bedeni	63
2.6.3. Görünme ve Gözetlenme.....	67
2.6.4. Kadın Davranışlarının Aynası: Erkek Eyleyen	72
2.7. GÖRSEL ÖGELERDE PANOPTİKON.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI VE ANALİZİ

3.1. YÖNTEM.....	78
3.1.1. Araştırmanın Konusu	78
3.1.2. Araştırmanın Amacı	78
3.1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	79
3.2. NİTEL BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ	80
3.3. ALAN ARAŞTIRMASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ODAK GÖRÜŞMELERİNİN ANALİZİ	82
3.3.1 Katılımcılara Dair Veriler	82
3.3.2. Kadınlar Kendi Bedenlerinin Kontrolüne Ne Kadar Sahipler.....	83
3.3.3 Kadınlarla ve Erkeklerle Atfedilen Davranışlar	89
3.3.4. Kadınların Davranışlarına ve Bedenlerine Yönelik Müdahaleler	100
3.3.5 Kadınların Bedenlerine Kendi Müdahaleleri	112
SONUÇ	121
KAYNAKÇA	128

GİRİŞ

Yaşadığımız patriyarkal toplum içinde, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin kadına ve erkeğe biçilmiş olan roller her iki cinsin hayatlarında bazı sınırlandırmalar yapmasına neden olmaktadır. Ancak, toplum yapısının eril bakış açısı ile şekillenen bir nitelikte olması ve bunun bir yaşam tarzı olarak tüm bireyler tarafından kabul görmesinin amaçlanması, belli bir grubun avantajlı konuma geçmesine, diğerlerinin ise ikincil konumda bulunmalarına neden olmaktadır. Bu durum, bir grubun diğerine tabi olmasına ve kimliğini bu tabiiyet üzerinden şekillendirmesine zemin hazırlamaktadır. Burada erkek, tahakküm kuran iken kadın tabi olan tarafı oluşturmaktadır. Bunun ardında yatan en önemli nedenler ise toplumsal olarak cinsiyetlere ilişkin kalıplaşmış yargıların ve rollerin varlığıdır. İktidar ilişkileri dâhilinde düşünüldüğünde, toplumsal olarak kadın ve erkeğe atfedilen özellikler, ezen ezilen ilişkisinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu durum, sosyal yaşam içinde erkek ve kadın davranışlarının farklı şekillenmesine, günlük pratiklerinin bu iktidar ilişkisine göre oluşmasına neden olmaktadır.

Erkeklerle atfedilen aktif ve sosyal olduklarına ilişkin tutumun tam karşıtı kadınlar için uygun olarak kabul görülmektedir. Bu durum erkek bireylerin sosyal yaşam içinde daha görünür ve etkin olmalarına, kadınların ise özel alan olarak addedilen ev içinde kalmalarına neden olmaktadır. Kadın ve erkeğe dair toplumsal kabuller erkeğin iktidar sahibi olmasına ve neredeyse her bir pratiğin onların bakış açısıyla yoğrulmasına yol açmaktadır. Buna bağılı olarak kadınların sadece yaşam alanları daraltılmakla kalmamakta, onların gündelik faaliyetleri, düşünceleri ve davranışları var olan toplumsal cinsiyet kabullerinden ciddi bir biçimde etkilenmektedir.

Sosyal hayatın neredeyse her kısmını kaplamış olan patriyarkal kültür ve eril bakış, sosyalleşme sürecinde kadınlar tarafından içselleştirilmektedir. Bu durum, kadınların kendi davranışlarını ve düşüncelerini erkek bakış açısıyla pratiğe dökmelerine neden olmaktadır ki patriyarkal toplumun beklentisi de bu yöndedir.

Erkek gözünün¹ kadının davranışlarında vücut bulması kadının kendine yabancılaşarak, ikinci bir bilinç yaratmasına neden olmaktadır. Bu bilinç tamamen erkek gözüyle² oluşmuş bir bilinçtir ve kadınların bireysel istek, amaç, düşünce ve davranışlarının oluşumunda büyük rol oynamaktadır. Bu yüzden kadınlar kendilerini, başkasının gözüyle yani patriyarkanın gözüyle kontrol etmekte, bu şekilde kendi denetimlerini gerçekleştirmektedirler. Bu sayede, eril bakış açısının isteği doğrultusunda hareket etmekte ve patriyarkanın yeniden üretilmesine kendi istekleri dışında katkıda bulunmaktadır.

Kadınların sosyalleşme sürecinde, normalleştirerek içselleştirdikleri davranış biçimleri ve bu davranışları patriyarkal bir göz ile kontrol etmeleri, Foucault tarafından geliştirilmiş olan panoptikon kavramı ve bu kavramın işlevi ile benzerlik göstermektedir. Panoptikon, ilk olarak hapishane mimarisinde oluşturulmuş ve fiziksel yapısı gereği, bir gardiyanın tek bir yerden tüm mahkumları gözetleyebilmesine imkan tanımıştır. Bu sayede mahkumların davranışları sürekli gözetim altında tutulması ve kendilerinin izlendiklerini bilen mahkumların davranışlarını, izleyen kişinin görmek istediği gibi değiştirmeleri amaçlanmıştır. Burada hedeflenen nokta, belli bir süre sonra kendileri gözetlenmiyor olsalar bile, değiştirmiş oldukları davranış biçimlerini içselleştirmeye başlamış ve her daim izlendiklerini var sayarak yaşamlarını sürdüren mahkumların varlığıdır. Bu sayede, iktidarı temsil eden gardiyanın isteği doğrultusunda davranışlar şekillenmiş, mahkumlar yeni davranış biçimlerini normalleştirmiş ve bu şekilde iktidar amacına ulaşmış olacaktır.

Bu çalışmada, panoptikon ile başlayan gözetleme serüveninin patriyarka ile bütünleşerek nasıl bir erkek gözü haline geldiği ve kadınların buna bağlı olarak davranışlarını ne şekilde gerçekleştirdiklerinin öğrenilmesi amaçlanmaktadır. Her iki durum arasında var olan paralellik ve benzerlikler gösterilmeye çalışılarak,

¹Yararlanılan kaynaklarda 'male gaze' olarak kavramsallaştırılan bu terim Türkçeye 'erkek gözü' olarak çevrilmiştir.

²Konu ile ilgili olarak kullanılan 'gaze' kelimesi içerik olarak olumsuz anlam yüklü, seyretmek, dik dik bakmak gibi anlamlara gelmektedir.

panoptikon kavramının aslında tüm toplumu saran, davranışları şekillendiren ve iktidara hizmet eden bir olgu haline geldiği tartışılacaktır. Burada asıl anlatılmak istenen panoptikonun direkt kadınlar üzerinden gerçekleştirilen bir iktidar bileşeni haline gelmesidir. Yukarıda bahsedildiği üzere, sosyal yaşamda erkekler ile özdeşleşen iktidar, erkeklerin kendilerine tabii olan kadınlara yaptıkları müdahaleler ile varlığını devam ettirmektedir. Burada patriyarkal kültürün hizmet ettiği öznel olarak erkekler anılmaktadır ancak unutulmamalıdır ki sadece erkekler değil aynı zamanda kadınlar da bu patriyarkal iktidarın yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır.

Yukarıda anlatılanlar doğrultusunda, araştırma konusunun farklı disiplinlerde yer alan kavramların birbirleriyle ne kadar ilgili olduğu ve birbirlerini ne derece etkiliyor oldukları gösterilmeye çalışılarak özgün bir çalışma sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, araştırma konusunun bileşenlerinin, toplumsal cinsiyet açısından değerlendirildiğinde, bu alanda yapılan çalışmalara fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Daha önce yapılmamış bir çalışmanın gerçekleştirilmiş olması, gelecekte yapılacak olan çalışmalara katkı sunması açısından önem taşımaktadır.

Günlük yaşamlarında kadınların yapmış olduğu her bir pratiğin panoptikon işlevi gören erkek gözü ile oluştuğunu ve sosyalleşme sürecinde kadınların bu bakışı normalleştirerek içselleştirdiğinin savunulduğu hipotez, kadınlar ile yapılan odak grup görüşmeleri ile analiz edilmeye çalışılmıştır.

Gerçekleştirilen çalışmanın içeriği gereği, konu ile ilgili olarak kadınların bedenlerine ve davranışlarına dair neler deneyimledikleri, sosyal yaşam içinde nelerle karşılaştıkları ve bunlara yönelik algılarının nasıl şekillendiğini anlamak amacıyla kadınlarla görüşmeler düzenlenmiştir. İşlenen konunun direkt somut olarak sosyal yaşamda var olmamasından kaynaklanan zorluk nedeniyle, kişilerin konu ile görüşlerinin daha verimli bir şekilde elde edilebilmesi için bireysel görüşmeler yerine, grup görüşmelerinin yapılması uygun görülmüştür. Buradaki amaç, bire bir görüşmeler yapıldığında karşılaşılabilecek muhtemel; kişinin deneyimlerini paylaşmaktan çekinmesi, çalışma için önemli sayılabilecek düşüncelerin ve

deneyimlerinin hatırlanmasında ya da açığa çıkarılmasında zorluk çekilmesi gibi sorunların ortadan kaldırmaktır. Bu yüzden, odak grup çalışması ile karşılaşılabilecek olumsuzlukları en aza indirmek ve verimli bir sonuç elde edebilmek adına, katılımcıların kolaylıkla bir araya gelebilmelerini sağlayacak odak grup görüşmeleri yapılmıştır.

Katılımcılara ulaşmada kartopu yöntemi izlenmiştir. Böylece, hem güven ortamı daha kolay sağlanmış hem de daha fazla kişiye daha kolay ulaşılabilmiştir. Yapılan odak grup görüşmeleri yukarıda da belirtildiği üzere katılımcıların her hangi bir sıkıntı yaşamadan bir araya gelecekları, kendilerini rahat hissedecekleri yerlerde yapılmaya çalışarak samimi bir ortam yaratılmaya çalışılmıştır. İki odak görüşmesi katılımcıların çalıştığı kurumlarda toplantı salonlarında, diğeri katılımcılar ile ortak bir zaman belirleyerek katılımcılarından birinin evinde ve sonuncu ise yine ortak bir zaman belirleyerek dışarıda bir mekanda buluşularak gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler sırasında katılımcıların onayları alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış ve aynı zamanda notlar tutulmuştur. Her bir görüşme 1 saat 45 dakika ile 2 saat arasındaki sürelerde gerçekleştirilmiştir.

Yapısı itibarıyla birçok avantaj sağlayan bu nitel görüşme yöntemi, araştırma konusunun incelenmesini oldukça kolaylaştırmıştır. Odak grup görüşmeleri sayesinde aynı anda birçok katılımcı ile birlikte araştırma konusu üzerine konuşulmuştur. Katılımcıların birbirlerinin yanında rahat ve güvende hissedebileceği kişiler ile bir araya gelmesi sağlanarak deneyimlerin kolay bir şekilde aktarılmasına zemin hazırlanmıştır. Katılımcılar birbirlerinden cesaret alarak, yalnızken söylemeye çekineceklerini ifade ettiklerini deneyimlerini paylaşmışlardır. Ayrıca katılımcıların kolay ve zorlanmadan bir araya gelmelerini sağlayacak ortam ve zaman ayarlanarak, görüşmelerin daha verimli geçmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Avantajlarının yanında dezavantajları da bulunan bu araştırma yöntemi, kalabalık bir grup ile yapıldığından herkes için ortak bir zaman ayarlanması ve toplanılması oldukça vakit almıştır. Ayrıca toplanılacak yer bulunmasındaki zorluk,

çalışmanın başka bir olumsuz yanını yansıtmaktadır. Görüşmeler uzun sürdüğü için, yapılan kayıtların deşifre edilip analizlerinin yapılması oldukça fazla zaman almaktadır. Bu açıdan zaman yönetiminin ve planlanmasının çok düzenli bir şekilde yapılması ve uygulamaya konulması gerekmektedir.

Araştırma konusunun daha detaylı bir şekilde aktarılması adına, konu üç farklı bölüme ayrılarak anlatılmıştır.

Birinci bölümde araştırmanın temelini oluşturan toplumsal cinsiyet konusuna yer verilmiştir. Burada toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet arasındaki farklılıklara değinilerek toplumsal cinsiyet tartışmalarına değinilmiştir. Konu ile yakından alakalı olan feminist yaklaşımlar tartışılmış ve farklı feminist teorileri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda radikal feminizm, sosyalist feminizm, liberal feminizm, kültürel feminizm ve postmodern feminizm ve siyah feminizmin toplumsal cinsiyet, toplumsal eşitlik, kadın ve bedenine bakış açıları sunulmuştur.

İkinci bölümde Foucault'un iktidar, beden ve panoptikon analizlerine yer verilmiştir. Modern toplumda iktidar ve beden ilişkisinin nasıl bir değişime uğradığı üzerine durulmuştur. Daha sonra iktidar, beden ve panoptikon kavramlarının toplumsal cinsiyet ile ilişkisini değerlendirmek üzere, bedenin nasıl bir kontrol aracına dönüştüğüne değinilmiştir. Toplumsal yaşamda kadın ve kadın bedeninin nasıl algılandığı ve sosyalleşme sürecinde hangi deneyimlerden geçtikleri anlatılmaya çalışılmıştır.

Panoptikon ile kadın gözetiminin³ nasıl birbirinin içine geçen olgular olduğuna değinilerek, bu konuya dair feminist tartışmalara yer verilerek, panoptikonun bu tartışmalar içinde nasıl kurgulandığı aktarılmaya çalışılmıştır. Kadınların sosyalleşme sürecinin ardından, sosyal yaşam içinde bedenlerine nasıl yabancılaşarak edilgen hale geldikleri ve gözetlenmeye ne şekilde maruz kaldıklarına

³Bu kelime, kullanılan kaynaklarda 'surveillance' kelimesine karşılık kullanılmıştır ve konu bakımından, aynı zamanda 'izleme', 'kontrol altında tutma' ve 'denetleme' anlamlarını da içermektedir.

dair değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümde son olarak, görsel öğelerde (reklam, sinema sanat vb.) panoptikonun nasıl aktarıldığına değinilmiştir.

çnc ve son bölümde ise konu ile ilgili yapılmış olan saha çalışmasının analizlerine yer verilmiştir. Çalışmada odak grup görüşmeleri yapılmıştır. Bu nedenle odak grup görüşmeleri hakkında bilgiler verilmiştir. Ardından yapılan görüşmelerdeki katılımcıların demografik bilgilerinin aktarılmasından sonra çalışmanın amacına yönelik elde edilen veriler ışığında, katılımcıların ifadelerinden alıntılar yapılarak odak grup görüşmelerinin değerlendirilmesi sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL CİNSİYET VE TOPLUMSAL CİNSİYETE İLİŞKİN TARTIŞMALAR

1.1. TOPLUMSAL CİNSİYET VE BİYOLOJİK CİNSİYET

1970’li yıllarda feministlerin yeni bir anlam yükleyerek kullandıkları toplumsal cinsiyet kavramı, hem merkezi önemini hem de tartışmalı niteliğini koruyan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin karşıtı bir kavram olarak kullanılan cinsiyet kavramı ise hala toplumsal cinsiyet tartışmaları içindeki varlığını sürdürmektedir. Cinsiyet, kadın ile erkek arasındaki biyolojik-anatomik farklara işaret ederken, toplumsal cinsiyet cinsel kimliklerin kuruluşunun ve aralarındaki ilişkinin toplumsal ve kültürel olduğuna işaret etmektedir. Yani cinsiyet, kadın ve erkek arasındaki fiziksel, biyolojik, psikolojik farklılıkları dile getirmek için kullanılmaktadır. Kadın ve erkeği birbirinden ayıran cinsiyet, üreme, cinsel organlar, doğurganlık gibi farklılıklardan kaynaklanan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet, kişinin fiziksel görünüşüne bağlı olarak toplum tarafından gerçekleştirilen sosyal bir etiket olarak nitelendirilmektedir (Beall, Eagly ve Steinberg, 2004). Bu açıdan bakıldığında, cinsiyetin bireyleri sadece kadın ve erkek olarak kategorileştirdiğini söylemek mümkündür. Üçüncü bir sınıflandırmanın dikkate alınmadığı bu kavram dâhilinde bireylerin kadın ya da erkek olarak yaşamlarını sürdürdükleri ifade edilebilir.

Cinsiyet özelliklerinden yola çıkılarak kadına ve erkeğe kültürel, sosyal, ekonomik, toplumsal, siyasal bazı roller yüklenerek, farklı olduklarına yapılan vurgu belirginleşmektedir. Bu aşamada karşımıza çıkan toplumsal cinsiyet kavramı, sosyal birer varlık olan kadın ve erkeğin toplumsal beklentilere göre davranmasını, buna göre hayatını idame ettirmesini öngören davranışsal ve düşünsel pratikleri içinde barındırmaktadır. Toplumsal cinsiyeti insanın yarattığı sosyal bir kurum olarak tanımlayan Lorber (1994: 14), bu kurumun aile, politika, devlet ve ideoloji gibi yapılar içinde oluştuğunu belirtmektedir. Bu şekilde toplumsal cinsiyetin sosyal yapılar içinde kendini sürekli yeniden ürettiğini söylemek yerinde olacaktır. Kültürel

özelliklerin ön plana çıkmasını sağlayan toplumsal cinsiyet bu yönüyle cinsiyet kavramından ayrılmaktadır. Çünkü toplumsal cinsiyet kadın ve erkek rollerinin tamamen toplum tarafından üretildiği kültürel inşalara dayanmaktadır (Şaşman Kaylı, 2014: 27).

Toplumsal cinsiyet, kadın ve erkeğe biçilmiş olan rollerin toplumsallaşarak devamlılığının sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu açıdan toplumsal cinsiyet rollerinin sosyalleşme süreci içinde kadın ve erkekler tarafından içselleştirildiklerini söyleyebiliriz. Bireylerin kendilerini kadın ya da erkek olarak tanımladıktan sonra, bu cinsiyetlere yönelik rolleri üstlenmeleri sosyalleşme ve içselleştirme süreçlerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bu konuda Sancar (2011) toplumsal cinsiyet bazında belirlenen kadınlık ve erkeklik rollerinin cinsiyet ile ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Unutmamak gerekir ki toplumsal cinsiyet, cinsiyeti bir bedene kabul ettiren bir toplumsal kategoridir (Şaşman Kaylı, 2014: 28). Ayrıca cinsiyet ve toplumsal cinsiyeti birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı, yapılan araştırmalar sırasında sıkça karşılaşılmıştır. Buna bağlı olarak kültürel olarak kadın ve erkek bireyler beklenenlerin cinsiyetlerinden bağımsız olmadığı belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyet kadının doğurganlık özelliğini ileri sürerek, çocuk bakımından sorumlu kişi olarak kadını göstermiştir. Bu durum kadının omuzlarında ağır bir yük olarak bulunmaktan ziyade, sosyal yaşamını ve iş yaşamını da olumsuz yönde etkiler hale gelmiştir. Ancak burada sorun teşkil eden nokta, ileri sürüldüğü gibi kadının doğurganlık özelliğinden dolayı toplumda ikincil konuma sahip olması değil; ezilen taraf olduğu için doğurganlıklarından ötürü tekrar üzerlerine yüklenilmesidir (Şaşman Kaylı, 2014: 29). Bu yüzden toplumsal cinsiyet ezme ve ezilme konumlarını yaratmaktadır. Toplumsal cinsiyet, erkek ve kadını sosyal yaşam içinde etki alanına alarak sadece kimlik oluşumunun şekillenmesinde rol oynamakla kalmaz aynı zamanda cinsiyet temelli iş bölümünün ortaya çıkmasına neden olur. Ancak, kadın ve erkeğin sosyal yaşam içinde üstlendikleri rollerin, bir iş bölümü sonucu değil kültürel olarak belirlenen ve zamana, duruma göre değişen özellikler olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerinin

oluşması sırasında din, değerler, yasalar etkili olsa da, kadın ve erkek bireylerin kişisel ve özel ilişkilerinin niteliği de bu durumu etkilemektedir (Eke, 2006).

Toplumsal cinsiyet rollerine göre tarihsel süreç içinde erkekler güçlü, iktidar sahibi, akıllı olan, kural koyucu olarak benimsenirken kadınlar duygusal olan kavramlar ile özdeşleştirilerek, toplumsal kurumlar tarafından bu değerler güçlendirilmiştir (Eagleton, 1991: 174). Bu durum kadınların erkek egemen kültür tarafından sürekli baskı altına alınmasına neden olmuştur. Toplumsal cinsiyet kimin egemen kimin tahakküm altında olduğunu toplumsal olarak belirlemektedir (Şaşman Kaylı, 2014: 28). Fiziksel olarak başlayan farklılık, toplumsal cinsiyetin bireylerin üzerine yüklemiş olduğu roller ile birlikte içinden çıkılmaz bir hal almış, bu durumdan olumsuz olarak etkilenen taraf kadın olmuştur. Erkeğe göre ikincil olarak tanımlanan kadının, birçok konuda güçsüz görülmesi nedeniyle mahrem alan olan ev içinde kalması ve doğal görevi olan annelik ve bakım işlerini yapması, toplumsal cinsiyet rollerine dayanılarak sosyal ve toplumsal olarak kabul görmüştür. Ancak kendilerine atfedilen toplumsal rolleri içselleştiremeyen kadın ve erkekler toplumsal baskı altında kalmakta ve toplum tarafından dışlanmaktadır. Savran'ın bu konuyla ilgili olarak belirttiklerine yer vermek faydalı olacaktır;

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek arasındaki karşıtlığa işaret ederken bu karşıtlığın anlamını oluşturur. Bu şekilde hem kadın ve erkek arasındaki ikili karşıtlık hem de toplumsal cinsiyet ilişkilerine ilişkin toplumsal süreç, iktidarın manasının bir parçası haline gelir. Bu fikri herhangi bir şekilde sorgulamak ya da değiştirmek bütün bir sistemi tehdit etmek anlamına gelir (Savran, 2004:235).

Bu durumu sadece kadın ve erkeğin toplumsal rollerini düzgün bir biçimde yerinde getirmemesinden doğan sorunlar değil aynı zamanda kadın ya da erkek cinsiyeti ile doğup bu cinse ait toplumsal cinsiyet rollerini benimsemeyen bireyleri de dâhil ederek düşünmek gerekmektedir.

Antropolojik ve sosyolojik birçok çalışma cinsiyet yaklaşımları ve toplumsal cinsiyet sistemleri içindeki birçok farka dikkat çekmektedir. Oldukça geniş yelpazede varlığını sürdüren bu çeşitlilik, biyolojinin doğasına karşı var olan inanç ve cinsiyetin ne olduğuna karşı tutulan tavır ile yakından ilgilidir. Toplumsal

cinsiyetin oluşmasında, fiziksel olarak sahip olunan farklılık yeterli görülmemektedir. Örneğin, Kuzey Amerika Hintlilerine mensup Zuni kabilesine göre bireylerin sahip olduğu dış genital bölgenin görünümü cinsiyet belirleme noktasında önem arz etmemektedir (Newman, 2002:354). Bu örnekte kültürün biyolojik özelliği nasıl yorumladığı ve toplumsal cinsiyet noktasında biyolojik cinsiyetin aşikâr bir nokta olmadığı ve toplumsal cinsiyet rolleri ile direkt olarak bağlantılı olmadığı açıkça görülmektedir. Bu şekilde kültürel farklılıkların var olması cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki ile ilgili farklı alternatiflerin olabileceğini göstermektedir (Newman, 2002:355).

Lorber (1994: 15), toplumsal cinsiyetin dişi ve erkek insanlar arasındaki biyolojik ve psikolojik farklılıklar ile kıyaslanamayacağını belirtmiştir. Toplumsal cinsiyeti oluşturan öğeler sosyal olarak oluşturulmuş statülerdir. Batı toplumlarında sadece kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyet ve toplumsal cinsiyet sınıflandırması kabul edilirken, bazı toplumlarda erkek, kadın ve berdache/hiira/ xanith (cinsiyet değiştiren) olmak üzere üç toplumsal cinsiyet kategorisi kabul edilmektedir (Lorber, 1994: 15). Bu yüzden beden, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet arasında sabit bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün olmamaktadır.

Toplumsal cinsiyet üzerine yapılan bu tartışmalar feminist mücadele ile daha fazla göz önünde bulundurulmuş ve feministler tarafından bu durum çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilmiştir. Bu açıdan toplumsal cinsiyet üzerine farklı feminist grupların getirmiş oldukları çeşitli görüşler konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Bu amaçla, önce genel olarak feminizm ve toplumsal cinsiyet kavramı değerlendirilecek, ardından farklı feminizm türlerine değinilerek, konu ile ilgili görüşlere yer verilecektir.

1.2. TOPLUMSAL CİNSİYET TARTIŞMALARI VE FEMİNİZM TÜRLERİ

Toplumsal cinsiyet kavramı daha önce bahsedildiği gibi evrensel sayılamayacak nitelikler taşımakla birlikte oldukça tartışmalı bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet kavramı, feminist tartışmalar içinde farklı ilişkiler bütünü ve anlamlar dâhilinde kullanılabilir. Çoğu durumda bu kavramın “kadınlar” yerine kullanıldığını görmek mümkündür ve cinsiyet eşitsizliği temelinde yükselen eril sistemin tamamını görmeyi kolaylaştırmaktadır. Örneğin, tarihi toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yazmak yalnızca kadınların tarihini değil, tarihi genel olarak en baştan başlayarak bu bakış açısıyla yazmak demektir (Fulcher, Scott, 2007: 152).

Feminizmin ortaya çıkışıyla birlikte, kadınların amaçladıkları, cinsiyet eşitliğinin tanrısal, dini ya da biyolojik kökenli olmadığını; kadınlık ve erkekliğin toplumsal iktidar ilişkileri yoluyla kurulduğunu göstermek olmuştur. Feminist hareketlerinin yükseldiği, feminist tartışmaların zenginleştiği 1970 yılı sonrasında, tartışmalar sırasında değinilen önemli bir nokta da biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ne derece birbiriyle bağlantılı olduğu, aradaki ilişkinin niteliğinin neler olduğu üzerinedir. Bu aşamadan sonra yapılan tartışmalar, toplumsal cinsiyet bağlamında kadınların yaşadıklarını daha gözle görünür hale getirmiştir. Yapılan tartışmalar farklı temeller üzerinde yükselmiş ve bu durum farklı alanlardan toplumsal cinsiyet kavramının değerlendirilmesini sağlamıştır. Toplumsal cinsiyet çalışmalarına yönelik yapılan bu tartışmalar, çıkış noktalarına ve ele alınış biçimlerine göre ele alınarak incelenecektir.

Cinslerin eşitliği kuramına dayanarak kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi amaçlayan siyasi bir akım (Arat, 2010: 29) olarak karşımıza çıkan feminizmi genel bir çerçeve ile tanımlamak mümkün değildir. Çünkü bu amaç için hareket eden kadınların buldukları durum, düşünceleri, sorunları farklılık göstermektedir. Bu da çeşitli feminist hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak, bu farklı çıkış noktalarına rağmen feminist hareketi toplumsal bir hareket olarak görmek mümkündür. “Toplumsal bir değişme sağlamak amacıyla

girişilen kolektif bir etkinlik olup, yerleşik iktidar yapısına, yerleşik norm ve değerlere karşı yöneltilen bir protesto” olarak tanımlanan toplumsal hareketi (Tekeli, 1995:30) feminizmle içkin olarak düşündüğümüzde, feminizmin erkek egemen toplumun cinsiyetçi yaklaşımlarına karşı mücadele ettiğini söyleyebiliriz. Bu bağlamda feminizm, kadın sorunlarına eğilen, kadının toplum içinde dışlanışını, aşağılanışını, ezilişini ve kendine yabancılaştırılmasını sergileyen ve bu durumun düzeltilmesi için var olagelen patriyarkal kavram, norm ve değerlerle mücadele etmeyi amaçlayan bir toplumsal hareket olarak tanımlanmaktadır (Doltaş, 1991; 83). Bu açıdan feminizm ve feminist hareket içinde bulunan kadınların, sosyal ve günlük yaşamlarından doğan sorunları daha görünür kılmak ve kendi konumlarını sorgulayıp var olan eşitsizliğin nedenlerini ve çözüm yollarını bulmayı amaçladıkları söylenebilir.

Toplumsal hareket olarak ortaya çıkan feminizmin, feminist teorinin kaynağını oluşturduğunu söylemek mümkündür. Feminist teorinin oluşturulmasındaki temel amaç, kadınların erkekler tarafından biçimlendirilmemiş yaşam ve düşünce tarzlarını, dillerini araştırmak, geliştirmek ve bütün bunların gerçekliğinin erkekler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır. Fakat farklı kadınlık deneyimlerinin varlığı feminist teori içinde farklılıkların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Çünkü kadınların toplum hayatı içindeki konumu zamana göre değişmekte bu da var olan sorunların değişime uğramasına neden olmaktadır. Bu yüzden tek bir feminizm ya da feminist teoriden bahsetmek mümkün olmamaktadır. Her ne kadar çeşitli yaklaşımları içinde barındırsa da, feminist teori kadınlar için birçok ortak amaca hizmet etmektedir.

Feminizmle birlikte başlayan feminist teori çeşitli aşamalardan geçerek varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Öncelikle erkek egemen ideoloji ile ilgilenilmiş ve kadınların tarihsel, ekonomik, politik özneler olarak görülmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Daha sonra, kadınların ikincil konumunu ön plana çıkararak çeşitli feminist teorilerin oluşumuna neden olmuştur. 1980 sonrası feminist

teoriler yerini kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına bırakmıştır (Kandiyoti, 1995: 126).

1.2.1. Radikal Feminizm

Radikal feministlere göre kadın ve erkek cinsiyetleri arasındaki tartışma insanlık tarihinin en önemli olayıdır. Radikal feminizm kadınların erkeklere göre ikincil konumda olmalarını yadsımaktadır. Kadınların hem üretimde hem de üretilmede etkin bir duruma gelmesi gerekmektedir. Onlara göre, erkek kadının ezilmişliğinden faydalanmaktadır. Bu yüzden mücadelelerini erkeklere karşı gerçekleştirmektedirler. Kadın ve erkek ilişkisindeki eşitsizliğin üretim ve yeniden üretim ilişkisinde olduğunu belirten bu yaklaşım, eşitsizliğin tarihteki ilk iş bölümünden kaynaklandığını ve üretim biçimi ne olursa olsun kadın ile erkek arasındaki ilişkinin ezme- ezilme ilişkisi olarak görmektedir (Arat, 2010:75). Toplumu patriyarkal bir yapıda gören radikal feministler erkeklerin hakim sınıf kadınların ise mağdur sınıf olduğunu ileri sürmektedirler. Dolayısıyla radikal feministler insanlar arasındaki en önemli çatışmanın sınıf çatışması olduğu görüşünü ileri sürmekte ve Marksist sınıf fikrini reddetmektedir.

Radikal feminist olan Firestone, kadınların çektikleri eziyetlerin onların biyolojik özelliklerinden yani doğurganlıklarından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Fakat bazı radikal feministler, sorunun biyolojik olmadığını, erkeklerin kurallarının geçerli olduğu bu dünyanın kültürünün bir ürünü olduğunu belirtmektedir (Haralombos, Holborn, 2008:103). Buna bağlı olarak tecavüz ve şiddet ile erkeklerin iktidar güçlerini devam ettirdiklerini söylemektedirler. Ayrıca, pornografi, fahişelik, tecavüz gibi eylemleri odaklarına alan bu grup, bunların erkeklerin bakış açısından kaynaklandığını iddia etmektedir. Millet'e göre toplumda kadının ezilme nedeni patriyarkadır. Patriyarkal sistem anlayışının cinselliği özel alana özgü bir anlayış olarak algılanmış, kadınla özdeşleştirilmiştir ve kadın özel alana tıkmıştır. Kadına yönelik baskı uygulamaları olan ırza geçme, dayak, sadizm, pornografi vb. kadınların

erkeğe tabiliğini sürekli kılmak için uygulanmaktadır. Patriyarkal bir kurum olarak aile de bu ideolojiyi besleyip ve sürdürmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca Millet ailenin patriyarkanın yeniden üretimi için zorunlu olduğunu varsaymaktadır (Millet, 1970; 36 – 37).

Simone de Beauvoir'ın kadınların erkek emperyalistlerin sömürgelerindeki yerlilere ve beyazlar tarafından ezilen zencilere benzetmesi oldukça etkili bir görüş olmuş, diğer feministler tarafından da kullanılan bir benzetme haline gelmiştir (Arat, 2010:76). Bu bakımdan radikal feminizmin tek bir düşünce yapısını temsil etmeyip çeşitlilik sergilemesine rağmen bütün radikal feminist açılımların patriyarkanın evrenselliği ve kadına yönelen cinsel baskı analizleri üzerinde birleştiği ileri sürülmektedir (Barnett, 1998; 165 – 166).

Radikal feministler, eşitlik ile farklılığın bir arada olmasından yanadır. Sadece kadınların farklı olduklarını değil aynı zamanda kadınların kendi aralarında da farklılıklar taşıdıklarını savunmaktadırlar (Arat, 2010: 75). Bu açıdan, kadınların özgürleşmesi için sloganları “Kişisel olan siyasaldır” olmuştur. Bu yaklaşımla, kadınların her birinin deneyimlerinin ne kadar önemli olduğu ve toplum için siyasal getirilerinin olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır.

Radikal feminizmde var olan çeşitli görüşlere rağmen, üzerine yoğunlaşılacak görüşün biyoloji temelli olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden bazı radikal feministler özellikle annelik, cinsel sömürü üzerine yoğunlaşmışlardır. Genel olarak tüm radikal feministlerin odaklandığı nokta; patriyarka içinde cinsiyetin sosyal oluşumu yoluyla erkek tarafından kadının baskı altına alınması üzerine olmuştur. Tüm radikal feministler için çözüm; hâkimiyetin kurumsal yapısını tersine çevirmek, cinsiyet kavramını yeniden oluşturmak ve patriyarkanın gücünü azaltmaktır (Smith, 1993: 5). Radikal feminizme göre kadınlar güç ilişkilerini ve güç eşitsizliklerini anlamak suretiyle cinsel ayrımcılıktan kaynaklanan zararlara, cinsel kötüye kullanmaya, cinsel ve fiziki şiddete, ücret ve iş fırsatlarındaki eşitsizlik olmak üzere birçok soruna karşı mücadele etmek için hukuku kullanmak zorundadır (MacKinnon, 1989: 149).

Radikal feminizmde kadınların sadece olumsuz ilişkilerine yönelik aktarımlarda bulunduğu ve tüm kadın erkek ilişkilerinin mutsuzlukla sonuçlanacağı gibi bir kanaatin olduğu ancak mutlu evlilikler ya da kadın erkek arasındaki iyi ilişkilerin varlığının görmezden gelindiğine dair eleştiriler bulunmaktadır (Haralombos, Holborn, 2008: 104). Ayrıca radikal feminizmin kadını iyi erkeği ise kötü ya da düşman olarak görmesi, kadınların baba, eş, erkek kardeşlerine ya da arkadaşlarına karşı güven sorunu yaşamalarına neden olacağına ilişkin karşıt görüşler bulunmaktadır (Haralombos, Holborn, 2008: 104)

Radikal feminizm aile ve evlilik gibi kurumların ortadan kalkması ile aileye gerek duymayan başka bir modelin yaratılması gerektiğini, kadının her bakımdan hiç kimseye bağlı kılınmasının önlenmesinin zorunlu olduğunu ve teknolojik gelişmeler sayesinde biyolojik farklılıkların da önemini yitireceğini varsaymaktadır (Alptekin, 2006: 31).

Kadınların kendileriyle ilgili her türlü kontrolün kadınlara ait olduğunu savunan bu düşünce, doğurganlık başta olmak üzere bedene ait her türlü özelliğin sadece kadını ilgilendirdiğini dile getirerek toplumda varlığını devam ettirmeye devam eden her türlü kadına dair yaftaya ve kalıplara karşı çıkmaktadır. Kadınların baskı altında tutulmasının nedeni onlara göre kadın bedeninin ve doğurganlıklarının üzerindeki söz sahibinin patriyarka ve erkek kontrolü olmasıdır. Kadına bedene ait her türlü tartışmayı sürdürerek, kadınların bedenlerine ve cinselliklerine vurgu yapılmıştır. Toplumsal baskının altında yatan bu nedenler, hayatın her bir alanına yayılarak kadınların ikincilleştirilmesine neden olmaktadır. Bununla ilgili olarak Bell Hooks, kadınların bedenleriyle ilgili seçim hakkına sahip olamadıkları takdirde, hayatın diğer alanlarındaki haklarından yararlanamayacaklarını dile getirmiştir (Hooks: 2002: 29). “Kişisel olan politiktir” (Donovan, 2010: 273) diyerek erkek egemenliğine karşı çıkan radikal feministler, bu slogan ile kadın bedeninin erkekten farklı olduğunu ve deneyimlerinin de farklı olabileceğini, bu yüzden kadın bedeninin kontrolünün erkek kontrolünden çıkması gerektiği tartışılmaktadır. Kadının kendi bedeni üzerinde, kendinden bağımsız bir kontrolünün olması kadının kimlik

oluşumuna da etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. “Bir kişi, kendi vücudu üzerindeki denetimden yoksunsa o zaman kendi insanlığından da yoksundur”(Tong, 200: 116 aktaran D. Şaşman Kaylı) diyerek kadının bedenine dair isteklerinin kendi istekleriymiş gibi düşünmelerine neden olan eril tahakkümü sorgulamaktadırlar. patriyarkal bakışın, kadın bedeni üzerindeki baskısı ve kadınların bu baskı içselleştirmelerini eleştirerek bunun için çıkış yolları arayan radikal feminizm, kadınların kendilerinin farkına varabilmeleri adına birçok tartışma geliştirerek, kadın bedeninin özgürlüğünü yakalamasını sağlamaya çalışmıştır.

1.2.2. Marxist - Sosyalist Feminizm

Marxist ve sosyalist feministler kadının ezilmesini patriyarkaya değil kapitalizme bağlamaktadırlar. Bu durumda kadınların bu ezilmişliğinden yararlananları erkekler değil kapitalistler olarak görmektedirler. Radikal feministlere benzer olarak, ev kadınlığı ve anneliği kadınların ezilmesine neden olan faktörler olarak görmektedirler. Genel olarak erkekler yararlanıyor olsa da temel olarak kapitalistlerin kadınların karşılıksız emeğinden faydalandıklarını ileri sürülmektedir. Bu yüzden Marksist-sosyalist feministler kadının mağduriyetini sermaye üretimine bağlamışlardır.

Sosyalist feministlere göre kapitalizm erkeği tarihsel olarak kamusal alanda, kadını ise özel alanda algılamaktadır. Kadınların kurtuluşunun kamusal alana açılmakla yani kadınların kamu kurumlarında ağırlıklı olarak yer almasıyla mümkün olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Sosyalist feministler kadın değerlerini yüceltmeyi değil erkek değerlerini kökten dönüştürmeyi önermektedirler (Barnett, 1998: 138).

Kadın ve iş ilişkileri üzerine duran bu yaklaşıma göre ekonomik düzende değişiklik olması gerekmektedir. Çünkü kapitalist düzen kamusal ile özel alanı ayırarak, kadını evde tutmayı uygun görmüştür. Bu yüzden kadın evlendiğinde ekonomik bağımsızlığı olmadığı ve kocasına bağlı olduğu için ev içinde yapılması

gereken tüm işleri yapmakta ve ev içi yeniden üretimi ücretsiz bir şekilde sağlamaktadır. Kapitalizm kadının ev içinde yaptığı işleri üretken saymamakta ve bunu değersizleştirmektedir (Demir, 1997: 59). Kapitalist sistemde üretim ilişkisi yeniden üretim ilişkisine baskın olduğu için kadın içinde bulunduğu ikinci sınıf ekonomik konum nedeniyle erkek karşısında pasif bir konumda yer almaktadır. Bu durumda ev içinde hâkim olması gereken kadının bu alanda da hiçbir söz hakkı bulunmamaktadır. Bu durumda erkek hakim konumunu devam ettirmektedir.

Bu durumun üstesinden ev içi emeğin önemini vurgulayarak gelmeye çalışan Marksist feministler ekonomik düzeyde ev kadınlarının günlük ve kuşaksal bir temelde işçinin işgücünü yeniden ürettiğini, ideolojik düzeyde ise kadının kapitalist üretimin gerektirdiği egemenlik ve kulluk ilişkilerini yeniden ürettiğini ileri sürmüştür (Barnett, 1998: 26 – 34).

Marxist sosyalist feministlere göre kadınlar kapitalizmin işleyiş biçimi dolayısıyla ezilmektedirler. Kadınların bu baskıdan kurtulabilmeleri için sosyalist sistemin gelmesi gerekmektedir. Onlara göre hiçbir sınıf bir başka sınıfa tabii değildir ve sömürülemez (Smith, 1993: 5).

Marxist sosyalist feministler kadının kamusal alandan dışlanışını ve bu alandan uzak tutulmasını değerlendirmeleri arasına almışlardır. Sosyalist feministlere göre kadınların kamu alanında tam bir özgürlüğe kavuşması için kadınların bu alanlardaki rollerini tamamen değişmesi gerekmektedir. Kapitalizm kadınların sömürülmesi noktasında etkin rol oynadığından özel ve kamusal alan ayrımı yaparak kadını özel alana bıraktığından, öncelikle kadının özel alandaki rollerinin değişmesi gerekmektedir. Böylece özel alan kamusal alan ayrımı varlığını sürdüremeyecek ve kadınlar kamusal alana dahil olarak ikincil konumlarını ortadan kaldıracabileceklerdir (Barnett, 1998: 139).

Erkek ve kadınlar için oluşturulan kalıplaşmış yargılar, kapitalizm için oldukça yararlı bir işlev görmektedir. Bu şekilde ideolojik bir toplum yaratılmakta, cinsiyetçi ideoloji ile birlikte erkek kapitalizmi yükselirken dişil toplum giderek

görünmez olmaktadır (Donovan, 2010: 135). Kadınlar için bilinç yükseltmenin önemine vurgu yapan bu yaklaşım kadınlarda farkındalık yaratmayı ve bu şekilde kadının ezilen gruba dahil olduğunu fark etmesini sağlamayı amaçlamaktadır (Donovan, 2010:139). Bilinç yükseltme yöntemi, cinsel kötüye kullanma, ırkçılık ve şiddet gibi sorunların çözümüne, genel kadın tecrübelerinin değerlendirilmesi yoluyla da katkıda bulunmakta ve ırza geçme, dayak, kötü muamele, ırkçılık ve her türlü sömürü olayı mağduru kadınlar için bir forum sağladığı gibi bir alternatif kadın kültürünün de yaratılmasına yardımcı olmaktadır (Barnett, 1998: 138 – 139).

Kapitalizm ve sınıf boyutu içinde yalnızca üretim ilişkilerine odaklanan Marxist feminizm hem tek boyutludur hem de kadın sorunlarına karşı kördür. Üretim ilişkileri analizlerinde ev içi emeğin kapitalist sistemin doğal bir parçası olduğunu kanıtlamışlardır. Yeniden üretim faaliyetleri arasında yer alan ev işi, çocuk doğurma ve büyütme, erkeğin cinsel ve duygusal hizmeti üretimin dışında kabul edilmektedir (Alptekin, 2006: 26). Bu yaklaşım kadının ikincil konumunu ve ezilme nedenini kapitalizme bağlamıştır ancak kapitalizm önce toplumlarda ve sosyalist toplumlarda kadınların ikincil konumunun varlığı kendini göstermektedir (Barnett, 1998: 140 – 141).

Birçok feminist, komünist ve sosyalist ülkelerde birçok kadının sıkıntı çektiğini örnek göstererek Marksist feministleri eleştirmektedir. Örneğin, Çin’de baskıcı politika doğum oranlarını azaltabilmek için kadınların doğumlarını olabildiğince kısıtlamaktadır ve kadınlar komünist rejim altında çok düşük oranda yüksek pozisyonlara gelebilmektedirler (Haralambos, Holborn, 2008: 101).

1.2.3. Liberal Feminizm

Liberal feminizm diğer yaklaşımlara göre daha fazla popüler destek almaktan hoşlanan bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü amaçları dâhilinde var olan değerlere karşı çıkmadan ya da en az sorunla varlığını devam ettirmeye

çalışmaktadır. Liberal ideolojinin gücünü kabul eden liberal feminizm, kadın ve erkeğin ontolojik olarak benzer olduğu görüşünden yola çıkarak hareket etmektedir. Bu perspektiften liberal feminizmin görevi toplumda ve hukuktaki cinsel temelli ayrımcılığı gidermeye çalışmak, erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyetini ortadan kaldırmak, erkeğe karşı kadının himayesini temin etmeye yönelik tedbirlerin alınmasını sağlamak ve kadını özel alana hapseden anlayışı reddetmektir (Barnett, 1998: 124). Liberal feminizme göre kimse var olan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinden yararlanamaz (Haralombos, Holborn, 2008: 105). Çünkü bu durumdan kadın ve erkek zarar görmektedir, ayrıca her ikisi de baskı altında kalma potansiyeline sahiptir.

Eğitim ve iş alanındaki eşitliği sağlamayı amaç edinen liberal feminizm, kamusal alandan kadını dışlayıp onu ev içi patriklerle baş başa bırakan hukuksal düzenlemelerle ilgilenmektedir. Kadının her alanda erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiğini ve buna bağlı olarak gerekli hukuksal düzenlemelerin yapılmasını savunan bir görüşü benimsemektedirler. Ayrıca kadın ve erkeğe yönelik kalıplaşmış cinsiyetçi yargıları çocuk kitaplarından ve kitle iletişim araçlarında yok etmeyi amaçlamışlardır (Haralombos, Holborn, 2008: 105). Ayrıca kitle iletişim araçlarında gösterilen kadına dair imgelerin değişmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Çünkü kadınlar, eş, anne, genç ve güzel olması gereken bireyler olarak gösterilmektedirler. Ayrıca kadınların toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak sınırlı meslek gruplarıyla özdeşleştirilmelerinin önüne geçmeye çalışmaktadırlar. Bu şekilde medyada cinsiyetçi dilden uzaklaşılmasını amaç edinmişlerdir.

Kadın ile erkek arasında zihinsel olarak bir fark olmadığını bu yüzden eğitim olanaklarından erkeklerle eşit olarak yararlanmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Böylece aynı eğitimden geçmiş olan kadın ve erkekler aynı iş piyasasında da çalışabileceklerdir. Erkeklerin sahip olduğu tüm haklardan aynı şekilde kadınların da yararlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Onlara göre kadınlar tam bir erkek gibi algılanmalı ve bu eşitlik kadın için mutlaka uyumlaştırılmalıdır. Liberal feministler erkeklerin sahip oldukları aynı haklara kadınların da sahip olması gerektiğini ve

erkeklerle eşit olmayı talep etmektedirler. Bu eşitlik yaşamın her alanda varlığını sürdüren bir eşitlik olmalıdır. Bu eşitlik önce biçimsel olarak başlamalı ardından maddi hale bürünerek devam etmelidir (Alptekin, 2006: 19). Liberal feministlere göre kadınlar için eşitlik öncelikle biçimsel eşitliğe daha sonra ise maddi eşitliğe ulaşmak suretiyle elde edilmelidir. Liberal feministlere göre kadınların kendi yaşamlarına ve geleceklerine ilişkin söz sahibi olabilmeleri ve özgürce karar alabilmeleri kadınların kamusal alana taşınabilmeleri sayesinde mümkün olacaktır (Barnett, 1998: 127).

Liberal feminizm eril normlara ve varsayımlara bağlı olmakla eleştirilmektedir. Çünkü savundukları görüşlere göre kadınları erkek gibi olmaya sevk etmektedir. Bu yüzden liberal feministlerin kadınlar arasındaki olması muhtemel işbirliğini yok saydığı ileri sürülmektedir. Ayrıca kamusal alanı çok fazla ön plana çıkardıkları ancak buradaki politik ilişkilerden ve iktidar mücadelelerinden hiç bahsetmedikleri yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Ayrıca kadının özel alanda yaşadığı deneyimlere ve sorunlara ilişkin hiçbir yorumlama yapmamaları da bu yaklaşıma getirilen olumsuz değerlendirmeler arasında yer almaktadır. İncelenen görüşlerde ön plana çıkan yargı liberal feminizmin kendi içinde birçok çelişki barındırdığına dair yorumlardır. Bu konuda liberal feministlerin devletin birçok alanda (cinsellik, doğum kontrolü, aile içi şiddet vb.) eşitlik dağıtması gereken bir organ olarak gördüğü ancak bireye yönelik devlet müdahalesine tamamen son vermeyi amaçlamaktadırlar (Barnett, 1998: 131).

Bu noktada liberal feministler devletin bireyin ve ailenin özel yaşamından ekonominin işleyişine ve düzenlenmesine kadar birçok konuda devletin müdahalesine son verilmesi gerektiğini ileri sürmektedirler (Alptekin, 2006: 20).

1.2.4. Kültürel Feminizm

Geniş bir kültürel dönüşümü savunan bu yaklaşım erkek kültüründen farklı bir kadın kültürü yaratmayı amaçlamışlardır. Burada önemli olan dışarıdan dayatılan değil içten gelen kuralların izlenmesini sağlamaktır (Donovan, 2010: 71). Anaerkil bakış açısına sahip olduğunu söyleyebileceğimiz kültürel feminizm, barış, huzur, iyilik gibi kavramlarla hayatın düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım kadınların birbirleriyle konuşarak kendilerini keşfetmeleri gerektiğini ileri sürmektedir. Yaşamın sezgisel yönüne dikkat çekerek kadınların sezgisel güçlerinin erkekler tarafından dışlandığını ve bu yüzden kamusal alandan kadınların mahrum olduklarını iddia etmektedir. Kadın erkek arasındaki bu ayrım kadınların özel alana hapsedilmişliğinden kaynaklanmaktadır. Kültürel feminizme göre erkek üstünlüğünü kırmak ancak yaşamın kamu ve özel alanlarında kadın ve erkeğin maddi olarak eşit rol oynadığı bir toplumda mümkündür (West, 1991: 206). Bu yüzden kadınların kendilerini ifade edebilmesi için hem kendini hem de toplum hayatını değiştirmesi gerekmektedir. Yani bir nevi kültürün kadınlaşmasından bahsedebiliriz. Gerçekleşen değişim ile erkeklerin kadına yönelik bakış açısının da değişmesi amaçlanmaktadır. Çünkü kadının erkeğe göre ikincil konumu patriyarkal bağımlılıktan kaynaklanmaktadır.

Kültürel feminizme göre annelik kadınların geleneksel olarak yaptığı şeydir. Çocuk doğurma ve emzirme nedeniyle kadınların annelik yapması gerektiği şeklinde doğal bir varsayım vardır. Bundan dolayı annelik aile içindeki ilişkilerde, toplumdaki iş bölümünde ve kadınların bireysel olarak karşılaştıkları ve mücadele ettikleri zorluklarda merkezi bir öneme sahiptir (Donovan, 2010: 112).

Kültürel feministlerden Stanton ve Gage kadınlara uygulanan baskının Hıristiyanlıkta yer alan on emirden kaynaklandığını ileri sürmektedirler. Kutsal kitabın kadının ikincilliğinin temelini hazırladığını iddia ederek, Gage, Hıristiyanlıktan önce anaerkilliğin var olduğunu, patriyarka ile birlikte şiddet, fahişelik ve savaşın geldiğini belirtmektedir. Stanton, kadın bakış açısının ve sezgisel

güçlerin devlet ve dine kazandırılması gerektiği savunularak, sezgisel yetenekler ile kaybolmuş kültürlerin keşfedilmesi gerektiğini savunmaktadır (Donovan, 2010:115).

Bu yaklaşımın önemli isimlerinden biri olan Gilman, patriyarkal düşünce ve kurumların sanattan edebiyata, eğitimden sağlığa kadar yaşamın her alanındaki olumsuzluğun nedeni olduğunu ve kadının gelişimini engelleyen temel faktörler olduğunu ileri sürer (Hill, 1980: 170 – 171). Gilman' a göre bir patriyarkal kurum olarak aile kadının en çok baskı altında olduğu alanı oluşturur. Kadının aile içinde hiçbir söz hakkı yoktur. Kadın hiçbir konuda erkekle eşit değildir. Kadının özel alana bırakılması ve sakınılması insanca gelişmesini önlemiştir. Bu yüzden ev içi hayatın değişmesi gerekmektedir. Kadının ekonomik olarak erkeğe bağımlı olması kadının gelişmesine engel olmaktadır. Bu yüzden enerjilerini erkekleri mutlu etmek için kullanırlar ve bu durum kadının yanlış yönlendirildiğini göstermektedir (Donovan, 2010: 120). Diğer kültürel feministler gibi Gilman da annelik kavramını toplumu bir arada tutan bir güç olarak görmektedir.

Kültürel feministlere göre kadınları erkeklerden ayıran en önemli unsur onların ahlaklarıdır. Bu açıdan kültürel feministler erkek çocukların kimlik gelişimi sürecine dair bilgiler yanlış olduğunu iddia etmişler ve kadınların yetiştirilme tarzlarından kaynaklanan sebeplerden farklı ahlak anlayışına sahip olduğunu, kadın ve erkek arasında ahlaka dair algılamaların hayatın her alanında görülebileceğini iddia etmişlerdir. Onlara göre kadınlar erkeklere göre daha uzlaşmacı, düşünceli ve doğaldırlar. Bu yüzden sosyal yaşam kadın kimliği oluşumunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Patriyarkayı yeren feminist tartışmalarda, erkeğin kafasındaki dünyanın yansıması olan toplumumuzda kadının anneliği, şefkati, üreticiliği ön planda tutularak kadınlar erkekler tarafından oluşturulmuş kültürün dışında bırakılmışlardır. Kültürel feministler, öne sürülen bu özelliklerin kadının farklılığı olduğunu iddia ederek, kadın bedenini bu kategoriler içinde değerlendirmiş ve kadının özgürlüğü ile toplumsal iyileşme arasında bir bağlantı olduğunu ileri sürmüşlerdir (Şaşman Kaylı, 2014: 22). Kültürel feministlere göre kadın;

Kendi bedenini ve bu bedenin sahip olduğu yaratıcılığın bütünsel kavrayışıyla, sevgiyi, barışı, iyileştirmeyi, huzuru, adaleti, bolluğu keşfedip yıllardır baskılanan otonomisini kullanmayı öğrenerek, gizli kalmış yeteneklerinin farkına varıp kolektif bir şekilde yeni bir dünya kurabilecek güçtedir (Şaşman Kaylı, 2014:84).

Donovan'ın *Feminist Teori* (2010) adlı kitabında belirttiği üzere kültürel feministler sürekli ön plana çıkarılan aklın ve mantığın ötesine bir adım giderek bilginin sezgisel ve duygusal yönlerini açığa çıkartmış ve bunların kadınlar açısından kurtarıcı nitelikte olduklarını öne sürmüştür. Aslında kadınlara atfedilen çeşitli ruh halleri ve duyguların kadınların güç elde etmede en büyük yardımcıları olacaklarını ileri sürmüştür (Donovan, 2010: 74). Benzer bir şekilde kadınlar kendi içlerindeki gücü fark edip ve bunu harekete geçirmeye başladıklarında, toplum tarafından erkek gibi davrandıkları eleştirisiyle karşı karşıya kalmayacaklar, çünkü artık kendilerini keşfetmiş olacaktırlar. Bu doğrultuda yabancılaşmış oldukları bedenleri üzerinde de denetim sahibi olabilecek ve kendi bedeniyle barışmanın vermiş olduğu güç ile toplumu da dönüştürmeye başlayacaktır.

Kadınlık ve erkekliğin birbirini dışlayarak oluştuğunu, tarihsel süreç içinde kadının birçok alandan dışlandığını ve edilgen konumunun korunmaya çalışıldığını iddia eden kültürel feministler, anaerkilliği de ön plana çıkararak kadınların yönetici özelliklerinin olduğunu belirtmişlerdir. Kadın ve bedenini, toplumsal cinsiyet rolleri açısından yapıcı nitelikleriyle ele alan bu bakış açısında, kadın bedeninde farklı özelliklerin oluşmasına ve gelişmesine neden olan doğurganlık olumlu yönleriyle değerlendirilmiştir. Bu yüzden kadın bedeninin aslında bir güç barındırdığı ve eril dünyayı değiştirebilmek adına oldukça etkili olacağına inanılmaktadır (Şaşman Kaylı, 2014:23). Doğayla içkin bir şekilde tartışılan kadın bedeni, daha önce belirtildiği gibi toplumla da ilintili olarak değerlendirilmektedir. Buna bağlı olarak kendi içinde farklı sesler barındıran kültürel feminizm tartışmalarında kadının doğa ile ne kadar ilişkili olduğu açığa vurulmaya çalışılmıştır:

Kadınlar bir kadın gibi davranmaya ya da yönetmeye değil, fakat doğa gibi büyümeye, akıl gibi algılamaya, iktidarlarını yaymak için engelle karşılaşmadan yaşayan bir ruh olmaya ihtiyaçları vardır (Donovan, 2010:72).

Buradan yola çıkarak kültürel feministlerin, tarih boyunca hem özel hem de kamusal yaşamda öğrendiklerinin sadece erkekler gözünden olduğunu, bunun kadının özgürleşmesinin önündeki en büyük engellerden biri olarak ortaya çıktığını ancak tüm bunlardan sıyrılabilme adına kadınların kendilerinin farkına varması gerektiği sonucunu çıkartmak mümkündür. Bu süreç içinde eril bakış açısının hayatın her alanına hakim olması kadınların akli ve bedeni arasında büyük bir boşluğun oluşmasına ve eril dünyanın onları etkisizleştirip dezavantajlı konuma indirgemelerine neden olmuştur (Şaşman Kaylı, 2014: 84). Kültürel feministlere göre bu durum ancak kadının kendi bedeninin farkına varması ve baskı altında tutulmasının nedenlerini kavradığında, kendi duygularıyla birlikte hareket ettiklerinde ortadan kalkacak ve eril dünyanın yükünü omuzlarından atıp kendi akıl ve duygularıyla hareket etmelerini sağlayacaktır.

Bu anlatılanlar doğrultusunda kültürel feminizme yönelik birçok eleştirinin yapıldığını söylemek yerinde olacaktır. Diğer feminist tartışmalarda olumsuz yanlarıyla ele alınan birçok kavram burada kadınların güçlerinin temeli olarak yansıtılmıştır. Anaerkillik üzerine tartışmalarını geliştiren kültürel feminizmin, doğurganlık ve regl gibi kadınların bedenlerinde meydana gelen değişimleri; naiflik, duygusallık gibi kadına atfedilen ruh hallerini, kadınların iktidara ulaşması için bir yol gösterici olarak kabul etmesi elbette tartışmaya açık konular olduğunu belirtmek yerinde olacaktır. Toplumsal cinsiyet rollerinden doğan eşitsizliklerin temelinde yatan öğelerin, diğer feminist tartışmalarda, kültürel feministlerin savunduğu ve bir güç olduğunu savunduğunu kavramlar üzerinden geliştirip devam ettirmesi, feminizm başlığı altında birçok eleştirinin varlığını ortaya çıkartmaktadır.

1.2.5. Postmodern Feminizm

1980 sonrasında dönemde postmodernist akımdan etkilenen feminizm, buna bağlı olarak toplumsal cinsiyet ve kadına dair görüşlerine yenilerini eklemleyerek postmodernizm ile paralel düşünceler savunmaya başlamıştır. Postmodernizmde

farklılığa yapılan vurgu feminizmi etkilemiş bu da feministlerin kadınlar arasındaki farklara yoğunlaşmalarını sağlamıştır. Kadınlar arasında ırk, etnisite, cinsellik gibi konularda farklılıkların olduğunu buna bağlı olarak, daha önceden belirten birçok feminist gibi, kadınların deneyimlerinin de farklı olduğuna dair düşünceler geliştirmişlerdir (Donovan, 2010: 363). Postmodernizm kadın ve erkek ayrımı yapılmasına karşı çıkarken, feminizm kadının konumunu yükseltmeye çalışmaktadır. Postmodernizm batılı erkeğin dünyayı kendi imgesine dönüştürmesini istikrarsızlaştırdığı için feminizm ile çıkarları uyumaktadır (Donovan, 2010: 362). Akıl, rasyonelleşme ve bilim batılı erkeklerin iddialarını yansıttığından feministler de şüphelenmeye başlamışlardır. Postmodernizm ikiliğe karşı çıkarken, feminizm öznel-nesnel, aktif- pasif gibi kavramların üzerine durmuşlardır. Postmodernizm gerçekliğe karşı çıkarken feminizm erkek gerçekliğini yadsımaktadır. Postmodernizm her türlü farklılığı savunurken, feminizm kadınların farklılığından bahsetmektedir. Postmodernizmde kendini gösteren yapıbozum feminizmde erkekliğin ve dilin yapıbozumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Postmodernizm, pozitivist düşünceye ve aydınlanma felsefesine reddederken, feminizm aydınlanma felsefesinin erkek baskın yanını eleştirmektedir.

Postmodern feminizm toplumsal cinsiyet gibi soyut kategorilerin değişmez olmadığını sınıf, etnik köken, ırk gibi değişkenlerle her zaman değiştirilmeye açık olduğunu varsaymaktadır. Ayrıca kadınların birbirlerinden farklı sorunlar yaşayabileceği vurgusunu yaparak bireye ya da tekilliğe önem verilmektedir. Bu yüzden kadınlar da tekil olarak değerlendirilme ve bu durum meşru kılınmalı ve genelleştirmelerden uzak durulmalıdır. Bu yüzden çoğulcu tarafının olmadığını söyleyebileceği postmodern feminizm, politik eylem olasılığını da ortadan kaldırmaktadır (Barnett, 1998: 199 – 200).

Postmodern feminizm eşitliği sosyal bir durum olarak görmekte ve patriyarkal kabullerin reddedilmesi gerektiği üzerinde durmaktadır. Postmodern feministler patriyarkal sistemin varlığını ve etkinliğini sürdürmesinde dilin rolü üzerinde durmaktadır. Yapısalcılıktan ve post yapısalcılıktan esinlenen postmodern

feministler toplumda geçerli olan erkek üstünlüğüne dayanan sistemin dil yoluyla sürekli olarak etki kazandığını ve gelecek nesillere aktarıldığını ileri sürmektedirler. Bu konuda kadına ve erkeğe atfedilen özelliklere dair çeşitli örnekler vermek yararlı olacaktır. Örneğin, erkek sert, güçlü, yöneten, bağımsız, akıllı olarak nitelendirilirken kadın yumuşak, doğal, duygusal, yönetilen, zayıf olarak betimlenmektedir. Bu da dil sayesinde iktidarın sosyal yaşamda konumlarının yerleşmesine neden olmaktadır (Demir, 1997: 111 – 112).

Dilin eril özellikler taşıdığını ileri sürülerek cinsiyetçi bir dilin varlığını eleştirmektedir. Bu konuda atasözleri ve deyimlerde kullanılan dile dikkat çekerek bu durumu eleştirmektedirler. Kadının saçı uzun olur aklı kısa, çocuksuz kadın meyvesiz ağaca benzer, dişi köpek, kuyruğunu sallamayınca er köpek ardına düşmez, erkekler ağlamaz, karı gibi gülmek vb. sözler postmodern feminizmin iddia ettiği durumu açıkça göstermektedir. Geleneksel olarak kullanılan bu sözler toplumsal cinsiyet yargılarını ve kadının ikincil konumunu pekiştirmektedir. Ayrıca hakaret ve küfürlerde kadın ile özdeşleşen kelimelerin kullanımı ayrı bir eleştiri konusudur. Bunun dışında kadınların erkek dilini kullanarak kendilerine yabancılaştıklarını iddia etmektedirler. Örneğin kadının cinsel organın ayıp yer olarak dillendirilmesi ya da vajinanın utanılacak bir şey olarak görülmesi bu durumu açıklamaktadır. Kadınlara konulan isimlerin yine toplumsal cinsiyeti pekiştiren öğeler olduğuna dikkat çekmektedirler. Erkeklerle Yiğit, Savaş gibi isimler verilirken kadınlara doğaya özgü Duygu, Yağmur ya da Yeter ve Döne gibi istenmediklerini ima eden isimler verilmektedir.

Mekânsal olarak kadınların daha az yer kaplamaya çalıştıkları erkeklerin daha yayılcı bir davranış ile daha fazla yer kapladıkları yapılan eleştiriler arasında bulunmaktadır. Buna kadının otururken olabildiğince bacaklarını toplayarak oturmaları erkeklerin ise tam zıttı davranışı sergilemeleri örnek gösterilebilir. Ayrıca kadınların güzel olma çabalarını da patriyarkal kültüre bağlı olarak medya ve tüketim kültürüyle birlikte değerlendirmektedirler. Patriyarkal medya ve tüketim kültürü kadınların güzel olması gerektiğini kitle iletişim araçları ile sürekli aktardıklarını

belirtmektedirler. Bu şekilde kadının güzel, süslü olması ya da parfüm kullanması gerektiği öğretilmektedir.

1.2.6. Siyah Feminizm

Siyah feminizm diğer feminizmlerde var olan eksiklikler dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Siyah feministlere göre antikapitalist erkekler de dahil olmak üzere diğer feminizm türleri ve kadınlar, sadece siyah kadınlar tarafından yaşanan problemlerle ilgilenmemişlerdir. Sadece erkeklerden değil beyaz kadınlardan da aşağı görülen siyah kadınların durumu diğer feminist yaklaşımlar içinde yer bulamamıştır.

Bell Hooks 1981 yılında yazmış olduğu bir yazısında şunları belirtmiştir:

Kadın hakları için birlikte hareket etmek gerekmektedir çünkü kimliğimiz için en önemli öğelerden biri olan ‘kadınları (kadın kardeşliği)’ göremiyoruz. Irkçı ve cinsiyetçi sosyalleşme bizi kendi kadınlığımızı değersiz görme ve sadece ırkımızı kimliğimizi oluşturan tek unsur olarak görme durumuna getirmiştir (Hooks, 1981 aktaran Haralambos, Holborn, 2008:105).

Hooks feminist hareketi eleştirerek bunun tekil kadın anlayışına yönelik ve ırkçı olduğunu ileri sürmektedir. Hooks, siyah kadınların sıkıntılarında konuya Sojourner Truth ‘un ‘Ben Kadın Değil miyim?’ konuşmasından yola çıkarak bahsetmektedir. Truth, Afrika kökenli kadınların yaşamlarını ve kendilerini dışlayan bir kadınlık tanımı olduğunu belirtmektedir. Özne durumunu hiç yaşayamayan Afrika kökenli kadınların kimlik kazanabilmek için sürekli, kadın öznesi olarak görülen beyaz kadını taklit ettiğini belirtmiştir (Cornel, 2008: 169). Truth’un bu konuşması siyah kadın ile beyaz kadın arasındaki deneyim farklarını ortaya koyar niteliktedir.

Siyah kadınların deneyimlerine dikkat çekmeye çalışan siyah feminizm birçok siyah kadının, beyaz ailelerin evlerin hizmetçi olarak çalıştırıldığını belirterek, ‘beyaz güç esrarını’ çözmeye çalışmaktadır.

Siyah kadınların kendi hakları için mücadele etmeleri, etkinliklerini arttırmaları ve kendilerine ait bir gündem oluşturmaları, diğer feminist yazılarında da yer bulmalarını sağlamıştır. Bu şekilde 1980 sonrasında feminist tartışmalarda rengin önemi damga vurmuştur. Böyle her bir kadının aynı deneyimleri yaşamadığı, çeşitli sorunların kadınlara göre farklılık gösterdiği düşüncesi feminist eleştiriler içinde kendine önemli bir yer bulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

İKTİDAR, BEDEN VE PANOPTİKON'UN TOPLUMSAL CİNSİYET İÇİNDE KURGULANIŞI

2.1. İKTİDAR VE BEDEN

Toplumsal yaşamda iktidar ilişkilerinin ne denli güçlü olduğu ve bireylerin kimliklerini oluşturma süreçleri içinde ne derece etkin olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Ancak iktidar ilişkileri dâhilinde beden, genellikle göz ardı edilen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreç içinde bedenin sürekli kontrol altına alınmaya çalışılması ve baskı altında tutulmasının amaçlandığı davranışların sergilenmesi, bedene yönelik yaklaşımların sürekli kendini koruduğuna işaret etmektedir. Bu şekilde, patriyarkal yaşayış biçimleri dahilinde beden, iktidarın devam ettiricisi olarak varlığını sürdürmektedir. Elbette iktidarı sadece beden üzerinden tanımlamak doğru olmayacaktır. Bu konuda birçok bileşenin bir araya gelerek ve temelinde bedeni merkeze alarak iktidarı oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bu konuda Foucault, iktidarı, bireyin hem kendi hem de kendi dışındaki öznelerle kurduğu ilişkiler üzerinden tanımlamıştır. Ancak bu ilişki içinde söylemler, çeşitli kavramlar, kurallar ve pratikler bulunmaktadır, buna bağlı olarak Foucault'un bahsettiği iktidar ilişkisinde gözlemlenebilir öğeler bulunmamaktadır (Akgündüz, 2013: 3). Yani iktidar ilişkilerinin çıktıkları tek bir odak noktası yoktur aksine iktidar; bir grubun ya da sınıfın diğeri üzerindeki tahakkümünü olanaklı kılan, iktidar ilişkilerinin iç içe geçmesidir (Foucault, 2012: 162). Aslında Foucault, iktidarın oluşumunu incelerken, izin verilen ile yasaklanan şeyi düzenleyen hukuk dışı ilişkiler üzerine durmuştur. Bu öyle bir ilişki halidir ki hukuk ve yasaların dışında, tahakküm prosedürlerinin uygulandığı mekanizmalardır (Foucault, 2012: 161). Bu şekilde bakıldığında iktidar, sadece devlet ve kurumları tarafından değil; aile içinde erkeğin eşine ve çocuklarına, patronun işçilerine ya da bir arkadaş grubu içinde bir kişinin

diğerlerine uyguladığı pratikler ve özünde görsel olmayan ilişkiler bütünüdür. Aslında iktidar ilişkileri her yerdedir.

Foucault'a göre iktidar söylemine uygun özneler yaratma çabası, baskı ya da zorlamayla değil, onlara müdahalede bulunarak, beden ve ruhlarına sahip olarak, gizli bir söylemle yaratılmaktadır (Akgündüz, 2013: 4). Toplumsal yaşam içinde varlığını sürekli tabii kılan bu ilişkiler bütünü, bireyin kendini bu ilişkilere dahil etmesi ve içselleştirmesiyle normalleşmeye başlamaktadır. Bu şekilde bireyler, var olan söylem, kural ve pratiklere kendilerini uydurarak sistemin içinde var olmaktadır. Normalleşen iktidar ilişkileri bu şekilde kendi içindeki işleyişini bireyler üzerinde de gerçekleştirilmeye başlamaktadır.

İktidar biçimleri bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak, doğrudan gündelik yaşama müdahale eder (Foucault, 2005:63).

Foucault'un bu sözünden yola çıkarak, iktidar ilişki ve biçimlerinin ne denli güçlü olduğu ve tahakküm kurma amacıyla kullanıldığında, işlevsel öneme sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bireyler tarafından içselleştirilen iktidar biçimleri daha önce de bahsedildiği gibi bir grubun diğeri üzerinde baskı kurmasını kolaylaştırmakla kalmamakta aynı zamanda var olan iktidarının güçlenip devam etmesine de zemin hazırlamaktadır.

Foucault'a göre iktidar, tarihsel süreç içinde dönüşüme uğramıştır. On yedinci yüzyıldan itibaren iktidar, bedeni, bireyi disipline etmek amacıyla bir makineymiş gibi kabul etmiştir. Buradaki amaç bireyin üretkenliğini ve yeteneklerini artırmaktır (Foucault, 2003: 102). Ancak bu durum on sekizinci yüzyılda bedeni merkeze alarak, içine sağlık, doğum, ölüm gibi kategorileri dahil ederek yaşam kalitesini geliştirmeye yönelik değişime uğramıştır (Foucault, 2003: 103). Doğum ve ölümün iktidar politikalarının bir parçası haline gelmesi, yeni siyasi oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Burada fazlalaşan nüfus; göç, konut, sağlık ve yaşama sorunları gibi birçok olguyu da beraberinde getirmiştir (Akgündüz, 2013: 8). Bu yeni oluşumlar ancak nüfusun düzenlenmesi yani bedenin kontrol edilmesi gerekliliğiyle

sonuçlanmıştır. Biyo-politika olarak ortaya çıkan bu gelişmeler hem yaşamın hem de bedenın tamamen iktidara tabii kılınmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece bedenler gücün dağıtım alanlarından biri haline gelmiştir. Daha önceleri disiplin etmek amacıyla yaklaşılın bedenler artık denetim altında tutulma maksadıyla ele alınır olmuştur. Bu amaç doğrultusunda, gerçekleştirilen düzenleyici pratikler oluşturulmuş ve bu yeni gelişmeler Foucault tarafından doğal ve düzenleyici olarak nitelendirilmiştir (Foucault, 2003: 106). Her biri biyo-politikanın bedenın üzerinde sömürü kurma maksadıyla gerçekleştirilen düzenleyiciler olarak karşımıza çıkarken, normalleşen bir söylem ile tüm yaşama sirayet etmektedir.

Artık yaşamın bir parçası haline gelen bedenın denetlenmesi, normalleşerek hayatın her alanına yayılmaya başlamaktadır. Burada değinilmesi gereken nokta geliştirilen iktidar söylemlerinin cinsellik üzerinden işliyor olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında amacın, bedeni kullanılan bir nesneye dönüştürmek olduğu söylenebilir (Akgündüz, 2013: 9). Bu da öznelliklerin reddedilmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu durumda iktidar söylemleri normal ve anormal davranış ve tutumları belirleyerek, bu yönde bireyler arasında sınıflandırmalar yaparak onları disiplin altında tutup denetlemeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde belirlenen yaşam tarzına ayak uyduran bireyler belli bir süre sonra kendi kendilerini kontrol ederek denetim altında tutmaya çalışmaktadırlar. Aslında normalleşme süreciyle birlikte oluşan bu durum, iktidarın gücünün görmezden gelinmesine, yaptırımlarının farkına varılmamasına ve sonunda bedenlerinden bağımsız ya da bihaber bireylerin var olmasına neden olmaktadır.

Foucault'un biyopolitika olarak bahsettiği yaşama nüfuz eden düzenlemelerin, bedenleri edilgen bir yapıya dönüştürdüğünü söylemek yerinde olacaktır. Artık beden nesneye dönüşmüş ve düzenlenebilir bir hal almıştır. Bedenin düzene sokulduğu yerler ise hapisane, tımarhane, hastane vb. yerler olarak karşımıza çıkmaktadır (Foucault, 2006: 39). Foucault'ya göre buradaki amaç bireyleri birbirine benzetmeye çalışmak ve bireyi tamamen iktidara bağımlı kılmaktır. Anlatılanlara benzer bir şekilde, kadınların bedenlerini denetim altında tutmak isteyen eril iktidar ile onların duygu ve isteklerini yok sayarak, kendi arzuları

doğrultusunda bir yaşam biçimine sahip olmasını isteyen patriyarkal güç, kadınların birey olmaktan çıkmalarına neden olmaktadır. Bu durum, kadınların özne olarak kabul edilmemesine, aksine eril istekler doğrultusunda bedenlerini kullanmalarına ve davranışlarını bu yönde sergileyerek normal karşılanan tutumlara dahil olmaları için zorlanmalarına neden olmaktadır. Ancak burada zorlama kelimesi ile anlatılmak istenen patriyarkal atmosferin bir şekilde kadınlar açısından normalleştirilerek onların içselleştirmelerini sağlamaktır. Fiziksel bir zorlama değil tam tersine toplumsal yaşam içinde kendiliğinden gerçekleşmesi sağlanan ilişkiler bütünüdür.

On sekizinci yüzyılda işçi ve burjuva sınıfının oluşması, iktidar ilişkileri ve söylemlerinin yeniden oluşmasına neden olmuştur (Akgündüz, 2013: 10). Artık denetim altında tutulması gereken sadece beden değil, aynı zamanda zihindir. Foucault'ya göre disiplin, bireylerin zihinlerini ve davranışlarını kontrol altına almış tutum ve davranışları simgelemektedir. Zihne yapılan müdahalenin çeşitli kurum ve yapılar aracılığıyla gerçekleştirildiğini varsayarsak, zihin aracılığıyla bedenin kontrol altına alınmasının ne kadar kolay olduğunu söylemek gerekmektedir. Böylece bireyler itaat eden bedenler haline gelmektedir. Bu şekilde bireylerin davranışları, tutumları, zaman ve mekân kullanımları kendilerinden bağımsız olarak kendilerine öğretilmektedir. Bu yüzden, dışarıdan bir göz ya da güç, daima kendilerindeki varlığını sürdürmektedir. Böylece zihne yönelen müdahale, bireylerin hem bedenlerini, hem duygularını hem de tutumlarını belirler hale gelmektedir. Her bir bireye karşı gerçekleştirilen bu karışma hali, bireylerin ve bedenlerin iktidar ilişkileri ve söylemleri bağlamında normalleşmesini sağlayabilmektedir. Bu şekilde sürekli iktidarın gözetimi altında kalan bedenler, iktidarın kendini yeniden ve yeniden üretmesini sağlamaktadır. Bu süreç içinde, bireylerin özgürlüklerinin sınırları, iktidarın söylemlerini ve yaptırımlarını kendi bedenlerinde ve davranışlarında ne derece içkin kıldıklarıyla bağlantılı olarak belirlenmektedir.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde ise ilke olan şey toplumun bedeni olmuş ve tıbbi olarak korunması gereken de bu beden halini almıştır (Foucault, 2012: 38-39). Toplumsal bedenin oluşmasında birlik beraberlik ya da ortak oluşumdan söz

etmek mümkün değildir. Aksine, Foucault'un da belirttiği gibi toplumsal beden bireylerin bedenleri üzerindeki iktidarın maddiliğidir (Foucault, 2012: 39). Bu noktadan hareket edecek olursak, herkese dayatılan zihin ve beden varlığından söz edilebilmektedir. Çünkü iktidar bedene nüfuz edebiliyorsa, çoktan bireylerin zihinlerine ve bilinçlerine müdahalede bulunmuş ve içselleştirilmiş demektir (Foucault, 2012: 110). Bu da iktidarın tamamen bedenleri kuşatması anlamına gelmektedir. İktidar, beden üzerindeki gücünü bu şekilde devam ettirirken aynı zamanda dönem dönem yer değiştirebilmekte ya da başka alanları işgal edebilmektedir (Foucault, 2012: 40). O ya da bu şekilde iktidar gücünü sabit tutmakta bunu yaparken de çıplaklık, estetik/güzel beden vb. şeyleri yücelterek, bireylerin kendi bedenleriyle ilgili ne tür arzulara sahip olması gerektiğini de belirlemektedir. Ancak yüceltilen bu bedene ait özellikler özellikle erkek çocukları ve askerler üzerindeki sağlık politikaları üzerinden yürütülmüştür. Bu yüzden, iktidara yönelik düzenlemeler öncelikle, askeri okullarda, orduda ve hapishanede yapılmıştır.

2.2. PANOPTİKON

Yukarıda bahsedilen süreç içinde iktidar söylemleri ve yaptırımları, iktidar teknolojilerinin gelişmesine neden olmuş ve panoptikon kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sayede, iktidarın gücü daha fazla alana yayılma şansını yakalayarak, daha geniş bir atmosferde hakimiyetini sürdürme avantajına sahip olmuştur. Foucault'un panoptikonun kaynağının kökenlerini nasıl ve nerede bularak geliştirdiğini bilmek, hem panoptikonu hem de onun ne şekilde değişime uğradığını anlamak açısından yararlı olacaktır.

Foucault, on sekizinci yüzyılda, hastanelerdeki yönetim biçiminde bireylerin, bedenlerin merkezi bir bakış altında toplandığını, ancak bunun istenmeyen yakınlıkların, sıkışıklıkların ve havalandırma gibi sorunları getirdiğini, bu yüzden de gözetlenecek bireylerin birbirinden ayrıştırılması gerektiğini belirtmiştir (Foucault,

201: 86). Daha sonra hapishaneler ile ilgili yaptığı araştırmalarda da benzer özellikleri fark ederek, bu tarz kurumlarda Bentham'ın panoptikon kavramına dair izler görmektedir. Ancak burada belirtmek gerekir ki Bentham da panoptikon fikrine askeri bir okulu ziyareti sırasında ulaşmıştır. Bu da daha önce belirtildiği gibi iktidar mekanizmalarının politikalaşmasının önce erkeklerin bulunduğu mekanlarda gerçekleşmesinin ip uçlarını vermektedir.

Hastane ve hapishane yönetim biçimlerindeki benzerliklerden yola çıkarak, panoptikon kavramının aslında bir bütünlüğü öngördüğü, ancak bu bütünlük içine çeşitli sınırlar koyarak merkezileşmeye de olanak sağladığı söylenebilir. Foucault Bentham'ın ortaya atmış olduğu bu fikirden yola çıkarak, Bentham ile ilgili, hem görünür hem de okunur olan şeffaf bir toplum, herkesin bulunduğu noktadan tüm toplumu görebildiği ve her bir kişinin bir başkası hakkındaki görüşünün hüküm sürebileceği bir toplum isteyebileceği, noktasında analizlerde bulunmuştur (Foucault, 2012: 92). Panoptikonun içinde gizli olan düşüncenin de bu olduğunu iddia etmektedir. O halde, panoptikonun çıkış noktasıyla, ilerleyen safhalarda anlatılacağı üzere, şu anki ulaştığı konuma baktığımızda amaçlanan topluma ulaşıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Panoptikon kavramının altında yatan mantık, bir yapı içinde her yeri görebilme yetisine sahip bir alanın bulunması ve bu alanda bulunan kişi tarafından tüm yapının ve içinde bulunan kişilerin gözetlenmesi ancak kendisinin görünmemesidir. Bunun için panoptikon;

Çevrede, halka şeklinde bir bina; ortada bir kule; kulede açılmış olan geniş pencereler halkanın iç cephesine bakmaktadır. Çevre bina hücrelere ayrılmıştır, hücrelerin her biri bina boyunca derinlemesine uzanır. Bu hücrelerin iki penceresi vardır: Biri içeriye doğru açıktır, kulenin pencerelerine denk düşer; diğeri dışarıya bakarak, ışığın bir baştan bir başa hücreyi kat etmesini sağlar. Bu durumda merkezi kuleye bir gözlemci yerleştirmek ve her bir hücreye bir deli, bir hasta, bir mahkûm, bir işçi ya da bir öğrenci kapatmak yeterlidir. Önden ışıklandırma sayesinde, karanlıkta kalan kuleden çevre hücrelerdeki esirlerin küçük silüetleri görülebilir. Kısacası, zindan kuralı tersine çevrilir; hücrenin apaydınlık hali ve bir gözünün bakışı, karanlıktan daha iyi yakalar ki karanlık eninde sonunda koruyucudur (Foucault, 2012:86).

olarak açıklanabilir.

Hapishanede gerçekleştirilen bu fiziksel mekanizma, mahkûmların sürekli gözetlenebilmesi fakat kendilerini gözetleyenin bilinmemesi üzerine kurulu olarak gerçekleştirilmiştir. Mahkûmlar kendilerinin izlenip izlenmediği konusunda fikir sahibi değildirler. Bu işleyiş sayesinde hapishane, mahkûmlar üzerinde zihin ve beden denetimi sağlamaktadır. Burada iktidarın yerine geçen gardiyan, mahkûmları gözetleyerek, var olan iktidar söyleminin, onlar tarafından içselleştirilmesinde büyük rol oynamaktadır. Buradaki kilit nokta, mahkûmların ne zaman gözetlendiklerini bilmemelerinin ardında yatmaktadır. Çünkü zamanı belli olmayan gözetlenme ya da izlenme eylemi, mahkûmlar üzerinde otomatik bir refleks yaratarak sürekli kendilerini kontrol etme mekanizmaları geliştirmeleriyle son bulmaktadır. Devamlılık teşkil eden kendini kontrol etme pratiği, nihayetinde kendi kendilerini izlemeye başladıkları bir süreç halini almaktadır. Kendi kendini disiplin altına almaya başlayan bireyler, bilinçsiz bir şekilde görünmez olan iktidar söylemine dahil olmaktadır.

İlk uygulama noktası hapishane olan panoptikon, aynı zamanda tımarhane, hastane, okul gibi yerlerde de varlığını sürdürmektedir. Bu kurumlar bireyleri, bedenleri ve zihinleri disiplin altına almayı amaçlayan kurumlardır. Bu kurumların varlığı, toplumda olası bireysellikleri ortadan kaldırmaktadır. Yani bir bireyden ziyade, bakışın hizaya getirdiği bir çok beden ve davranışın birliği söz konusudur (Akgündüz, 2013: 11). Hayatın her alanını kaplayan iktidar ilişkileri ve söylemi, kişilerin, doğrudan iktidarın işleyenlerinden birisi haline gelmesine neden olmaktadır. Bu öyle bir hal alır ki sadece mahkûmlar açısından değil, anne babanın çocuğunu ya da bir patronun çalışanını kurallara uymasına için zorlamasına gerek kalmamaktadır. Böylece, bireyler gözetlenerek disiplin altına alınmış olmaktadır. Burada göze çarpan nokta, iktidarın her hangi bir ceza ya da yaptırım olmadan bireyler üzerinde etkili olmasıdır. “Ceza, kuşatma, eğitime, terbiye etme, damgalama, kıyafet belirleme, yargılama, medyatik araçlarla etki altına alma, vb. gibi bedene doğrudan müdahale etme araçları, iktidarların sürekliliğini göstermektedir.” (Akgündüz, 2013: 12). Bu durumda, iktidar yeni bireyler yaratmaktadır ancak iktidarın etkisiyle oluşan bireyler bir başkasına ya da ötekine bağlı ve onun kontrolü

altında olan bireylerdir. Aslında, toplumdabirçok küçüklü büyüklü çatışma ve güç ilişkileri bulunmaktadır. Her bir ilişki biçiminin aslında bir iktidar ve güç ilişkisini de içinde barındırdığını unutmamak gerekmektedir.

2.3. MODERN TOPLUMDA İKTİDAR VE BEDEN

Foucault, geleneksel toplumdan modern topluma geçişin, iktidar kullanımındaki dönüşüm tarafından karakterize ettiğini dile getirmiştir ve bunu da bireyselleşmenin politik ekseninin tam tersine dönmesi olarak açıklamıştır (Foucault, 1979: 44). Eski otoriter sistemlerde, iktidar, hükümdar ya da krallarda vücut bulmuş ve halkın isimsiz bedenleri üzerinde kullanılmış, kanunların ihlal edilmesi kraliyet ailesinden kimseye yapılmış bir aşağılanma olarak kabul edilmiştir. Aksine modern toplumlarda, toplumu istila eden iktidar araçlarının varlığı görülmemektedir (Bartky, 2003: 40). Bu döneme kadar var olan ve var olması mümkün sosyal ve psikolojik kısıtlamaların daha da ötesine geçilmiştir.

Modern toplumlarda iktidarın etkisi; bireylerin kendilerine, bedenlerine, davranışlarına ve günlük aktivitelerine erişimi elde edebilecek çeşitli kanallar bularak yayılmaktadır (Foucault, 1979: 151). İktidar bu sefer kendisine karşı çıkabilecek zihinleri dönüştürebilmek adına arayışlar içine girmiştir ancak bunu bedenleri cezalandırarak ya da hapsederek yapmamıştır. Bu kontrol, aralıksız devam eden gözetim olmadan ve belli bir kişinin doğal halini, durumunu daha iyi anlamadan olacak bir şey değildir. Yeni araçlarıyla iktidar artık bireyin yeni bilgilerine ulaşma yollarını aramaktadır. Bunu da modern psikoloji ve sosyoloji ile yerine getirebilmektedir.

Her ne kadar yeni kontrol biçimleri düzeltme, üretim, eğitim ya da refaha yönelik sorumluluklara sahip olsa da bürokratik biçimlerde de uygulanmaktadır. Fakat bu sefer uygulama meçhul, merkezi ve her yere nüfuz eden bir şekilde gerçekleşmektedir (Bartky, 2003: 40-41). Artık iktidar anonimleşmiştir ve kontrol

mekanizması yeni bir bireysellik yaratmaya başlamıştır. Aslında Foucault iktidarın işleyişinin öznenin özneselliğini oluşturduğuna inanmaktadır. Burada, panoptikon görüntüsü tekrar karşımıza çıkmaktadır: mahkûmlar kuleden her an gözlemlenebileceklerini bilmektedir ve kendilerini kontrol altında tutmayı kabullenmişlerdir(Foucault, 1979: 302). Disipline edici kurumların yapısı için kaydedilen gözetim (dik dik bakma), mahkûmlar tarafından içselleştirilmiştir: modern teknolojiyle birlikte gelişen panoptikon, sadece toplumu değil bireyleri de dönüştürmeye başlamış, sürekli kendini kontrol altında tutup izole etmeye çalışan öznelerin oluşumuna neden olmuştur.

Bedenin sosyal olarak inşa edildiğini savunan Foucault'a göre beden, vücut bulmuş, şekillendirilmiş konuların merkezinde bulunmaktadır ve beden, bireylerin ulaşabileceğinden de öte giden bir sosyal yapı tarafından oluşturulmuştur. Beden sadece söylemlere odaklanmaktan ibaret değildir, aynı zamanda günlük pratikler ile geniş çaptaki iktidar organizasyonları arasında oluşmuş ilişkilerdir.

Foucault'a göre kültürel pratikler, beden üzerinden topluma yerleşmekte ve bedenün gücü, enerjisi, hissi ve hazzı belirlenmektedir (Driscoll, 1997: 95). Bu yüzden bedenün kendi arzuları yine bu bedeni hor gören kültürün bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yani beden kendi arzusunu da diğerlerinin onun arzu etmesini istediği unsurlar dahilinde belirlemektedir. Bu yüzden bedenlerimiz var olan biçimlere göre şekillenmekte; buna göre benlik, kadınlık, erkeklik ve arzular üretilmektedir. Ancak bu üretim belli bir ideoloji yoluyla değil bedenlerimizün çok çeşitli yollarla organize edilmesi ve düzenlenmesiyle gerçekleşmektedir.

Modernliğin gelişmesiyle birlikte sosyal alanlar söylemlerle işgal edilmiştir, bu durum bireyin inşasında etkili bir rol oynamıştır. Söylemler dikkatli ve düşünceli bedenler inşa ederken dolaylı olarak bedeni de kontrol eder hale gelmiştir. Buradaki düşünceli beden, sadece ete bürünmüş bir vücut değil farkındalığı, istekleri ve dili olan bir bedene denk gelmektedir. Bu beden geleneksel toplumlardaki gibi kaba şiddete maruz bırakılarak değil, gözetim ve uyarılarla kontrol edilmektedir.

Ayrıca Foucault'un değindiği bir diğer kavram olan "anlaşılır beden" (Jaggar and Bordo, 1992: 25) ile kabaca biyolojik ya da maddesel varlık ile ilişkilendirilebilecek bir kavramdan ziyade kùltürel olarak yönlendirilen, aktiviteleri sürekli yorumlama ve tanımlamalara maruz kalan bir formdan bahsedilmektedir. Bu, bedenın pratik boyutuna yönelik gerçekleştirilecek bir değişim, biyolojik ya da doğal olana dönüşme anlamı içermemektedir aksine Foucault'un deyimıyla kùltürel bedene dönüşmektedir (Foucault, 1979: 136). Bedenin kùltürel konseptleri, güzellik normları, sağlık modelleri ve daha fazlası anlaşılır beden kavramına dahil edilmiş içeriklerdir. Aynı betimlemeler "kullanışlı" kurallar ve düzenlemelerin (Jaggar and Bordo, 1992: 25) oluşumunda, bedenın eğitilmesi, şekillendirilmesi, itaat ettirilmesi kısaca "kullanışlı beden" olarak adapte edilmesiyle etkili olmuştur. Böylece beden, aslında kùltüre göre yönlendirilen ve iktidar için de anlamlı ve kullanışlı hale getirilen bir araç halini almaktadır. Foucault'ya göre beden ancak hem üretici bir beden hem de tabi kılınmış bir beden olduğunda kullanışlı bir güce dönüşmektedir (Butler, 2012: 276). Bu şekilde iktidar açısından işlevsellik kazanmaktadır.

Söylemlerdeki bu değişim, yani fiziksel olandan zihinsel olana; bedenden düşünceye ya da akla doğru gerçekleşen kayma, söylemin konusunun da değişmesine neden olmuştur. Örneğin, devletin önceliği insanların yaşamı ve refahı üzerinde iktidar sahibi olmak olmuştur. Daha önce bahsedildiği üzere biyopolitika olarak adlandırılan bu durum, devletin belirli bireylerin bedenlerini kontrol etmesinden çıkmış tüm toplumu bir bütün halinde kontrol etmesine dönüşmüştür. Modern hapishane sistemi, sosyal bedenın davranışlarıyla ilgilenir olmuş ve kontrol modeli olarak Panoptikon okullara, hastanelere ve diğer kurumlara yayılmıştır (Turner, 2003: 68). Bu da devletin bireyler üzerindeki etkisini arttırmıştır ve insanlar daha kontrol edilebilir hale gelmişlerdir. Turner'a (1983) göre bu durum insanların yeni bir sürece girmesine neden olmuştur; artık bireyler numaralara, işaretlere, izlere ya da kodlara göre tanımlanıp ayrıştırılmaktadır. Bu gelişme yeni normların ve popùlasyon bilgisinin oluşmasına neden olmuş, böylece insanlar daha kolay kontrol edilebilir ve gözetilebilir hale gelmiştir. Beden üzerindeki kontrol, sosyal ve ekonomik etkileriyle birlikte artarak devam etmektedir. Tüketim kùltürünün

yükselmesiyle, bedenın bu kültürdeki yansıması baskı ile kontrol edilen değil, dürtü ve uyarılarla kontrol edilen bir yatırım biçimi olarak görülmektedir.

2.4. TOPLUMSAL CİNSİYET VE KONTROL ARACI OLARAK BEDEN

Beden, kültürün araçlarından biridir ve merkezi kuralların, hiyerarşilerin hatta kültürün metafiziksel bağlantılarının zeminini oluşturan ve bunları bedensel dil ile güçlendirilen bir konuma sahiptir (Jaggar and Bordo, 1992: 13). Bu şekilde beden, kültürün bir metaforu haline gelmiştir. Bedeni sadece kültürün bir metni olarak okumak doğru olmayabilir. Beden, aynı zamanda sosyal kontrolün pratiğinin yapıldığı bir yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük pratikler içinde çok sıradan sayılabilecek bir şekilde örneğin tuvalet alışkanlıkları, yemek adabı, önemsiz rutinler, kurallar ve pratikler aracılığıyla kültür, bedeni oluşturmaktadır (Jaggar and Bordo, 1992: 13).

Bedenin, sosyal ilişkileri hem etkilediği hem de sosyal ilişkilerden etkilendiği dinamik bir yapısı vardır. Bedenlerimiz sosyal pratikler aracılığıyla anlamlandırılmakta ve değiştirilmektedir. Doğduğumuz andan itibaren beden, sosyal yaşama dâhil olmasıyla birlikte değişmeye ve dönüşmeye başlamaktadır. Bu durum sosyalizasyon süreci içinde kız ve oğlan çocuklarının beden ve akıl arasında kurduğu ilişkiyi etkilemekte ve toplumsal cinsiyet rollerinin, beden ile bütünleşmiş hali sürekli yenilenerek devir daim etmektedir.

Feminen ve maskulen bedeni ve bu bedene ait görüntüleri, yaklaşımları ve tavırları içselleştiren bireyler, toplumsal cinsiyete bağlı olarak sadece ruhsal ve sosyal olarak müdahale etme ve edilmeyi değil aynı zamanda bedenlerin de kontrol altında tutulabileceğini ve bu kontrol hakkının tek bir cinse ait olduğunu normalleştirerek meşrulaştırmaktadırlar. Sosyal ilişkilerden etkilenen bedene karşı

tutumlar, toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte daha sert kalıplar içerisine girmekte ve bir nevi yöneten yönetilen ilişkisine dönüşmektedir.

Beden konusu neredeyse son elli, altmış yılda daha fazla konuşulur hale gelmiştir. Beden tartışmalarına yönelik rağbetin artmasında göze çarpan nedenler arasında ikinci dalga feminizm, kapitalizmle birlikte yükselen tüketim kültürü ve bedene yönelik yapılan değerlendirmeler ile ilgili bilgi sıkıntısı karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojik araştırmalar içinde beden konusunda varılan ortak nokta ise söylemler aracılığıyla inşa edilen ve bireyin denetiminde kullanılan bedenin biçimlendirilme teknikleri, pratikleri ve formlarıdır (Öztürk, 2012: 41). Buradan yola çıkarak, bedene dair ön görülen çözümlerinin, Foucault'un beden ve iktidar ilişkilerinde başlangıç noktasını bulduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

1960'larda İkinci dalga feminizmin yükselmesiyle birlikte kürtaj ve doğum kontrolüne yönelik politikalarda gelişmeler başlamıştır. Ayrıca kadınların bedenlerini erkek kontrolü ve müdahalesinden geri almak adına genel çerçeveli bir proje oluşturmuşlardır. Buradaki amaç kadınların kendi bedenlerinin üzerinde farkındalıklarını ve kontrollerini sağlamaktır. Bu yüzden ikinci dalga feminizmle birlikte, kadın hareketlerine dahil olan beden, politik mücadeleler sırasında da varlığını göstermeye başlamıştır. Kadın bedeninin politik hareketlere dahil olması, aynı zamanda feminist tartışmalar içinde yer bulmasına olanak sağlamıştır. Hem siyasette hem de var olan uygulamalara karşı gelinen birçok kadın hareketinde, bir araç olarak kullanılan beden, akademik değer kazanarak patriyarka ile birlikte kavramsallaştırılarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

İkinci dalga feminizmle birlikte odaklanılan beden, yukarıda da değinildiği gibi, daha sonra çeşitli nedenlerle birçok çalışma alanının gündemine girerek bedenin toplumsal yaşam içindeki önemi ve etkileri daha sorgulanır hale gelmiştir. Feminizmin yükselişiyile birlikte vurgulanan beden, yaşlılığa bağılı olarak da incelenmeye başlamıştır. Bunun ardında yatan neden, Batı toplumlarındaki artan yaşlı nüfusun varlığıdır. Buna bağılı olarak devlet politikaları düzenlenmiş, yaşlı

nüfusun bedensel ihtiyaçlarını giderecek değişiklikler yapılmıştır. Bu yüzden insan bedeni yapılan düzenlemelerin hem nedeni hem de sonucu haline gelmiştir (Turner, 2003: 31). Buna ek olarak, toplumsal hayatta genç ya da yaşlı olmak ya da bedensel özelliklerin (zayıf, şişman, seksi vb.) insan yaşamını nasıl etkilediğine dair çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylece, insan bedeninin potansiyel kontrol araçları olarak görülmesi, bedene yönelik merakın ve öneminin artmasına neden olmuştur.

Tüketim kültürü ile ilişkilendirildiğinde bedenin kendisini kanıtlanması gereken ya da belli bir performansı olması gereken bir araç haline geldiğini söylemek mümkündür. Burada beden, artık bir makine gibi popüler olana ya da tüketime yönelik istenilen amaca hizmet eden, bakılan, sunulan hatta renklendirilen bir biçim haline gelmiştir. Buna bağlı olarak, bedenin yeni bir kontrol biçimi oluşmuştur; ancak bu kontrol içinde taşıdığı anlamlar bakımından başlı başına sorun yaratacak öğeler taşımaktadır. Bedenin kontrolünün mantıksal zeminini diyet oluşturmaya başlamıştır (Turner, 2003: 32). 18. yüzyılda belli popülasyonlar (hapishaneler, ordu vb.) için var olan yiyecek sıkıntısından kaynaklanan bu durum, sosyal politikalarla birlikte desteklenmiş ve beslenme bilimlerinin de etkisiyle topluma yayılmıştır. Ancak bu durum giderek ‘erkek bilimi’ nin (Turner, 2003: 33) bir parçası haline gelmiş; iş yerlerinde, hapishanelerde ve orduda bedenlerin disipline ve organize edilebilmesi ve bu bedenler üzerindeki gözetimi en üst seviyeye çıkarabilmek için kullanılmıştır. Daha önce bahsedilen bedenlerin makine gibi kullanılması ya da makine haline gelmesi, beden üzerindeki kontrol ve gözetimin artmasıyla kişinin kendine yabancılaşmasına neden olmuştur. Yani makine olarak beden metaforu, bedenin bireyin benliğine bir öteki olarak sunulmaya başlamıştır. Bu durum sosyal kontrolü sağlamak açısından iktidarın işlerini kolaylaştırmıştır.

2.4.1. Toplumsal Yaşamda Kadın ve Bedeni

Kadının toplum içindeki konumunu aileyi temel alarak belirleyen birçok teorinin aksine feminist teori biyolojik bedeni patriyarkanın kaynağı olarak

göstermiştir. Firestone, *The Dialectic of Sex* (1971) adlı kitabında, bu konuda, eşit olmayan cinsiyetli sınıf sisteminin direkt olarak kadın ve erkeğin farklı üreme sistemlerine sahip bedenlerinden meydana geldiğini belirtmiştir. Ayrıca bu kitapta bedenin ezen ve ezilen ikili sistemine direkt olarak dahil olduğu vurgulanmıştır. Firestone dışında birçok yazar da beden ile patriyarkayı ilişkilendirerek değerlendirmişlerdir. Örneğin, McDonough ve Harrison patriyarkayı doğurganlık üzerindeki kontrol olarak ifade ederken, Hartmann bu kavramı, erkeğin kadının cinselliği üzerindeki ve ekonomik üretim sistemlerine ulaşmadaki kontrolü ile ilişkilendirmiştir (Turner, 2003: 29). Ayrıca radikal feministler bedene büyük önem göstererek kadınların ikincil konumunun temellerinden biri olarak görmüşlerdir.

Tarih boyunca kadının konumu; bedenlerindeki ‘dengesizliğin’ (doğum, menopoz, regl vs.) akıllarını baskı altına aldığı ve olumsuz etkilediği ileri sürülerek yavaş yavaş sarsılmaya çalışılmıştır. Kadın olarak somutlaştırılmak, fiziksel ve ruhsal uğraşlarda etkin bir biçimde başarılı olamayan akıl ve bedene sahip kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.

(Kadının) bedeni, her ayın başında, karnında bir beşik kurup sonra bozan, kendine yabancı ve inatçı bir yaşamın tutsağıdır; her ay bir çocuk doğmaya hazırlanmakta ve kırmızı dantelelerin çözüntüsü içinde düşüp gitmektedir; kadın bir erkek gibi vücuttur; ama vücudu kendisinden başka bir şeydir (Beauvoir, 1970:16).

Kadınlar için durum sosyal yaşamda bu şekilde meydana gelirken, aynı şeyler erkek için geçerli olmamaktadır. Her iki cinsin de yaşam boyu amaçları ve ihtiyaçlarını giderebilmek adına aynı bedene sahip olmalarına karşın, kadına atfedilen ve önceden defalarca aktarılan toplumsal cinsiyet özellikleri ve baskı kurulması gereken bireyler olarak kabul edilmesi, erkek bedenini olumlayan bir şekilde toplumda varlığını sürdürmektedir. Kadınların bedenlerine yüklenen doğurganlık özellikleri ve bağlantılı olarak erkeğin soyunun devam ettirilmesi, erkeğin hayatında herhangi bir sıkıntı yaratmadan yine kadının bedeni üzerinden gerçekleşmektedir. Bu durum erkeğin ne kimliğine ne bedenine yansımazken, kadın yaşamı boyunca kendi bedeni üzerinde kontrol sağlayamadan ve kendi benliğinden

yabancılaşarak hayatını sürdürmeye çalışmaktadır. Sadece kadının bedenine ait olan doğurganlık, emzirme, hamilelik öncesi ve sonrası süreçler aslında kadını alıkoyan ve ikincil konumuna katkıda bulunan özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Erkek, kendi bedenini gücün, otoritenin ve hakimiyetin göstergesi olarak görmektedir ve bunları simgeleştirerek bu bedenden uzaklaşmaktadır fakat kadın kendi bedenini kirli ve erkeği kirleten simgelerle özdeşleştirmiştir (Şayman, Kaylı, 2014: 48). Kadının kendi bedeni ile ilgili bu kabulünde, toplumun onun bedenine yönelik atfettiği dengesizlik hali etkili olmaktadır. Kadın bu kabulden yola çıkarak kendi bedenini, erkeğin bedeni karşısında daha aşağıda görmektedir.

Kadınlar yaşamları boyunca bedenlerinin kapasiteleri üzerinde yüklendikleri sorumluluklar ve hak etmedikleri, bedenlerine dair vasıfları benimseyerek hayata devam etmeyi ve bununla birlikte yaşamayı öğrenmektedirler. Bu konuyla ilgili olarak Beauvoir “Yaşadığı dünyayla bedeni arasında kendini dolaysız gerçekleştiren erkek, kadın bedenini kendine özgü nitelikleriyle ağırlaştırılmış bir engel, bir hapisane saymaktadır.” diyerek kadının toplumsal yaşam içinde bedeni üzerinden nasıl değerlendirdiğini ve buna bağlı olarak kendini ne şekilde sınırlandırdığını anlatmaktadır (Beauvoir, 1970: 208). Toplumsal cinsiyet sistemine bakıldığında, bedenin toplum içindeki kurgulanışının erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurmasına yardımcı olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Ayrıca bedenin toplum içinde kurgulanışı ve bireylere benimsetilmesinin temellerinin, sosyalizasyon sürecinde atılıyor olduğuna da dikkat çekmek gerekir.

2.4.2. Sosyalleşme Sürecinde Kadın ve Bedeni

Hakimiyetin ve baskının bir sistemi olan patriyarka arzulara müdahale etmekte, insan davranışlarını bilinçsiz bir şekilde belirlemekte ve bunu da cinsiyete indirgeyerek yapmaktadır. Sonrasında ise cinsiyeti, toplumsal cinsiyet normlarına göre yeniden tanımlamakta ve sosyal yaşamı bu şekilde düzenlemeye çalışmaktadır.

Patriyarkada, toplumsal cinsiyet doğal farklılıkların sistemiymiş gibi gösterilmektedir (Jaggar and Bordo, 1992: 38). Destek noktasının ne olduğu tam olarak belli olmayan bu yaklaşımla birlikte toplumsal cinsiyet, cinsiyetler arasında oldukça çeşitli, biyolojik olarak belirlenmiş ve anatomik olarak farklılıkları bulunan kategorilerle yeni bir bütün inşa etmeye çalışmaktadır. Bu, patriyarkanın temelini oluşturmakta, toplumsal cinsiyet, kişinin kendisinin farkındalığının bir yolu haline gelmekte ve hızlı bir şekilde yaşamında vuku bularak deneyimlenmeye başlamaktadır.

Toplumsal cinsiyete bağlı olarak bireylerin maruz kaldığı bu süreç, en hızlı şekilde kadınlar üzerinden gerçekleşmektedir. Çünkü insanların tecrübeleri; dilsel, ideolojik ve sosyal olarak tıpkı bir erkeğin deneyimlediği gibi yapılanmaktadır. İnsanoğlu kavramı, insan olmanın başlangıcının, öznenin kendisinin erkek deneyimlerinden geçerek belirlenmesine gönderme yapmaktadır. Bu yüzden erkek deneyimleri, belki de basitçe insan olmanın devamlılığının sağlanması anlamına gelmektedir. Kadınlar ise bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde toplumun bileşenleri ve dil aracılığıyla erkeğe göre öteki olarak konumlandırıldıklarının kabulüyle yaşamlarını devam ettirmektedirler. Kültür, kadınları hem insan hem de insan dışı varlık olarak görebilmektedir. Kadınlar bu durumu, gücün ve iktidarın eşitsiz bir şekilde var olduğu ve samimiyetin kolay kolay ilerleyemediği toplumsal yaşam içinde net bir şekilde deneyimlemektedirler.

Sosyal etkileşim, her iki cinsin birbirleriyle mücadele içinde olduğu bir alanı kapsamaktadır. Bu mücadele içinde kadınlara sürekli onların ait olduğu yer hatırlatılmaktadır. Bu yüzden, sosyalleşme sürecinde sosyal kontrolün neredeyse tüm araçları kadınlara karşı kullanılmaktadır. Toplumun kadına karşı olan bu tutumu, kadının, kendisini toplum nasıl tanımlıyorsa o şekilde kabul etmesine neden olmaktadır. Toplum ona sürekli ikincil konumunu dayatırken, kadın farkında olmadan kendine atfedilen bu konumu kabullenmektedir.

Günlük yaşam içinde, sürekli konumu kendisine hatırlatılan kadın, bunun örneklerini farkında olmadan yaşamının her alanında deneyimlemektedir. Erkek

patronlara yardımcı olan kadın sekreterler, erkek doktorlara yardım eden kadın hemşireler, gazete ve reklam panolarda sürekli hatırlatılan çocuk bakımı ve annelik sorumluluğu, erkek bakışları için cinsel obje olarak sunulması ve daha fazlası kadınların ikincil statüsü ve erkeğe göre konumlandırılışını sürekli devam ettiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Henley and Freeman, 1995: 90). Bu anlatılanlardan yola çıkarak, aslında kadınların hangi meslek gruplarında çalışmaları gerektiğinin bile neredeyse toplumsal cinsiyet rollerine göre belirlenmiş olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Sosyal yaşamlarında olduğu gibi, çalışacakları meslek alanlarında da yardımcı rol, neredeyse her zaman kadına verilmektedir. Ayrıca, kadınların sahip olacağı mesleklerin, toplumsal cinsiyet ile ilişkili olarak, onların baskın rollerini ön plana çıkaracak ve devam ettirecek – öğretmen, hemşire, sekreter, temizlikçi vb.- özellikte olmaları dikkat çekmektedir. Bu çevresel ipuçları iktidar ilişkilerinde cinsiyetin ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Yaşamın her alanında kadının karşısına çıkan ikincil konumu, iktidar ilişkilerinde de nasıl bir yere sahip olduğunun sinyallerini vermektedir. Sosyalleşme sürecinde ayrıcalıklı konuma dahil edilerek, söylemlerde yer alan erkek, daha fazla güce ve iktidara sahip olmaktadır.

Berger batı kültüründe kadınların, erkek arzularının hakim olduğu kısıtlı bir alanda var olmaya çalıştıklarını ileri sürmektedir. Bu yüzden sosyal var oluş, kadın ve erkek arasında farklılık göstermektedir. Çünkü kültürel olarak erkekler “eyleyen” olarak temsil edilirken kadınlar “görünen” olarak sunulmaktadır (Berger, 1999: 45). Bu yaklaşım ile Berger ve Beauvoir’in düşünceleri arasında benzerlik olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Çünkü Beauvoir, erkeğin üstünlüğünün, onun sosyal yaşam içinde eyleyen özne olmasından kaynaklandığını dile getirmektedir.

Bir erkeğin mevcudiyetinde, başkaları için neler yapabileceği öne sürülürken, kadının var oluşunda kendisini nasıl ifade ettiği, kendisine nasıl davrandığı, kendisi için yapabilecekleri ve yapamayacaklarını nasıl açıkladığı vurgulanmaktadır (Berger, 1999: 45). Bu yüzden sosyalleşme sürecinde, kadına sürekli duygularını ön plana çıkarması yani duygusal olması ve o yönde davranması öğretilmektedir.

Berger, toplum içinde kadınların varlığının erkeklerden çok farklı olduğunu, erkeğin varlığının kendine yetkililik umuduna bağlı olduğunu ve bunun ahlaksal, ekonomik, cinsel, toplumsal biçimlere bürünerek, erkeğin dışındaki nesnelere yöneldiğini vurgulamıştır (Berger, 1999: 45). Burada asıl ifade edilmek istenen, erkeğin yetkililik umudunun aslında gerçekte var olmayan davranışlar bütünü olduğudur. Yani erkeklerin kendilerinin sahip olmadığı yetenek ya da davranış biçimlerine sanki sahipmiş gibi davrandıkları ifade edilmeye çalışılmıştır. Berger'e göre bu durum yalancı davranışın oluşumuna ön ayak olmakta ve bu sayede erkekler başkaları üzerinde etkili olabilmek adına bu yetkeyi kullanmaktadırlar (Berger, 1999: 45). Bu nedenle kadınlar varlıklarını gerçekleştirebilmek için kendi görünüşlerini (mimik, ses, kıyafet, ifade) değerlendirip izlemektedirler.

Kadın ve erkek arasında önemli sayılabilecek ölçüde mimiklerde, jestlerde, hareketlerde ve bedensel davranışlarda farklar bulunmaktadır. Kadınlar, erkeklere nazaran daha kısıtlı hareketlere ve mekânsal kullanım alanına sahiptirler (Bartky, 2003: 29). Kadınların mekânsal kullanım alanları, kendilerinin özgürce kullanabileceği bedensel mekanlara karşılık gelmemektedir, aksine kendilerinin hapsedilmiş, sınırlandırılmış ve konumlandırılmış oldukları alanlara denk gelmektedir. Sosyal yaşamda kadına sürekli derli toplu oturması, vücudunu ön planda tutmaması ya da konuşurken ses tonunu fazla yükseltmemesi gerektiği hem sözel, hem davranışsal hem de bakışlarla ima edilmektedir. "Serbest kadın" (Bartky, 2003: 30) bu kuralları ihlal etmiş birey olarak görülmektedir. Bu davranışlar, onun sadece ahlakının değil aynı zamanda davranışlarının, konuşmalarının, özgür hareketlerinin toplum tarafından sorgulanması ve denetlenmesi anlamına gelmektedir.

Kadınların bedenleri ve yüzleri, sürekli itaat etmeleri için yönlendirilmiştir (Bartky, 2003: 30). Erkeklerin detaylı incelemeleri ve gözetimleri altında kadınlar gözlerini hep başka yerlere çevirmekte ya da yüzlerini önlerine eğmektedirler. Kadın bedeni, gözleri ve bakışları da dahil olmak üzere, özgürce kullanımının engellendiği ve yönlendirildiği bir araç haline gelmektedir. Buradan yola çıkarak 'kibar' kadının

“serbest” kadının yaptıklarından olabildiğince uzak durması beklendiği sonucunu çıkartabiliriz. Bu yüzden, kabul gören kadın davranışları dahilinde, kadının bedenini ve hareketlerini sürekli kontrol etmesi beklenmektedir. Buna göre kadından “kendisi olmak” yerine, “olması istenen” olması beklenmektedir. Aksi halde toplum içinde onaylanmamak ile tehdit edilmektedir.

Patriyarkal bakış açısına göre yönetilmesi beklenen kadının bedeninin, bu durumda sadece davranışlarını sınırlandırmakla kalmadığı, aynı zamanda bedenini tabii tutacağı pratikleri de belirlediğini söylemek yerinde olacaktır. Örneğin, ideal olarak kadın teninin pürüzsüz, yumuşak ve tüysüz olması beklenmektedir. Kadının sadece yüzündeki değil vücudunun diğer bölgelerindeki tüylerin de giderilmesi gerektiği, kadınlar adına normleştirilmiş pratiklerdir. Bu, kadınların kendi bedenlerinin eril bakış açısıyla yoğrulması ve toplumun istediği gibi şekillendirmesine neden olmaktadır. Bu durum kadınların kendi bedenlerine başkalarının gözüyle bakıp müdahalede bulunmalarına neden olmaktadır. Buna benzer bir başka örnekte, erkeklerin bakış açılarına göre daha çok dekolteyi ön planda tutan, dar kesimli tasarlanan kadın kıyafetleri, kadınların vücut hareketlerini kısıtlamaktadır. Dar etekler, yüksek topuklar, rahat olmayan kıyafetler, ideal vücut ölçüleri olarak dayatılan zayıflık, erkeğin muaf tutulup kadının içinde kaldığı görgü kuralları, kadın bedenini "kötürümleştirmektedir" (Tong, 2005: 22 aktaran D. Şaşman Kaylı). Buna ek olarak, kadınların vücutlarını ön plana çıkarmaya yönelik hazırlanan kıyafetler, kadınların kendilerine ait eşyalarını üzerlerinde, ceplerinde taşıyamadıkları için ayrıca yanlarına el çantası almalarına neden olmaktadır. Bu kullanım zamanla bir cinsiyete özgü gösterge olarak toplumda yer etmektedir (Henley and Freeman, 1995: 91). Bahsedilen bu giyim tarzları ya da erkeğin istediği giyim tarzı dışında giyinildiğinde, bakımlı kadın adı altında yapılması beklenen bedene ait müdahaleler kadınlar tarafından gerçekleştirilmediğinde, bu sefer de kadınların ‘kadınlıkları’ sorgulanmaya başlanmaktadır. Ancak, benzer müdahaleleri erkeklerin kendi bedenlerine uygulamaları söz konusu bile olmamaktadır.

Şunu unutmamak gerekir ki bizler, erkek ya da dişi olarak doğmaktayız; erkeksi ya da kadınsı olarak dünyaya gelmemekteyiz. Kadın olmak, sonradan öğretilen ya da edinilen yapay bir kavrama karşılık gelmektedir. Butler bu konuda kadınlığın, toplumsal cinsiyet rollerinin sahnelenen ve sürekli tekrarlanan bir modu olduğunu dile getirmiştir (Butler, 1985: 11). Braidotti 'kadın olma'nın, nesne olarak var olmanın ontolojik bir önkoşulu gibi olduğunu iddia etmektedir. Aynı durumun erkekler için de geçerli olabileceğini ancak 'erkek olma'nın tarih boyunca evrensel söylem içinde mantık merkezli (logocentric) görüldükleri için bunun söz konusu olmadığını dile getirmektedir (Braidotti,1994: 187-188). Ayrıca Beauvoir kadınların özne olarak toplumda var olamamasının, bağımlı olmasının, ezilmişliğinin ardında yatan en önemli nedenin, sosyal hayatı ve yaşamayı erkeklerin gözünden tanıyıp öğrenmeleri olduğuna vurgu yapmaktadır (Beauvoir, 1970: 18). Buna ek olarak, erkeklerin üstün olması, bedensel bir üstünlükten değil toplumda eylemi gerçekleştiren özneler olmalarından kaynaklanmaktadır.

Hem kendilerine hem de bedenlerine ait bilgileri erkek gözünün belirlediği ölçüde öğrenmektedirler ve kadınlara bu bilgiler sanki onların doğal haklarıymış ya da hak ettikleri bunlarmış gibi aktarılmaktadır (Şaşman Kaylı, 2014: 84). Buna bağlı olarak, patriyarkal kültürde belirleyen ve müdahale eden bakış daima erkeklere ait olmuştur. Bu şekilde kendine yabancılaştırılan kadın, toplum içinde olumsuzlanan bir konuma getirilmekte, benliğinden uzaklaştırılmakta ve eril tahakkümün belirlediği alan dahilinde yaşamaya ve kendilerini gerçekleştirmeye mecbur bırakılmaktadırlar.

Tarih boyunca kadın, erkeğe karşın daima olumsuz özelliklerle tanımlanarak dışlanmıştır. Bu yüzden tarihsel süreç içinde olan ve olabilecek neredeyse birçok gelişmenin dışında bırakılmış ve müdahale etmesi mümkün kılınmamıştır. Kadın figürü zaman içinde kültürlere göre değişiklik göstermiş ve bu figürler kültürel takıntıları ve kaygıları kadınlar üzerinden dile getirmiştir (Bartky, 2003: 28). Erkek bakış açısıyla oluşmuş sosyal hayat içinde kadına, kendisi için değil özellikle başta erkekler olmak üzere başkaları için yaşaması öğretilmiştir. Akıldan uzak salt bedene indirgenen kadın, taşıdığı beden üzerinde denetim sahibi olamamıştır (Şaşman Kaylı,

2014: 17).Bordo'nun da bahsettiği gibi düalist toplumda beden olumsuz anlamlarla yüklüdür ve kadın bir beden olarak görülmektedir. Bu yüzden kadın hangi duruma bağlı olursa olsun dikkat dağıtan ya da oyalayan, negatif mana yüklü olarak kabul edilmektedir (Bordo, 1993: 5). Bu yüzden erkek gözüyle oluşmuş normlara uymak ve ona göre kendi kendini şekillendirmek zorunda kalmıştır. Bu şekillendirme sürecinde bedeni, arzu nesnesi olarak kendisi için bir tehlike oluşturmuştur (Şaşman Kaylı, 2014: 16). Tarihsel süreç içinde kadın, cinsel haz sahibi değil, erkek hazzının nesnesi konumunda, soyun yeniden üretiminin bir aracı olarak kurgulanmıştır.

Sosyal kategorileri temel alarak bedene odaklanan ve biyolojiyi görmezden gelen yaklaşım kadın ve erkek arasında ideolojik farklılıkların inşa edilmesine neden olmaktadır. Bedenleri arasındaki benzerlikler dikkate alınmayarak, farklılıklar ön plana çıkartılıp abartılarak ve biyolojik özellikler yeni kategorilere dönüştürülüp değiştirilerek kadın ve erkek bedenleri ve bu bedenlere ilişkin fiziksel ifadeler arasında keskin ayrımlar yaratılmaktadır (Turner, 2003: 96). Oluşan bir diğer durum ise cinsiyetlenmiş imge ve sosyal pratiklerin, insanların aklında sadece kadın ve erkek bedenlerine ait özellikler olarak kodlanıyor olmasıdır. Var olan bir davranış direkt kadın ya da erkeğe atfedilerek bunun sadece o toplumsal cinsiyet kimliğine sahip kişi tarafından gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu da cinsiyetlenmiş beden ve davranışların sosyalleşme sürecinde sürekli aktarılmasına ve toplumda yerleşmesine neden olmaktadır.

Feminist düşünürler kız ve oğlan çocuklarının farklı sosyalizasyon süreçlerine dahil olmasına vurgu yaparak, kadın bedenine yönelik yaklaşımların küçük yaşlardan itibaren farklı şekillerde oluştuğunu belirtmektedirler. Bedenlerin cinsiyetli bir şekilde inşa edilmesi, sosyal pratikler yoluyla gerçekleştirilmektedir. Küçük yaşlardan itibaren sosyal pratiklerin içine dahil olup, öğrenme sürecine giren çocukların, o andan itibaren sosyal yaşamda kadın ve erkeğe ait kategorileri öğrenmeye ve benimsemeye başladığını söylemek gerekmektedir. Sosyal kategoriler, bedenlere yeni niceliksel anlamlar yükleyerek, onları tamamen biyolojik oluşumdan bağımsız yeni bir forma dönüştürmektedir. Bu şekilde insanların bedenleri

birbirinden farklı olarak nitelendirilmekte; kadın ve erkeğe ait farklı bedenlerin oluşumu ve bu bedenlere ait sosyal davranışlar belirlenmektedir. Bu davranışlar çocukluktan başlayarak bireylerin zihinlerinde yer etmeye başlamaktadır.

Cinsiyetlenmiş sosyal pratikler bedeni etkisiz hale getirmeye çalışmamakta, aksine onun üstesinden gelip bedeni dönüştürmeyi amaçlamaktadır. Bu şekilde insanların bedenlerinde fiziksel ve davranışsal etkiler yaratarak onların anlam ve karakterini değiştirebilmektedir. Toplumsal cinsiyet kategorileri ve pratikleri, somut bir güç oluşturarak kadın ve erkeklerin bedenlerini belirli maskülen ya da feminen imgelerle dönüştürmeye zorlamaktadır. Bu yüzden bedenin akıldaki kavramsallaştırılması tamamen insanların bedenleri ile ilgili deneyimleriyle bağlantılı olarak kodlanmaktadır. “İktidar sahibi erkeklerin sosyal tanımları, sadece beden görüntülerine, davranışları ve kurgularına değil aynı zamanda bedenlerinin, kaslarının gücüne, vücudun duruş pozisyonuna özelliğine çevrilip dönüştürülmektedir. Bu, erkeğin iktidarını normalleştirip doğallaştıran yollardan en önemlisidir.” (Connel, 1987: 85). Bu şekilde erkeğin bedenine has görülen özellikler, kadın bedeninde görüldüğünde sorgulanmaya başlamaktadır. Sert duruşuyla, kararlı tavırlarıyla ya da uzun boylarıyla tanımlanan erkek bedeni iktidarın temsili haline gelmiştir. Ancak kadın bedenini bu şekilde olması daha önce de değinildiği gibi kadınlığın sorgulanmasına hatta alay edilmesine yol açmaktadır çünkü iktidar söylemi ile özdeşleşen bu görüntü sadece erkek bedenindeyken kabul görmekte aksi durumda anormalleştirilerek ötekileştirilmektedir. Bununla ilgili olarak Stanndar’ın analizine yer vermek konuyu daha iyi açıklığa kavuşturacaktır.

Kendisini açığa çıkararak ilgi uyandıran kadının aksine, erkek kendi fiziksel erkekliğini dolaylı olarak ispatlamaktadır. Abartılı bir şekilde cinsel özellikleriyle ön plana çıkan kadın en güzel kadın olarak düşünülmektedir. Çünkü kadının bu karakteri, kadının aksine, erkeğin kendini daha çok erkek gibi hissetmesine neden olmaktadır. Erkekler sık sık kadınları kendilerini bir kadın gibi sergilemeleri için kabaca zorlarlar böylece erkekler kendilerini erkek gibi hissederler (Stannard, 1977:202).

Bedenin cinsiyetlenmiş görüntüleri ve pratikleri sadece farkındalık ya da söylem seviyesinde kalmayan bir etkiye sahiptir. Bizim kadın ve erkek bedenlerini algılama, kategorize etme değerlendirme biçimimiz, tüm yaptıklarımızın

meşrulaşmasında ve sosyal eşitsizliklerin sürdürülmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır (Turner, 2003: 98). Mulvey kadın imajının patriyarkal kültürde erkek için 'öteki'nin bir göstereni olarak yer aldığını belirtmektedir (Bærevar, 2007: 51). Erkekler, bakma eylemini üstlenirken kadınlar sadece bir görüntü olarak kalmaktadırlar. Bu durumda erkek aktif iken kadınlar pasiftirler. Kadınlar hem erkeklerin gözünden hem de toplum tarafından bakılan ve cinsel bir obje olarak sergilenenlerdir (Mulvey, 1989: 19). Bu yüzden kadının, Bartky'nin bahsettiği gibi serbest kadın olmaması gerekmektedir.

Kadınlar, erkekler tarafından hükmedilen bu dünyada birçok yaptırıma maruz kalmaktadırlar. Erkek kültürünün varlığını sürdürdüğü ve erkek himayesinin hüküm sürdüğü toplumumuzda kadınlar bedenlerine yönelik gerçekleştirilen yönlendirmelere bağlı olarak, erkeğin gözünden kendine bakmakta ve eğer bedenini patriyarkal ötekinin istekleri dışında deneyimlediğini anlarsa utanç duygusuna kapılmaktadır. Kadınların bu utanç duygularının derinliklerinde yatan neden bedenin patriyarkal kabul edilebilirliğinin ne derece içselleştirilebildiğiyle alakalıdır (Bartky, 2003: 38). Bu durum kadınların kendilerini sorgulamalarına ve hüküm süren görüşlere dayanarak kendilerini değerlendirmelerine neden olmaktadır. Kadınların kendilerine ait olan bedenleri üzerindeki kontrollerinden şüphe duymalarına neden olan patriyarkal toplumun ve görüşlerin, onları ne derece bunalıma soktuğu net bir şekilde anlaşılabilir. Kadınların kendilerini ifade etmeleri beklenmiştir. Kadınların sürekli kendilerini ifade etmeleri beklenmiştir. Kadınların sürekli kendilerinden bahsettikleri konumda bulunmaları, kendilerini çok fazla açığa çıkarmalarına neden olmuştur. Jourard ve Lasakow'un yapmış olduğu çalışma, kadınların erkeklere nazaran daha fazla kendilerini açığa çıkarttıklarını, kendileriyle ilgili bilgi vermeye daha meyilli olduklarını göstermiştir (Henley and

Freeman, 1995: 91). Bu tutum, kadınların dezavantajlı konumda bulunmalarına neden olmuştur. Yapılan birçok çalışma kendini açığa vurma ile iktidar arasında sıkı bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Slobin, Miller ve Porter'ın yapmış olduğu araştırma sonucunda bireylerin kendinden daha güçlü olan kişilere karşı daha fazla kendilerinden bahsettikleri ortaya çıkmıştır. (Slobin, Miller, Porter 1968 aktaran Henley and Freeman, 1995: 91). Kendini açığa çıkarma başkasının iktidarını arttıran bir araç olarak kendini göstermektedir. Bireye dair edinilen bilgi ne kadar fazlaysa, o kadar fazla güç elde edilmiş olmaktadır. Kadınların sosyalleşme sürecinde kendilerini sürekli ifade etmeleri gerekliliği ve bedenleri üzerinden bilgi üretimi, erkeklerin kadınlar üzerinde daha fazla iktidara ve güce sahip olmalarına olanak sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet sistemine bakıldığında, bedenin toplum içindeki kurgulanışının, erkeğin kadın üzerinde tahakküm kurmasına yardımcı olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Modern toplumsal yaşamda, kadınlar erkeklerle eşit statü elde edebilmek için çoğu zaman bedenlerini geri plana itmiş ya da erkek egemen değerlere göre biçimlendirmişlerdir (Şaşman Kaylı, 2014: 15). Kadın, erkekle aynı akla sahipken, aynı özgürlüğü yaşayamamaktadır. Kendisine ait özel bir alanı, yaşamı olmayan kadının yaşamı, kendisi dışında herkese mal olmuştur. Kadına yönelik sosyal olarak tanımlanmış sorumluluklar ve beklentiler, kadının kendi isteklerini hayata geçirmesine ve kendi için bir şeyler yapmasına engel olmuştur. Daima akıl ile ön plana çıkan erkek bedensizleşerek kadını akıldan uzak tutmak için çabalamaktadır.

Çoğunlukla ideolojik olarak değil ancak günlük yaşantımızda zamanın, mekânın, kullanılan alanın ve hareketlerin düzenlenip organize edilmesiyle bedenlerimiz eğitilmekte, şekillendirilmekte ve kadınlık, erkeklik, arzular ve bireyselliğin tarihsel olarak egemen olan yanlarıyla baskıya uğramaktadır (Jaggar and Bordo, 1992: 14). Kadınlığa dair gerçekleşen her bir değişim ve düşüncenin giderek homojen bir yapıya bürünmesi Foucault'un bahsettiği edilgen bedenlere dönüşmelerine neden olmaktadır. Edilgen bedenler; dışsal düzenlemeler, gelişmeler ve dönüşümlerle bedenlerin enerjilerinin ve güçlerinin, bu değişimlere ayak

uydurması ve buna göre evrilmesiyle meydana gelmektedirler (Jaggar and Bordo, 1992: 14). Örneğin, diyetin zorlayıcı ve normalleştirici disipliniyle, makyaj ve giyinmeyle –ki neredeyse çoğu kadının günlük yaşantılarında zaman ve mekanlarını organize etmesinin merkezinde bunların bulunduğu iddia edilmektedir- her birimiz sosyalleşmeye yönelmek yerine bireylerin kendilerini değiştirmeye eğilimli olduğunu belirtilmektedir (Jaggar and Bordo, 1992: 14). Bu disiplin edici davranışlar nedeniyle kadınlar, kendilerini ve bedenlerini yeterince iyi olmadıkları, kendilerine güveni olmadıkları, yetersiz olduklarını hissetmelerine neden olacak düşünceleri ezberler hale gelmişlerdir. Bu da kadın bedeninin sosyal hayat içinde, tıpta, doğum ve çocuk yetiştirme sürecinde erkek odaklı düşüncenin nasıl yer bulduğunu ve kendini koruduğunu göstermektedir. Kadınlar yaşamları boyunca bedenlerinin kapasiteleri üzerinde sorumluluklar edinerek hayata devam etmeyi ve bununla birlikte yaşamayı öğrenmektedirler.

Modernitenin merkezindeki birey ve kutsanan rasyonel aklın toplumsal yaşamdaki yansımaları, bize erkeğin merkezde olduğunu göstermektedir (Şaşman Kaylı, 2014: 16). Tarihte erkek, her zaman akıl ile kadın arasındaki uzaklığı beslemiştir; çünkü kadının kendini ve dünyayı gördüğü yer, sürekli erkek hâkimiyetinde olduğundan 'puslu kalmaya' mahkûm olmuştur (Şaşman Kaylı, 2014: 19). Benzer bir şekilde kadın, bedenini aynı doğrultuda erkeğe göre şekillendirerek, davranışlarını erkek gözüne göre ayarlamaktadır. Sadece erkekten değil kendinden ve bedeninden de uzaklaşmaya başlayan kadın, belirsizlikler içinde hayatına devam etmektedir. Toplumdaki kadın vücudunun dengesiz olduğu ya da gelgitli olduğu kanısı kadını daha çok dışarıda tutan bir yargının benimsenmesine neden olmuştur. Her ay yinelenen regl dönemleri, gebelik gibi sadece kadının tek başına deneyimlediği durumlar kadın bedeninin edilgenliğinin önünü açmaktadır. Patriyarkal sistemle şekillendirilmiş toplumsal yaşamın tüm dinamiklerinde, kadınlık özelliklerine karşı takınılan olumsuz tutum nedeniyle kadınlar bir yandan bedensel özellikleri sebebiyle toplumun dışına itilirken, diğer yandan yeniden üretim kapasiteleri (doğurganlık) özellikleri sebebiyle yüceltilmiştir (Şaşman Kaylı, 2014: 23-24). Ancak kadınlar bedenleriyle yakından ilgili olan doğurganlıkları konusunda

da söz sahibi değildirler ve bunun kontrolü de erkeklerin elinde bulunmaktadır. Kadınlar bu şekilde yüceltilmelerine rağmen sadece erkeklerin özne olduğu eril dünyada etkin olamamaktadırlar. Bu yüzden kadınlar, diğer alanlarda ve konularda olduğu gibi sosyal statüleri üzerinden de edilgen konuma getirilmekle kalmamakta aynı zaman da bedenleri de edilgenleştirilmektedir.

2.5. SOSYAL BAĞLAMDA KADIN GÖZETİMİ

Gözetim ve müdahale sosyal yapı içinde, sosyal güce sahip olandan aşağıya doğru uygulanan bir yol izlemektedir. Bu uygulanan sosyal gücün ırka, toplumsal cinsiyete, yaşa ya da sınıfa bağlı olması gerçekleşen hiyerarşik eylemin doğrultusunu değiştirmemektedir. Heteroseksüel ilişkilerde aşırı kontrol ve müdahale erkeklerden kadınlara karşı gerçekleşmektedir ve bu durum erkeklerin normal davranışlardan sapmış olarak görülmesi yerine aşık olması ya da kıskanması gibi duygularla ilişkilendirilmektedir. Erkeklerin kadına yönelik içinde kontrol, müdahale barındıran birçok tutumu çeşitli duygu başlıkları altında değerlendirilerek sadece erkekler değil kadınlar tarafından da normal karşılanmaktadır. Normalleştirilen bu davranış biçimleri, toplumsal cinsiyetin bir parçasını oluşturmaktadır.

Yapılan bazı araştırmalarda gün boyu evde çalışan kadınlar sevgililerinin ya da kocalarının kimi zaman günde on seferden fazla olmak üzere kendilerini telefon ile aradıklarını ve kendilerinin evde ve yalnız olduklarını kontrol ettiklerini söylemişlerdir (Hunter, 1992: 8). Ev dışında çalışan kadınlar ise eşlerinin kendilerini işe götürüp getirdiklerini ve sık sık gün içinde de kendilerini aradıklarını belirtmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, kadınların daima kontrol altında tutulmak istendiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Erkeklerin kadınları kontrol altında tutması evlilikle birlikte kabul edilebilir hale gelmiştir. Hatta, geniş kapsamda düşünüldüğünde bu normal hayatın bir parçası olarak görülmekte, doğal ve meşru kabul edilmektedir (Green, Hebron, and Woodward, 1987: 91). Daha önce de belirtildiği gibi bu tarz davranışların kabul edilmesinde kadınların da rolü bulunmaktadır. Çünkü belirli duyguların karşılığı olarak benimsenmektedir.

Kadınlara karşı bu tutumunun sergilenmesi kadınların mahremiyetlerinin ortadan kalmasına neden olmaktadır (ev ile izole edilmiş ev kadının kendine ait bir odası ya da ev içinde kendine özel bir mekanının bulunmaması ancak kocalarının ev içinde çalışma odası, ofisi ya da benzeri yerlere sahip olması bu durumu açıkça göstermektedir). Bu konuya ilişkin yapılan birçok çalışmada kadınların ev içinde kendilerine ait bir yerin varlığından bahsetmemeleri göze çarpmaktadır. Hem her yerde hem de hiçbir yerde olmadıklarına vurgu yapan kadınların ev içinde dahi özel alanları bulunmamaktadır (The Boston Women's Health Book Collective, 1979: 19). Toplum tarafından özel alana ait görülen kadınların, orada da kendilerini yokmuş gibi hissetmeleri, aidiyet duyguları geliştirememeleri, toplumsal cinsiyet temelli düzenlenen sosyal yaşamın ironik bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anlatılanlardan yola çıkarak, kadınların istenildiği takdirde erişilebilir uzaklıkta olması, hem onların erkekler tarafından gözetimini kolaylaştıran bir neden hem de sürekli erkek müdahalesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınların her zaman 'ulaşılabilir' olarak kabul edilmesi, müdahale sayılmayan erkek müdahalesini meşru bir davranış olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Erkeğin kadının gittiği her yerden haberdar olmak istemesi, belli saatler dışında ev dışında olmasının kabul edilmemesi, nereye gideceğine ne giyeceğine karışılması, görüşeceği kişilerin sınırlandırılması, çeşitli mazeretler üretilerek kadının her bir eyleminin erkeğin istediği şekilde yapmaya yönlendirilmesi, kadının sürekli gözetlenmesiyle gerçekleştirilen ancak müdahale olarak sayılmayan pratikler olarak vuku bulmaktadır. Bunu kendine yapılmış müdahale olarak görüp karşı çıkan kadının davranışları ise toplum tarafından anormal olarak değerlendirilmektedir. Çünkü bu, toplumun kabul gördüğü iktidarın sorgulanması anlamına gelmektedir. Bernard ve Hochschild'in belirttiği gibi daima 'ulaşılabilir' olmak sosyal güce sahip olanın ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına her zaman kullanılabilir olmak demektir (Hunter, 1992: 11). Kadınların daima bu çerçevede hareket etmeleri arzulanmaktadır.

Kadınların gözetlenmesi kültürel olarak erotikleştirilmiş ve gelenekselleştirilmiştir. Kadınların giyinmesi, seksi olarak düşünüldüğünde,

erkeklerin gözetimini kolaylaştıracak şekilde düşük yaka, kısa etek boyu, yırtmaç, dantel, fermuar gibi özelliklere sahip olan kıyafetlerle bağdaştırılmaktadır. Erkeklerin kadınları gözetmesi ve ayrıca erkeklerin kadın imgesini erotikleştirerek tüketmesi bir çok teoriyle erkeklerin görsel unsurlarla uyarıldıklarını desteklemektedir (Hunter, 1992: 13). Cinsel ve dostluk ilişkileri boyunca normalleştirilmiş gözetleme, kendini, baskı ve kontrole açık olan insanların savunmasızlığı içine yerleştirebilmektedir. Özellikle duygusal ve psikolojik olarak önemli sayılabilecek seviyelerde, her iki ilişki türünde, kadınlar erkeklerle birlikte isteyerek ya da istemeyerek erkeklerin normalleştirilmiş gözetlemelerine maruz kalmaktadırlar. Ayrıca erkeklerin kadınların gözetmesi onların toplumsal cinsiyet kimlikleriyle bağdaştırılmaktadır.

Mulvey kadın imajının patriyarkal kültürde erkek için 'öteki'nin bir göstereni olarak yer aldığını belirtmektedir (Bærevar, 2007: 51). Erkekler, bakma eylemini üstlenirken kadınlar sadece bir görüntü olarak kalmaktadırlar. Bu durumda erkek aktif iken kadınlar pasiftirler. Kadınlar hem erkeklerin gözünden hem de toplum tarafından bakılan ve cinsel bir obje olarak sergilenenlerdir (Mulvey, 1989: 19). Bu durum, kadının gözetlenmesi ardında yatan en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Normalleştirilen bu özellikler, kadının hem kısıtlanması hem de hayatları boyunca içselleştirerek buna göre davranmalarına, bir sonraki kısımda bahsedileceği üzere gözetleyen erkek bakışları altında yaşamlarına devam etmelerine neden olmaktadır.

Başta söylendiği gibi erkeklerin kadınları gözetmesi, kıskançlık ya da herhangi bir duygunun ya da davranışının bir uzantısı olarak görülmesi kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Gözetleme ya da gözetim sosyal kontrol tekniklerinden biri olarak kendi içinde doğrularını taşımaktadır. Bu yüzden kadınların deneyimlerini anlayabilmek adına gözetim mekanizmasını ve sosyal kontrolün ne olduğunu anlamak gerekmektedir. Foucault'un Bentham'ın panopticon kavramından yola çıkarak yapmış olduğu çalışmalarla birlikte, kadının sosyal yaşam içindeki

konumunu değerlendirmek, bu konu hakkında daha geniş çerçevesel analizlere ulaşmayı ve daha anlaşabilir kılmayı sağlayacaktır.

2.6. FEMİNİST TARTIşMALARDA PANOPTİKON KURGUSU

Her alanda kendini gösteren iktidar ilişkileri, bir tarafı tahakküm altında tutabilmek adına arzuları, istekleri ve tutkuları da kontrol altına almak istemektedir. Bu toplumsal cinsiyet rolleri ve toplum içindeki kadının konumunu düşünöldüğünde açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Erkeklerin kadınların istek ve arzularını kendi istek ve tutkularına göre yönlendirmeye çalışmaları, bunun dışında bir yönelim olduğunda toplum tarafından da anormal karşılanıp müdahale edilmesi, iktidar ilişkilerinin işleyişi hakkında bilgi vermektedir. Eril ideoloji bağlamında kabul gören arzuların devamlılığı için, iktidar söyleminin daima bu duyguları göz önünde tutmak istemesinin ardında yatan neden ise, olası bir karşı çıkmada farklı olanın ortaya çıkma ihtimalidir (Akgündüz, 2013: 6). Bu bağlamda, toplum içinde kadınların neden sürekli gözetim altında tutulmak istendiğinin ardında yatan bileşenler de açığa çıkmaktadır. Çünkü aksi şekilde eylemlerini pratiğe döktüklerinde, kadınların duygu ve arzuları, onların davranışlarına yansiyacak ve muhtemel bir başkaldırı ya da eril iktidarın istemediğı bir davranış sergilendiğinde, bu patriyarkal güç ve iktidarın sarsılmasına neden olacaktır. Bu durumla karşılaşmak istemeyen eril tahakküm, kendi söylemini dayatmak için kadınları disipline edip, sürekli onlar üzerinde denetim kurmakla amacına ulaşmaya çalışmaktadır.

Patriyarkal toplum içinde, kadınlar tarafından içselleştirilen eril bakış açıları, erkekler nezdinde olumlu sonuçların doğmasına neden olmaktadır. Eril ideolojinin içselleştirilmesiyle oluşan kimlikler, kadınların var olan mekanizmaları sorgulamadan kabul etmelerine neden olmaktadır. Normalleştirip içselleştirilen bu ilişkiler ve pratikler bütünü, kadınların ve erkeklerin gündelik yaşamlarında sıradan olaylar bütünü haline gelmektedir. İktidar ilişkilerinde bir nevi araç olarak kullanılan beden, kadınların baskı ve kontrol altında tutulmasında etkin rol oynamaktadır.

Patriyarkal atmosfere göre oluşturdukları davranış biçimleri ve kalıplar, kadınların istenilen eril düşünceye bağlı kalarak hayatını devam ettirmesine neden olmaktadır. Bu konuda Foucault bedenini, iktidar söylemlerinin bir parçası olduğunu ve bunun da bir belirleyen olduğunu dile getirmiştir (Foucault, 2005: 55). Foucault'a göre iktidar ilişkilerinde amaçlanan nokta; bireyleri bedenlerinden bağımsız kılabilmektir yani bedensiz öznelerin varlığı hedeflenmektedir (Akgündüz, 2013: 5). Beden üzerinden işleyen iktidarın kimin tarafından kime karşı kullanılacağı önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır ve cevabı net bir Şekilde önümüzde durmaktadır; var olan iktidar biçimleri ve ideolojisi tüm aygıtlarıyla denetimini kadın bedeni üzerinden gerçekleştirmektedir (Şaşman Kaylı, 2014: 47).

2.6.1. Kadının Bedeni ve Kadının Bedenine Yabancılaşması

Modernlik, günlük yaşam pratiklerini, düşünceleri özel ve kamusal alanda denetleyen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır (Şaşman Kaylı, 2014: 44). Modernlik kavramı içinde var olan denetim ve egemenlik kabulleri, toplumsal yaşamda bireyler üzerinde eril düşünceyi dayatma konusunda oldukça başarılıdır. Özünde akılı ön planda tutan modern düşünce sistemi, direkt olarak akıl ile ilişkilendirilen erkek cinsini ön plana çıkartmakta ve ona dair özellikleri genel geçer kabul etmektedir. Bu yüzden, akıl yerine doğa ile özdeşleşen kadını saf dışında tutmaktadır. Denetim, akıl, eril düşünce ve egemenlik gibi kavramların bir araya geldiği modernitede, kaçınılmaz olarak hem kadın hem de ona has özellikler dışlanmaktadır. Buna bağlı olarak, erkeklere ait olduğu düşünölen özellikler yüceltilmekte ve tüm bireylere kabul ettirilerek normalleştirilmeye çalışılmaktadır. Bu durumda, modern toplumun, bedene yönelik yaklaşımlarını tahmin etmek zor olmayacaktır. Kontrolü elden bırakmayan modernlik, iktidar ilişkileri ile birleştiğinde kadın bedenine karşı oldukça katı bir tutum izlediğini söylemek yerinde olacaktır. Öyleyse, bedeni denetleyen iktidarların, duyguları da denetlemeye yönelmesi su götürmez bir gerçektir Çünkü modern toplumda artık, akıl ve duygu

birbirinden tamamen ayrılmış ve kadına ait görülen duygu bütünlüğü kontrol altına alınma amacıyla denetlenmektedir.

Akıl ve duygu ikililiği yaratan modernite, yukarıda değinildiği gibi, erkeğe ait olanı evrenselleştirmiş ve kadını dışlamıştır. Bunun modernite tarafından kadının akıldan yoksulluğuna bağlandığını belirten Çabuklu, modernitenin kadını akıldan eksik gördüğünü bu yüzden erkeğe has olan, kamusal alana çıkmasından ziyade kadına özgü olan özel alanda kalmasının modern toplum anlayışına göre uygun olduğunu belirtmiştir (Çabuklu, 2004: 89 aktaran D. Şaşman Kaylı). O halde, erkeğin kadın üzerindeki tahakkümünün modernite tarafından desteklendiği gayet açıktır. Bu yüzden, modern toplumda değişen ve dönüşen iktidar biçimlerinin panoptikon ile birleştiğinde, kadın ve bedeni üzerinde nasıl bir baskı ve kontrol oluşturduğu net bir biçimde karşımızda durmaktadır. Foucault'un belirttiği üzere, modern zamanın iktidar biçimi haline gelen panoptikonun, toplumsal cinsiyet rollerini de kapsayarak, kadınları ve bedenlerini kısıp aldığını söylemek yerinde olacaktır.

Erkeklerin gözetleyici bakışlarıyla birleşen modernite, patriyarkal yapılarla birlikte neredeyse kadını erkekler için kurban ve nesne haline getirmiştir. Elbette bunda kadının daha önce bahsedilen sosyalleşme sürecindeki patriyarkal olanı normalleştirip içselleştirmesinin etkisi büyüktür. Ancak; kadının o şekilde düşünmesini sağlayan yine eril iktidar ve modern toplumun yaptırımları olarak karşımızda belirlemektedir. Modern patriyarkal kültürde panoptik erkek gözetimi birçok kadının bilinçaltına yerleşmiş bulunmaktadır. Kadınlar daima erkeklerin gözetleyici bakışları ve bu bakışların yargılayıcı tutumlarına maruz kalmaktadırlar. Kadın kendi bedenini başkasının, “patriyarkal öteki”nin, gördüğü biçimde yaşamaktadır (Bartky, 2003: 34).

Erkek gözetiminin, nasıl kadının bedensel varlığının farkındalığının oluşmasını sağlayan bir yapı haline geldiğini anlamak oldukça önemlidir (Bartky, 2003: 38) ki bunu içselleştirmenin birinci anlamı olarak kabul edebiliriz. Kendi kendini farklı ve değerli bir birey olarak hissetmek sadece kendini nasıl algıladığıyla ilgili değil aynı zamanda ne bildiği ve bildiklerini nasıl kullanacağı da önem arz

etmektedir, bu da içselleştirmenin ikinci anlamı olarak karşımıza çıkmaktadır (Bartky, 2003: 38-39). Kadınlar üzerindeki kültürel baskı belki de kendilerine yabancılaşmalarına neden olan etkenler arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Kadınların kültürel üretim içinde tamamen yabancılaştığı aşıkardır çünkü popüler kültür, yüksek kültür ya da kültürel anlamda hakim olan dil erkek üstünlüğünü sağlayan araçlar olarak var olmaktadır (Bartky, 1982:129). Bu yüzden kadınlar kültürel aygıtlar üzerinde çok az bir kontrole sahiptir ve hatta kültürel ürünlerin de neredeyse dışında bırakılmaktadırlar. Kişinin kültürel tanımlamalarda, sanat ve ritüeller gibi, kendini ifade edememesi, kendine ve hakim kültüre karşı yabancılaşmasına neden olmaktadır (Bartky, 1982:129). Kadının, insan olmanın ayrıcalıklarından olan bu faaliyetleri ve kendini gerçekleştirebilmesi gerekli olan pratiklerden uzak kalması, kültürel dışavurumlarda kadının içerikten dışlanmasına neden olmaktadır. Bu baskı ve dışlanma kadının cinsel kimliğinden de yabancılaşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu da, daha geniş kapsamda kadının kendi bedenine yabancılaşması sonucunu doğurmaktadır (Bartky, 1982:130). Konuyla ilgili Iris Young'un dile getirdikleri, durumun daha anlaşılabilirlik kazanmasını sağlayacaktır:

Kadınlığa dair toplumsal normlar, kadın bedeninin potansiyelini baskı altında tutmaktadır. Kadınlar, kadın bedeninin zarif, pasif ve kırılğan olması ancak kaslı ve kaba olmaması gerektiğini öğrenerek büyümektedirler. Aileler, öğretmenler, arkadaşlar kadınların koşma, zıplama, risk alma gibi pratiklerini baskı altında tutmaya çalışmaktadırlar. Kadın bedeni gözetleyici bakışlar altında güzel bir obje olarak gelişip büyümekte, kadınlar bedenlerini güçlü ve güzel hissedebilmeleri için bakan gözlerin istekleri doğrultusunda kendilerini şekillendirmektedirler (Young 1979:?? aktaran S. Bartky, 1982).

Anlatılanlardan yola çıkarak, kadına yönelik toplumsal yaklaşımların, kadının tamamen kendine ve bedenine yabancılaşarak varlığını sürdürdüğünü söylemek yerinde olacaktır. İktidar ilişkilerinin ve söylemlerinin özne üzerindeki etkisi, benliğine ve bedenine müdahalede bulunup değiştirip dönüştürme eylemleri aslında bedenin ihlali anlamına gelmektedir. Buradan yola çıkarak, beden kimiksizleştirilmiş ve politikleştirilmiştir. Unutmamak gerekir ki sosyal yaşam içinde her bir birey kendisinin dış görünüşüne göre tanımlandığının farkındadır. Bu görünüşe göre kendi bedenini uyarlayan bireyin benlik oluşumu ve değeri önemli ölçüde etkilenmektedir (User, 2010: 134). Bedeni artık kendi kimlik ve benliğinden

bağımsız olan birey, bir görüntü olarak varlığını sürdürerek kendine yabancılaşmaktadır (İnceoğlu ve Kar 2010: 78).

Bedenin kendine yabancılaşarak rasyonelleştirilmesi aslında temelinde toplumsal cinsiyet olgusunu barındırmaktadır. Bedenin artan ve etkili bir biçimde kontrol altına alınması bürokratik rejimlerle yapılmıştır. İş yerlerindeki çalışanların bedensel ihtiyaçlarını belirleyen bu rejimler maalesef kadın ve erkek çalışanlara eşit şekilde uygulanmamıştır. Laws (1990) ve Martin (1989) bürokratik rejimlerin kadınları erkeklerden daha fazla kontrol altına aldığını belirtmiştir (Turner, 2003: 34). Kadınların regl dönemlerini, hamileliklerini ve menopoz dönemlerini saklamaları beklenmektedir. Çünkü kurumlarda yapılan düzenlemelerde bunların hiç biri dikkate alınmamakta ya da çok az dikkate alınmaktadır. Bu da aslında kadınların hiç olmadığı kadar bedenlerini kontrol etmelerine neden olmaktadır. Ancak burada belirtilmesi gereken bu kontrolün kendi düşüncelerine bağlı olarak değil otoriter gücün ya da patriyarkal isteklerin doğrultusunda gerçekleşmesidir.

Kadınlar için bir şekilde yabancılaşma sadece iş yaşamında ya da kişisel yaşamlarında görülen durumlar değildir. Her ne zaman kadınlar bir yürüyüşe çıkarlarsa, zihinleri ve bedenleri kadınlıkları sosyal tanımlamalarla neredeyse işgal edilmiş durumdadır. Bu, kadını, kendi deneyimlerinden koparmakta ve tehdit etmektedir (Jaggar and Bordo, 1992: 37). Bu durum, baskının deneyimlenme hali olarak adlandırılabilir; yani kişinin kendi otoritesini ve isteklerini kaybetme anlamına gelmektedir. Bu sürecin sonunda kişi, algılarından, kendisinden ve değerlerinden şüphe etmeye, bunların geçerliliğini ve gerçekliğini sorgular hale gelmeye ya da bunları kaybetmeye başlamaktadır (Dimen, 1989: 37).

Foucault'a göre bilgi, iktidarın temel enstrümanlarından birisidir ki bu toplumda bedeni disipline etmek için kullanılan güç için bir doğru olarak kabul görmektedir. Şüphesiz ki, iktidar, patriyarkal toplumda cinsiyetli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Dişi bedenler ki bunlar edilgen bedenlerdir, toplumda onların nesne ya da cinsellik aracı olarak gören erkeklerin gözetleyici bakışlarından

kurtulmak istemektedirler. Bu bakışlar iktidar ve bilgi ilişkisini kullanarak kendi patriyarkal bilgisini üretmekte ve bunu dışı bedenler üzerinden devamlılığını sağlamaktadırlar. Bu yüzden patriyarkal kültür içinde kadınların bedenleri bilgi ve iktidarın güçlendirildiği araçlar haline gelmiştir (Sheffield, 2002: 3). Disipline edici bakışlar modern kontrolün bir aracı haline gelmiştir.

Foucault'ya göre beden kolayca şekillendirebilir bir olgu olarak kabul edilmektedir ve böylece çeşitli ve değişen iktidar biçimlerine de uyarlanabilecek özellik taşımaktadır. Bu yaklaşım, doğuştan gelen cinsiyetin bireysel benlikleri belirlediğine ve sosyal eşitsizlikleri inşa ettiğine karşı çıkan, toplumsal cinsiyet kimliklerinin durağan olmadığını, sürekli değişen ve kırılmalar yaşayan bir yapıda olduğunu savunan feministler tarafından kabul görmektedir. Foucault'un edilgen bedenler kavramı, Feministler tarafından modern feminist tartışmaları içine dahil edilmiştir. Bu tartışmalarda Foucault'ya dair iki farklı alandan yararlanılmıştır; ilki Hapishanenin Doğuşu kitabıyla birlikte bahsettiği bedenlerin disipline edilmesi tartışması, diğeri ise edilgen bedenler, gözetim ve gözetleyici bakışların normalleştirilmesi ve buna bağlı olarak da çıkış noktası Bentham'la başlayan Panoptikon kavramıdır (Deveaux, 1994: 225).

Foucault, iktidarın kullanım şeklini modern toplumlardaki kadınların bedeni üzerinden değerlendirmeye almamıştır. Foucault Hapishanenin Doğuşu kitabında edilgen bedenlere değinmiş ancak bu bedenler sanki tek bir deneyimden geçiyormuş gibi bahsetmiştir. Kadının ya da erkeğin bedensel deneyimlerine ayrı ayrı değinmemiş her ikisinin modern toplumda aynı ilişkiler bütününden geçtiğini varsaymıştır. Halbuki modern toplumda edilgen bedenlere sahip en çok kadınlar iken bu gözden kaçırılmıştır. Kadınların da erkekler gibi aynı deneyimlerden geçtiği varsayılmıştır. Foucault'un tartışmalarında kadınlar da erkekler ile aynı disipline edici pratiklere maruz kalmaktadırlar. Ancak burada gözden kaçırılan durum, disipline edici patriklerin kadın ve erkekler için farklı yöntemler izlediği ve sonuçlar doğurduğudur.

Ancak birçok feminist düşünür, Foucault'un modern toplumda panoptikonun bir iktidar ve denetleme aracına dönüştüğü fikrinden yola çıkarak, çeşitli analizlerde bulunmuştur. Feminist tartışmalarda, egemen otoriteden modern toplumda disiplin edici formlarla değişim yaşayan iktidar; kadınlar üzerinde tahakküm kurup, hissettirmeden kontrol kurmaya çalışan gücün yansıması olarak feministler tarafından analiz edilmektedir. Bu da, gözetleme eylemi içine kadının dahil olmasıyla gerçekleştirilmektedir. Patriyarkanın bir parçası olarak kabul edilen panoptikon, feminist düşünürler tarafından kadının boyun eğişinin ardında yatan etmenler arasında kabul edilmektedir. Bu konuda görüşlerini dile getiren feministler, analizlerini şu şekilde yapmaktadırlar: “Orduya, fiziksel şiddete ya da sınırlandırıcı materyallere gerek yoktur. Sadece bakış (dik dik bakmak, gözetleyerek bakmak). Denetleme amacı güden bakış, gözetlenen her bir bireyin bu gözetimin ağırlığı altında aslında kendinin gözetleyicisi olmaktadır.” (Deveaux, 1994: 225). Yani her bir birey aslında kendine karşı gözetleme eylemini gerçekleştirmektedir. Böylece, denetim için yüksek meblağlara ya da düzenlemelere ihtiyaç duyulmadan kontrol sürekli gerçekleştirilebilmektedir. Foucault'un iktidara yönelik analizlerine bakıldığında benzer söylemlerin bulunduğu görülecektir. O da iktidarın beden üzerindeki kontrolünün sağlanmasıyla, neredeyse maliyeti ortadan kaldırarak toplumda denetimin sağlandığını belirtmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Foucault'un düşüncelerini toplumsal cinsiyet bazında inceleyen feminist düşünürlerin, kendisinden bu konuda oldukça yararlandıkları söylenebilir.

2.6.2. Edilgenleşen Kadın Bedeni

Kadınların deneyimledikleri erkek bakışı panoptik bakış gibi doğrulanmamıştır. Bu belirsizlik, cinsiyetli sosyal sistem için daima bakan ve gözetleyen taraf olan erkeklerin hoşuna gitmekte ve tekrarlanmaktadır. Bir çok kadın için kamusal alan kullanımı yabancı ya da istila edilmiş bir alanı kullanmakla eş değer görülmektedir. Gözetleyenlerin çeşitliliği var olan güçlerini desteklemekte ve belirsizliklerinin devam etmesini sağlamaktadır. Bu yüzden Bartky, kadın bedenine

kadınlığı kazıyan disiplin edici, gözetleyici güçlerin her yerde olduklarını ve aynı zamanda hiçbir yerde olmadıklarını ileri sürmüştür; disiplin ediciler herkes olabilir fakat özellikle kimse değildirler (Bartky, 2003: 74).

Kadınlar sürekli erkeklerin yargılayıcı bakış açısına maruz kalmaktadırlar. Kontrol edici bakışlara maruz kalan bedenler- ki bunlar özellikle kadınlara ait bedenlerdir- sürekli denetleyici ve disipline edici bakışları deneyimlemektedirler. Kadınların vücut dilleri ve duruşları bu durumdan nasibini alarak kısıtlayıcı bir disipline tabii tutulmaktadır. “Oturduklarında dizlerini ve kollarını birleştirerek olabildiğince az yer kaplamaya çalışıp, çalışma yaşamında daha çok gülümserler, olabildiğince erkekler ile temastan kaçınırlar ancak en fazla temas edilen kadınlar olmaktadır, yaptıkları her bir mimik ve ifadede saygılı olabilmek için özel çaba sarf etmektedirler.” (Wex, 1979: 7).

Bartky gibi bazı feminist düşünürler bilinmeyen (erkek) bir gözetleyen tarafından kadınların bedenlerinin sürekli görülebilir ve ulaşılabilir bir nitelikte olduğu ve yargılamaya maruz kaldığını, bu gözetimin de seksist sosyal iktidar yapılarının kadını kontrol etmek ve baskı altında tutmak için kullandığını ileri sürmüşlerdir (McKinley, 2011: 284). “Görülebilir olma ve (başkaları tarafından) anormal bulunma her zaman her yerde var olmaktadır, ancak görüntüyü değerlendiren kesin kaynakların konumlandırılması oldukça zor gerçekleştirilmektedir” (Spitzack, 1990: 45). Bu yüzden beden kontrolünün gerekliliğinin içsel bir durum olduğu düşünülmektedir. Bu gözetleyici bakışların kaynağı kesin olarak erkek gözetleyenler olmasa da kültürel olarak kendilerine sağlanan güç ile kadınlar üzerinde baskı kuran ve bedenlerine müdahale eden ve bakışlarını onların üzerinden ayırmayanlar erkeklerdir.

Dişi bedeninin disipline edilmesi çok etkili bir sosyal kontrol stratejisi olagelmiştir. Bu yüzden dişi bedenler, Foucault’un deyimiyle, ‘edilgen bedenler’ haline gelmiş ve kültürel hayata yerleşen en önemli gerekliliklerden olmuştur (Foucault, 1979: 138). Bordo, Foucault’un edilgen bedenlerini referans göstererek, kendini denetleyen ve öz disiplin sahibi edilgen bedenlerin üretiminin, var olan

normlara bedenlerin kendilerini alıştırmalarına ve bu normların devamlılığının sağlanmasına neden olduğunu ileri sürmektedir (Bordo, 1990: 85). Bordo'ya göre bu stratejinin normalleştirilmesindeki anahtar mekanizma, arzuların düzgün yönetilmesidir. Burada dişil beden, arzuların düzenlenmesinde kullanılan metafor olarak karşımıza çıkmaktadır (Bordo, 1992: 14).

Sandra Lee Bartky, Foucault'un 'edilgen bedenler'(Foucault, 1979: 138) kavramı üzerine çeşitli görüşler öne sürmüştür. Edilgen bedenler bireylerin farkındalıklarından bağımsız bir şekilde kendilerini kontrol ederek kurallara uymalarına ve kültürel standartları devam ettirmelerine karşılık gelmektedir. Bartky, kadınların kendi bedenlerini nasıl kontrol altına aldıklarını ve erkeklerin düşüncelerindeki kadın görüntüsüne göre nasıl kendilerini disipline ettiklerini göstermeye çalışmaktadır. Ona göre dişil bedenlerin oluşumu Foucault'un disipline edici gücün (iktidar) bir sonucudur. Bu iktidar, kurumsal olarak sınırları belli olan ve okul, hapisane gibi kurumlarla disiplini devam ettiren yapılardan meydana gelmektedir. Yani, kurumlarla sınırlandırılmış ve gerekliliği asimetrik ve eşitlikçi olmayan iktidar güçlerinin, sınırları olmayan disiplinlerinin bir sonucu olarak meydana gelmiştir (Bartky, 2003: 36). Buradaki sınırsız disiplinden kasıt, baskıcı disiplinin gönüllü bir şekilde uygulanabilir hale gelmiş olmasıdır. "Dişil bedenler üzerinden, kadınlığın disipline edici güçler tarafından belirlenmesi eylemi hem her yerde hem de hiçbir yerdedir; disipline ediciler herkes olabilir ama aynı zamanda kimse de olmayabilir" (Bartky, 2003: 36).

Bartky, bu gözetlemelerin ya da bakışın sadece bedenleri disipline etmekte etkili olmadığını aynı zamanda düşüncelerinde bu sürece dahil edilerek sosyalizasyona tabii tutulduklarını belirtmektedir (Bartky, 1990: 65). Bartky'e göre disiplin edici pratikler, ideal kadın bedeninin oluşması sürecinin bir parçasıdır. Bu süreç içinde edilgen bedenlerin ikincil varlıkları da içten içe işlenmektedir (Hunter, 1992: 16).

Erkeklerin gözetleyici bakışları, kadınların bedenlerinde bu bakışların vücut bulmasını sağlayacak işleve sahiptir. Tıpkı Foucault'un bahsettiği mahkumlar gibi,

kadınların bedenleri erkekler (kadınları gözetleyici bakışa maruz bırakan erkekler) için bilginin nesnelere haline gelmektedir. Fakat, “kadın, erkeğin çizdiği ideal imajlara burun bükme gücü kendinde hiç bulamamıştır. Çünkü denetim her zaman erkeğin elinde olmuştur. Kadınlar, erkeklerin gözleriyle görmeye, düşünmeye o kadar alışmışlardır ki birçok kadın, bunu kadın olmanın "doğru yansıması olarak içselleştirmeye" başlamıştır” (Tong, 2005: 323 aktaran D. Şaşman Kaylı).

Erkeklerin gözetleyici bakışları toplumda kabul gören baskının ve iktidarın işlevsel fonksiyonları olarak belirlemektedir. Her yerde var olan bu bakışlar, kadınların panoptikondaki mahkumlara benzemesine neden olmaktadır. Kadınlar daima bir ‘kule’den izlenebildiklerinin farkındadırlar ve kendi kendilerini de bu şekilde denetlemeyi görev edinerek davranışlarını değiştirmektedirler. Böylece panoptik bakışı ve bunun ortaya çıkmasını neden olan yapıyı benimserler ki bu da patriyarkadır (Sheffield, 2002: 5).

Bartky’nın ortaya koyduğu gibi panoptik sosyal bakış (gözetim) ile ortaya çıkan edilgen bedenler toplumsal cinsiyetten bağımsız düşünülemez hatta bunların tamamen dışı olduğu öne sürülebilir (Bartky, 1990: 65). Panoptikal kontrole tabi olan toplumda, kadınlar kendi bedenlerinin polisleri, yargılayıcıları ve cezalandırıcıları olmuşlardır (Hunter, 1992: 15.) Bartky, kadınların her zaman izlendiklerinin ve yargılayıcı bakışlara tabii olduklarının farkında olduklarını, erkeğin gözetleyici bakışlarını içselleştirdiklerini ve buna göre kontrol edildiklerini ileri sürmektedir (Bartky, 1990: 72). Bu durum belli bir süre sonra patriarkaya itaat edilen bir forma dönüşmektedir.

Bartky, kadın bedeninin, heteroseksüel toplumda giderek kadınlığın bir imgesi haline geldiğini söylemektedir (Bartky, 1990: 80). Panoptik bakışlı erkekler birçok kadının bilinçlerinde yer etmiş ve orada öylece kendi yargılarıyla birlikte durmaktadırlar (Bartky, 1990: 72). Bu yüzden panoptik iktidar yapısı, modern toplumda kadınların bedenlerini ve düşüncelerini sanki onların gerçek düşünceleri ve duruşlarıymışçasına disipline eden bir güç olarak varlığını sürdürmektedir. Makyaj malzemeleri satın alan, saç bakımı için bir çok ürün alan, formda kalabilmek için

spor merkezlerine giden, son moda kıyafetler giyen kadın, mahkumlarla benzerlik göstermektedir. Patriyarkanın izleyen gözleriyle kendini gözetleyen kadın, erkeklerin standartlarına göre kendi ayarlamaktadır (Sheffield, 2002: 5). Bu açıdan bakıldığında, Irigaray'ın da belirttiği gibi, erkekler kadınların baktığı bir ayna işlevi görmektedir. Kadınlar onlara baktıklarında nasıl tepki vermeleri gerektiğini, ne şekilde davranacaklarını ve ne yapmaları gerektiğini görmektedirler. Bu etkileşim kadınlara kendi kimlikleri olarak geri dönmekte, kadınlar benliklerini ve bakış açılarını bu ayna üzerinden tanımlamakta ve oluşturmaktadırlar (Sheffield, 2002: 6).

2.6.3. Görünme ve Gözetlenme

Sosyal hayatta, kamusal alanda ya da özel alanda bireyler sosyal etkileşime tabi olurken, sadece sözel yollarla değil aynı zamanda görsel olarak, bakışlarıyla da sosyalleşmektedirler. Sadece bedensel jest ve mimikler ya da konuşmalar ile değil, bakarak iletişim sağlanan sosyal yaşamda, bakışın ne şekilde olduğu önem arz etmektedir. Göz ile gerçekleştirilen ancak içinde çeşitli anlamlar barındıran bakış, hiyerarşik sistemin bir parçası olarak da karşımıza çıkmaktadır. Sadece etkin bir eylem olarak 'bakmak' değil, 'bakılmak' da en az bakmak kadar önemlidir. Etkin ve edilgen eylemleri barındıran bu pratikler, bireyler üzerinde de aynı etkiye sahiptir. Yani, bu eylemleri kimin yaptığına bağlı olarak, bireyin sosyal ilişkiler bağlamında ne derece baskın olduğuna dair ipuçları elde edilebilmektedir.

Bakmak ya da bakmaktan çekinmemek, sosyal gücün bileşenlerinden biri olarak görülebilir. Bakmak ve bakılma eylemleri iktidar ilişkileri dahilinde düşünüldüğünde kimin kime ne kadar baktığından ziyade nasıl baktığı önem kazanmaktadır. Dinleme maksadıyla gerçekleştirilen bakış, izleme amacı gütmemektedir. Yüz yüze konuşarak gerçekleştirilen ilişkilerde, kadınların erkeklerden daha fazla karşısındakinin yüzüne baktığı ileri sürülmektedir (Dyer, 1982:63). Kalabalık ortamlarda duruma bakıldığında ise erkeklerin kadınlara daha fazla baktıkları fakat bu bakışların izleme ya da gözetleme gayesiyle

gerçekleştirildiği, kadınların ise gözlerini başka yöne çevirdikleri belirtilmektedir (Dyer, 1982: 63). Her iki durumda da erkeklerin üstünlüğünü yeniden ve yeniden inşa edildiğini söylemek yerinde olacaktır. Çünkü ilkinde karşısındakine bakmayarak onu dikkate almayan bir tavır sergileyerek üstünlüğünü göstermeye çalışırken, sonrakinde gözlerini dikerek(gözetleme, izleme amacıyla) var olan üstünlüklerini devam ettirmeye, yeniden sahip olmaya çalışmaktadırlar (Henley, 1977: 124).

Bakmak (gözetleyici, dik dik bakmak), tam olarak erillikle ilişkilendirilecek bir olgu değildir ancak buna sahip olan ve pratiğe dökenin erkek olduğunu söylemek kuşkusuz ki yerinde olacaktır. Bu yüzden, farkında olmadan bilinçaltımıza ve dilimize yerleşen bu kavramın erkeğe has bir konum olduğunu belirtmek gerekmektedir (Kaplan, 1983 aktaran B. Newman). Sosyal yaşamda, kadınların deneyimlerinden yola çıkarak bakılan tarafta oldukları aşıkardır. Ayrıca bakma eyleminin, izleme güdüsüyle birleştiğinde artık başka bir boyuta geçtiğini ve sosyal etkileşim sürecinde bir nevi güç ilişkisi yaratmaktadır. Bu sadece, erkek kadın ilişkisinde değil, öğretmen-öğrenci, patron-işçi, ebeveyn- çocuk arasında da gerçekleşmektedir. Burada dikkat çekici husus, alt-üst ya da ezen-ezilen ilişkisinin açığa çıkmasıdır.

Patriyarkal kültürde bu durumun kadın ve erkek arasında, iktidar ilişkilerine bağlı olarak, aktif ve pasif bireylerin yaratılmasında etkili olmaktadır. Buradan yola çıkarak, bakma eyleminin erkekler tarafından daha rahat bir şekilde gerçekleştirildiği, kadınların ise bu konuda erkekler kadar rahat olamadıkları sonucuna varılabilir. İzleme amacı güden bakışların erkekler tarafından daha fazla eyleme döküldüğü sonucundan yola çıkarak, eril bakış açısının hakim olduğu toplumda, bunun erkeklerin izleme eylemleriyle birleştiğinde, erkeklerin kendilerine iktidar alanını kolaylıkla oluşturduklarını iddia etmek yanlış olmayacaktır. Bu bakışın sadece görsel olarak değil, aynı zamanda kültür ile birleşerek toplumda bir atmosfer yarattığını söylemek gerekir. Bu yüzden, toplumu saran bu atmosfer, yeni bir nitelik kazanarak kadınları çevrelemiş ve toplumun da gözü haline gelmiştir.

Patriyarkal toplumun gözü haline gelen bakış, iktidar ilişkilerinde önemli bir rol oynamakla kalmamakta aynı zamanda, eril ideoloji ile oluşmuş kültürden dışlanan kadının, kendine yabancılaşmasını ve edilgen bireylere dönüşmesine neden olmaktadır. Bu sürecin nasıl işlediği ve dönüştüğü Foucault'un geliştirmiş olduğu panoptikon kavramından yola çıkarak anlatılmaya çalışılacaktır.

Kadınların müdahaleci ve baskıcı kontrol altında tutulmalarının heteroseksüel toplumsal cinsiyet rolleriyle yakından ilişkisi olduğunu ileri süren Hunter, Batı kültüründe 'izlemenin' ve kontrolün erkek kimliğinde erotikleştirildiğini ve kurumsallaştırıldığını dile getirmektedir (Driscoll, 1997: 102). Hunter, Foucault'un Panopticon çalışmasını referans alarak, bunu disipline edici gücün tanımlayıcı modeli olarak kullanmıştır. Kadının kendini tanımasını nasıl etkilendiğini anlamak açısından kullanışlı bir model olarak tanımladığı panoptikonu, gözetim ve sosyal kontrol mekanizmaları içine yerleştirmiştir. Panoptik sistemin etkili olmasının ardında yatan en önemli etken; görünürlüğün sistemin bir parçası olmasıdır ve bu görünürlük, görülmeyen bir disipline edici güç ile yerine getirilmektedir (Driscoll, 1997: 102). Panoptikon, sosyal kontrole daha geniş bir kapsama alanı sunarken, kadınlar maruz kaldıkları normalleştirilmiş gözetleyici gözü içleştirmişlerdir, yani izole edilmiş ve kendi kendilerini kontrol altında tutan nesnelere haline gelmişlerdir (Bartky, 1990: 79).

Berger'e göre "Kadın, olduğu ve yaptığı her şeyi gözlemek zorundadır. Erkeklerle nasıl görüldüğü, onun yaşamında başarı sayılan şey açısından son derece önemlidir. Kendi varlığını algılayışı, kendisi olarak bir başkası tarafından beğenilme duygusuyla tamamlanır."(Berger, 1999: 46). Sürekli kendini izleme kadında ikili bilincin oluşmasına, ikiye bölünmesine neden olmaktadır; görünme ve görünüşünü izleme. Bu ikili bilinç panoptikon yapısıyla paralellik göstermektedir. Tıpkı mahkumların gardiyan tarafından izlendiği için kendilerini o göze göre ayarladıkları gibi kadınlar da kendilerini dışarıdan bir gözle izlemektedirler. Kadınların içlerindeki gözetleyici kadınların, erkekler tarafından yaratılan görüntü gibi olmasını beklemektedir. Erkeklerin yokluğunda bile dişil bedenler erkek gözetleyicilerden

asla kaçamamaktadırlar; çünkü erkeklerin sahip olduğu bakış açısı kadınların bedenlerine asılı kalarak onları kaçamayacakları bir hapishaneye mahkum etmişlerdir. Berger'in belirtmiş olduğu kadınların ikiye bölünmüşlüğü ve Foucault'un panoptikon yapısı bir arada işlevsel bir biçimde birbirini tamamlamaktadır. Bu işlevsellik nesnenin içeride ve dışarıda kolayca kontrol edilebilmesini sağlayarak 'kadın bedeninin panoptikonu'nu yaratmışlardır.

Kadınların kendi kendilerini kontrol altında tutmaları için onları gözetleyen fiziksel bir bedene ihtiyaçları yoktur. Erkek gözetleyenlerin görünmez varlığı, kadınların onların istediği şekilde davranmaları için gerekli yeterliliği sağlamaktadır. Gözetleyici erkek bakışları bir atmosfer gibi tüm sosyal alana hakim olduğundan, kadınlar davranışlarını sergilerken erkek bakışıyla sahip oldukları özdenetimlerini devreye sokmaktadırlar. Bu şekilde oluşan kısır döngü kadınların sürekli izlenmesine ve kendilerini izlemelerine neden olmaktadır. Böylece herhangi bir ekonomik ihtiyaca gerek kalmadan erkeklerin arzu etmiş olduğu iktidar ve kontrol kadınların bedenleri üzerinden sosyal hayat içinde hakim olabilmektedir.

Panoptikon'un hapishanesindeki tutuklular gibi kadınlar da panoptik patriarkal toplumsal sistemde maruz kaldıkları gözetleyici bakışları içselleştirmişlerdir. Özellikle tek bir erkeğin bakışları olmasa da bu bakışlar kadınların yaşamını çevreleyen bir aura halini almaktadır ve kadınlar bu normalleştirilmiş panoptik bakışlarla kontrol edilmektedir. Modern panoptik patriyarkal toplumda, panoptik bakışlı erkekler çoğu kadının bilincinde yer etmiş durumdadırlar. Kadınlar asla erkek gözetleyenlerinden bağımsız olamazlar ya da sosyal bir baskı olarak mükemmel bir biçimde gözükme ve davranmak isterler ve kendilerini bu şekilde düzenlerler. Aslında, içselleştirilmiş erkek gözetlemesi, bilinçsiz ideolojinin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Bem and Bem, 1978: 10). Kadınların zihinlerinde oluşan bu bilinçsiz kabuller, kadınların, patriyarkal kültürün ve bunun en büyük eyleyeni olan erkeklerin istedikleri gibi görünmek ve davranmak yolunda ilerlemelerine neden olmaktadır.

Gün içinde defalarca yanaklarına allık sürüp, göz makyajlarını kontrol eden, yağmur yağdığında ya da rüzgar çıktığında mükemmel görünebilmek için çaba harcayan, sürekli aynaya bakarak şişmanlayıp şişmanlamadığını kontrol eden kadınlar panoptikonun hapsine girmişler ve acımasızca kendilerini, gözetlemeye adanmışlardır (Bartky, 2003:81).

İktidarın yeni biçimi haline gelen panoptikonun, erkek bakışıyla birleşerek kadınlar için sosyal yaşamda alan bırakmıyor olması, kadınların sürekli görünür kalmalarına neden olmaktadır.

Ekonomik, duygusal, sosyal ve fiziksel engeller yüzünden, sosyal ilişkiler bütünüünün dışında hayatta kalması zor olan heteroseksüel ilişkiler görece izole edilmiştir (Bartky, 2003: 81). Bu sosyal bileşenler erkek bireye ve onun normleştirilmiş eril bakışının kadınların yaşamlarının her bir alanına girmesine izin vermiştir. Heteroseksüel ilişkiler boyunca, normleştirilmiş gözetleme kadının evinde ailesinde sunulur ve kadının bundan kaçabileceği herhangi bir zaman ya da yer bulunmamaktadır.

Dahl ve Snare'in iddia ettiği gibi geleneksel nükleer aileler, hapisaneyeye benzer bir özellik taşımaktadırlar. Kadınların özgürlüklerini, kimliklerini ellerinden alarak, kendilerini tek başlarına bir şey yapamaz hale getirmektedirler. Onların özgür iradelerini ellerinden alarak, kişiliklerini indirgemekte ve onları izole etmektedirler. Kibarlık şemsiyesi altında, erkeklerin kadınlara yönelik birçok tutumu aslında kadının güçsüz ya da beceriksiz olduğu varsayımından yola çıkarak yapılmaktadır. Erkekler kadınları gittikleri her yerde yönlendirmektedirler; yürürken, merdivenlerden inerken, dans ederken, sandalyeye otururken... Burada erkeklerin hareketleri tam manasıyla kaba ya da fiziksel olarak rahatsız edici nitelikte değildir aksine sanki bir atı ehlileştirmek isteyen binici gibi kibar ve nazik davranmaktadırlar (Bartky, 1988: 68). Açıkça söylemek gerekirse, izolasyon ve insanlıktan uzaklaştırma kadınların sosyal ve aile konumlarını kendiliğinden panoptik sürecin içine dahil etmektedir (Dahl and Snare, 1978: 22).

Toplumsal yapının erkek egemen sisteme bağlı olduğu bir sosyal yaşam içinde kadın bedeninin bağımsızlığı söz konusu olamamaktadır. Patriyarkal kültür

içinde var olan toplum tarafından, sonu olmayan bir kontrole tabii tutulan kadın bedeni, artık kendini başkasının gözünden görmeye başlamaktadır. “Bakanın gözünden kendi imgesini izleyen kadın” olarak tanımlanabilecek bu durum, kadının kendine yabancılaşmasını da beraberinde getirmektedir (İnceoğlu ve Kar 2010: 65). Bu durum, kadının bilinçaltında sürekli bakılan ve kendisi olmaktan çıkıp başkalarının gözünde nasıl olduğu ya da nasıl bir imge yarattığını önemseyen, öznelikten uzak bireylere dönüşmesine neden olmaktadır (İnceoğlu ve Kar 2010: 68). Bu noktada tekrar Foucault’nun “toplumun bedeni” analizine dönecek olursak; bakanın gözünden kendini izleyen kadının, eril ideoloji ile kabul görmüş ve toplumda yüceltilen bedeni kabul ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Bunu kabul eden birey de toplumun bir parçası hatta gözü haline gelerek, kendini de o gözden görmeye başlamaktadır, işte tam da burada yabancılaşmanın nasıl başladığı görülmektedir. Çünkü daha önce Foucault’un toplumun bedeni tanımında belirtildiği gibi beden üzerinde artık iktidarın maddiliği bulunmaktadır. Dayatılan bu beden, yine dışarıdan bir göz ile oluşturulduğu için ötekileşmektedir.

2.6.4. Kadın Davranışlarının Aynası: Erkek Eyleyen

Foucault için beden, iktidar için gerekli olan ve bireyleri kontrol etmek için kullanılan bir yatırım aracı olarak görülürken, Goffman, bedeni, insanların bütünlüyci bir parçası olarak görmektedir. Goffman bedeni, günlük yaşamın akışı içinde insanların nasıl müdahale etmelerine olanak verdiği ve farklılaşmalarına olanak tanıdığı noktasında ele almaktadır. Ona göre bireyler sosyal etkileşimi kolaylaştırmak adına, bedensel performanslarını kontrol edip gözlemleyebilme yeteneğine sahiptirler. Foucault’ta beden tam olarak sosyal güçler tarafından üretilmemiştir, bunun Goffman’da karşılık gelen anlamı paylaşılan beden dili sözlükleridir (Turner, 2003: 72) ki bunlar birincil ölçüde bireysel kontrol altında değillerdir. Beden dili, sözsüz iletişimin geleneksel bir formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu form kamusal alanda gerçekleştirilen davranışların önemli bir

bileşenidir. Bu Goffman tarafından ‘giyinme, taşınma, hareket ve konum, ses düzeyi, fiziksel mimikler (el sallama, selam verme gibi), süslenme, cilt bakımı ve duygusal ifadeler’ için kullanılmıştır (Goffman, 1963: 33). Bu sınıflandırmalar bireylerin kendi bedenlerini yönetme ve sunma biçimlerini derinden etkilemektedir.

Goffman’a göre insan bedeninin iki konumunun olduğunu söylemek mümkündür; bedenler bireylerin kendi mülküdür ancak bunun önemini ve anlamını belirleyen ise toplumdur. Goffman, bedenin, bireysel kimlik ile sosyal kimlik arasındaki ilişkiyi belirleyen önemli bir rolünün olduğunu altını çizmektedir (Turner, 2003: 73). Belli beden formlarıyla ve performanslarıyla ilişkilendirilen sosyal anlamlar, içselleştirilmeye ve bireylerin benliklerini ve hislerini etkilemeye oldukça eğilimlidirler. Goffman’ın analizinden yola çıkarak günlük yaşama başarılı bir şekilde müdahale etmenin gerekliliği; bedenin hareketlerini, ifadelerini ve iletişimini yüksek düzeyde kontrol etmekten geçmektedir. Ayrıca beden dilinin başkalarını sınıflandırmak için kullanılıyor olması kişinin kendisini de sınıflandırmaya tabii tutmasına neden olmaktadır. Eğer bir kişinin fiziksel görünümü ve idaresi toplumdaki diğer kişiler tarafından kusurlu olarak tanımlanıyorsa, bu kişinin kendini bu şekilde içselleştirmesine ve kusurlu olarak tanımlamasına neden olmaktadır. Goffman’ın analizine göre bizler kendi bedenimizi bir aynaya bakıyormuş gibi algılamaktayız ki bu ayna bize toplumun ve diğerlerinin önyargılarını ve görüşlerini yansıtmaktadır (Goffman, 1963: 45).

Goffmann’ın analizlerinde beden, bireylerin karşılaşma yapılarının ve etkileşiminin en temel bileşenlerinden biridir. İnsanların bilinçli ya da bilinçsiz her bir karşılaşmasında, birbirlerine karşı her bir hareketlerinde, beden, insanlar arasında mesaj gönderme görevi üstlenmektedir. Beden, aynı zamanda sosyal ilişkilerde fiziksel şiddetten uzak, ezen-ezilen ilişki sisteminin devamlılığını sağlar niteliktedir. Örneğin, erkekler kadınlar için kapıyı açtıklarında bu davranış toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturan bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Goffman’a göre erkekler kadınlara kusurlu bireylermiş ve bir çok basit fiziksel eylem için çok fazla efor sarf etmeleri gerekiyormuş gibi davranmaktadırlar (Goffman, 1974: 196).

Kadının taşıdığı beden, erkeğe göre daha az fiziksel güce sahip olduğu kurgusu, onun korunması, kollanması fikrini de beraberinde getirmektedir. Bu kurgu, kadının özne olarak yaşamı inşa etmesinin/özgürleşmesinin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır (Şaşman Kaylı, 2014: 15).

2.7. GÖRSEL ÖĞELERDE PANOPTİKON

Disiplin edici iktidar ne kamusal yaptırımlara ya da ihlallere dayanmamaktadır; ne de dışı beden bir yerden bir yere gitme özgürlüğü sınırlandırmak için uğraşmaktadır. İktidarın bedeni işgal edilmesi neredeyse dışı beden kendisini keşfeden, bozan ve yeniden düzenleyen bir iktidar makinesine dâhil olmaktadır. Disipline edici teknikler, kadınların edilgen bedenlerinin sürekli ve yoğun bir şekilde düzenlenerek inşa edilmesi yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu düzenlemeyi de beden ölçüleri, şekli, duruşu, jest ve mimikleri, mekânsal davranışları ve vücudun görünen kısımları üzerinden yapmaktadır? (Bartky, 2003: 41). Buna bağlı olarak kadınların güzellik ya da gençlikle ilgili kafalarının meşgul olması konusunda bir yenilik yoktur, yeni olan şey olarak iktidarın artan gücünün görsel olarak medyada yer alması ve topluma imge ve görüntülerle kabul ettirilmesidir.

Medyadaki kadın imgeleri bir gardiyan kulesinden çekilmiş fotoğraflara benzemektedir. Bu imgeler kadınların kendilerini bir hücrede görmelerine olanak sağlamaktadır ki bu hücre gözetleyici bakışın son damlasına kadar içselleştirildiği ve gardiyanın her bir gözünün kadını gördüğü şekilde aktarılan imgelerden oluşmuştur. Çünkü artık kadınlar da kendilerini bu şekilde görmektedirler. Kitle iletişim araçları kadınları gerçekten oldukları gibi değil ancak gardiyanların (panoptik erkek gözetleyenlerin) görmek istediği ya da gördüğü sunmaktadırlar. (Bordo, 1988: 89). Aslında artık kulede bekleyen bir gardiyanın olmasına gerek yoktur, çünkü kadınların çevrili olduğu hücre tamamen gardiyanın yaratmış olduğu imgelerden

oluşmaktadır. Kadınlar kendilerine bu imgelerden bakmakta ve kendilerini gardiyanın gözüyle görmektedirler.

Sinema ekranlarında, televizyonda, gazetelerde, magazinlerde, karikatürlerde kadınlar abartılı bir biçimde seksileştirilmiş bir obje olarak tüketici ürünlerinin satılmasında kullanılmaktadır. Buradaki her bir imge, baskın gözetleme bakış açısıyla çevrelenmiştir. Her bir kadın, kendilerinin nasıl görünmesi gerektiği konusunda cesaretlendirilerek ve kendi düşüncelerinden yabancılaştırılarak normalleştirilmiş bakışın istediği şekilde kendilerini düşünmeleri sağlanmaktadır. Bu şekilde kadınların içselleştirilmesi, yabancılaştırılması ve iki oluşum arasında var olan çelişkiler, kadının sosyal deneyimlerini her açıdan etkilemektedir (Hunter, 1992: 20). Panoptik erkek bakışlarından kaynaklanan baskıcı ilişkiler, kadınların kendi deneyimlerinden uzaklaşmasına, duygu ve ruhsal hallerini düzenleyememelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak medya görüntüleri bir nevi ayna görevi görerek masum bir şekilde kadınların hayatlarına nüfuz ederek, kendilerini panoptikonun gözünden görmelerine neden olmakta ve kendi benlikleriyle olan ilişkilerinin kopmasına zemin oluşturmaktadır.

Kadının, olması gerektiği düşünülen şekil ve görseller, onun istenilen yönde davranmasına neden olmaktadır. Dişi bedenlerin disipline edilmesi ve bunun normalleştirilmesini, sosyal kontrolün esnek ve uzun ömürlü stratejilerinin bir sonucu olarak görebiliriz. Bu bağlamda gazetelerde ve magazin dergilerinde, geleneksel toplumsal cinsiyet ilişkilerini destekleyen örnekler görmek yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin, gençlik dergilerinde baskın olan görsel öğeler, kadının erkeğin gölgesi altında kalan, teselliye onun kollarında arayan ve onların bulunduğu ortamda bulunmak için neredeyse can atan imalarında bulunan anlamlar içermektedir. Bu da toplumun ideal kadın algısını açıkça ortaya koymaktadır. Bunun dışında hem medyada hem de toplum içinde kabul gören, belki de tüketim kültürüne bağlı olarak reklamları da dâhil ederek başka bir örnek daha vermek gerekecek olursa; daha önce Bartky'nin de belirttiği gibi, kadını gün içinde defalarca makyajını kontrol edip, rüzgârın saçlarını bozup bozmadığından endişelenmesini; karşısına çıkan her bir

yansımadan ya da aynadan nasıl görüldüğüne bakıp şişman gözüklep gözüklemediğini incelemesi, tıpkı panoptikonun mahkumları gibi kendini sürekli kontrol edip gözlemlediğinin bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendini sürekli teftiş etme, patriyarkaya itaat etmenin bir biçimi olarak varlığını sürdürmektedir. Ayrıca bu, erkek orada olmasa bile onu memnun etmek ya da heyecanlandırmak için kendinde bedensel düzenlemeler yapan kadının bilinçaltının bir yansımasıdır (Bartky, 2003: 42). Diş bedenlerin kabul edilebilir standartlarını tam olarak fark edebilmek mümkün değildir. Bu yüzden birçok kadının yaşamını bedensel eksikliklerinin var olduğunu düşünerek geçirme olasılığı oldukça yüksektir. Sonuç olarak bedensel kontrolün düşünceleri ve hisleri kontrol altında tutmasıyla yeni biçime dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Buna benzer bir şekilde, Berger Avrupa sanatında kadın imgelerin nasıl kullanıldığına dair eleştiriler yaparak kadının erkek gözüyle resmedildiğini vurgulamıştır. Berger sanata dair kadınlara yönelik yorumlarda bulunurken, aslında kadınların toplum içindeki konumlarına, hangi koşullar altında hayatlarını devam ettirdiklerine dair oldukça açıklayıcı ifadeleri dile getirmiştir. Berger, kadınların erkeklerin hâkimiyetinde olan bir alana doğduklarını, bu yüzden kadınların tamamen sınırlandırılmış bir yerde yaşamak durumunda kaldıklarını belirtmektedir (Berger, 1999: 46). Kendisine yabancı olan bu ortamda sosyalleşen kadın bireyler, erkek gözüyle kısıtlanmış bu alanda onların istediği gibi olabilmek adına kendini izlemek zorunda kalmıştır. Bu yüzden her bir davranışını, her bir hareketini hatta olaylar karşısındaki hissettiği duygularını bile seyrederek hale gelmiştir. Bu süreç, kadında ikiye bölünmüşlüğe yol açmaktadır. Kadının kendi, hem gözleyen hem de gözetlenen durumuna gelmektedir. Bu yüzden kadınların, kamusal alana çıktıklarında ya da özel alanda günlük eylemlerini gerçekleştirirken, yaptıklarını daima erkek gözüyle kendileri izlemektedir. Ancak kadının benliğinde oluşan bu durum, kimlik oluşumuna da etki ederek, iki oluşumu da içinde barındırmaktadır. Bu süreç kadınların, erkeklerin onlara karşı tutumlarının kendi kimliklerini etkileyip o şekilde görünmeleriyle sonlanmaktadır. Sonuç olarak, kadın toplum içinde görünen iken erkek eyleyen ya da davranan olarak var olmaktadır. Berger, erkeklerin kadınları

seyrettiğini, kadınların ise seyredilişlerini seyrettiklerini dile getirmiştir (Berger, 1999: 47).

Berger (1999), toplumsal olanın yansıması olan sanatta da aynı durumun gerçekleştiğini dile getirmektedir. Yapılan resimlerde çizilen kadınların erkek gözüyle çizildiğini belirtmektedir. Tam da bu safhada, kadınların tıpkı sosyal yaşamlarında olduğu gibi, resmedilirken de erkeklerin ne şekilde görmek istedikleri ön plana çıkarılarak tablolarında kullanıldığını belirtmektedir. Resmedilen kadınların, erkeklerin baktığında istediklerini görebilmesi amacıyla bedenlerinin, bakışlarının ve duruşlarının ayarlandığını ve bir nevi erkeklerin ayna gibi sanatı işgal ettiklerini dile getirmekte, hatta bu resimlerde ayna erkeklerin bir simgesi olarak kullanılmaktadır. Toplumsal olanın, sanatta yer alması elbette kaçınılmaz bir durumdur ve bu hal kadına ve kadın bedenine olan patriyarkal müdahalenin gerçekliğini resim ve sanat yoluyla bir kez daha ortaya koymaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI VE ANALİZİ

3.1 YÖNTEM

3.1.1 Araştırmanın Konusu

Toplumsal yaşam içinde varlığını sürdüren iktidar biçimleri, bireylerin sosyal yaşamlarını etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, farklı ilişki biçimlerinin doğmasına ve buna bağlı olarak bir tarafın baskın diğer tarafın da pasif kalmasına, yaşamlarına bu şekilde devam etmelerine neden olmaktadır. Bir tarafın diğeri üzerinde tahakküm kurmasına neden olan bu ilişki biçimi, çeşitli araçlar üzerinden devamlılığını sağlamakta ve bir atmosfer gibi tüm toplumu sarmaktadır. Toplumda hakim olan patriyarkal kültür ve bunun öznelere olan erkekler iktidarı, kadınlar üzerinde hakimiyet kurarak gerçekleştirmektedir. İktidar ilişkilerinin oluşturulması ve bunların toplumsal bir kabul olarak normalleştirilmesi ve toplumsal cinsiyet rolleri ile içkin hale gelmesi, toplumda insanları sürekli kontrol eden bir mekanizmanın yani panoptikonun oluşmasına neden olmaktadır.

Bu çalışmada, patriyarkal kültür ile panoptikonun bütünleşerek kadınlar üzerinden nasıl patriyarkal iktidarın devamlılığının sağlandığı ve kadınların kendilerini buna göre nasıl şekillendirdiği tartışılmıştır. Kadınların, bu durumu, sosyalleşme sürecinde nasıl deneyimledikleri, bunu kendi bedenlerine ve davranışlarına nasıl yansıttıkları çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

3.1.2 Araştırmanın Amacı

Toplumsal yaşamda iktidar ilişkilerinin, panoptikon kavramı ile birleşerek yeni bir kontrol sistemi geliştirdiği kabulüyle yapılan tartışmaların, kadının bedenini ve davranışlarını, buna bağlı olarak kadınların sosyalleşme sürecinde bunları ne

şekilde deneyimlediği merak uyandırmaktadır. Bu amaçla teorik olarak bahsedilen kavramların, gerçek yaşamda ne derece geçerli olduğu, pratik olarak, bu anlatılanların bir karşılığının olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle, anlatılanların öznesi olan kadınların, konu ile ilgili, neler düşündüğü, neler deneyimlediğinin öğrenilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

3.1.3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma boyunca araştırılan ve kullanılan teorik bilgilerin, sosyal yaşamda ne derece etkin olduğunu anlamak üzere saha araştırılması yapılmıştır. Araştırmanın öznesi olan kadınlar ile konunun hassasiyeti ve katılımcıların konu ile ilgili düşüncelerini ve deneyimlerini daha kolay bir şekilde aktarabilmesi adına, odak grup görüşmeleri yapılması uygun bulunmuştur. Katılımcılara kartopu yöntemiyle ulaşılmıştır. Her biri yedi ila dokuz kişi arasında değişen katılımcı sayısı ile dört odak grup görüşmesi yapılmış ve toplam otuz iki kişi ile görüşülmüştür. Görüşmeler sırasında katılımcıların onayı alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış ve aynı zamanda notlar tutulmuştur.

Görüşmeler 8-28 Mayıs 2015 tarihleri arasında yapılmıştır. İki odak görüşmesi katılımcıların çalıştığı kurumlarda toplantı salonlarında, diğeri katılımcılar ile ortak bir zaman belirleyerek katılımcılarından birinin evinde ve sonuncu ise yine ortak bir zaman belirleyerek dışarıda bir mekanda buluşularak gerçekleşmiştir. Her bir grup görüşmesi 1 saat 45 dakika ile 2 saat arasında değişen sürelerde gerçekleşmiştir. Grup görüşmeleri esnasında katılımcıların onayı alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış ayrıca not tutulmuştur. Katılımcıların kendilerini rahat hissedebilmeleri adına isimleriyle hitap edilmemiş, göz temaslarıyla her bir katılımcının katkıda bulunması sağlanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler daha sonra deşifre edilerek analizleri yapılmıştır.

3.2. NİTEL BİR ARAŞTIRMA YÖNTEMİ OLARAK ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ

Nitel araştırma metotlarından biri olan odak grup görüşmesi, sosyal bilimlerde kullanılagelen bir bilgi toplama yöntemidir (Şahsuvaroğlu, Ekşi, 2008: 127). “Odak grup görüşmesi küçük bir grupla lider arasında yapılandırılmamış görüşme ve tartışmada grup dinamiğinin etkisini kullanma, derinlemesine bilgi edinme ve düşünce üretmedir.” (Çokluk vd., 2011: 97). Ayrıca bu araştırma metodunun, görüşülen kişilerin serbest bir şekilde düşüncelerini ve deneyimlerini paylaşabileceği planlı bir tartışma ortamı yarattığına dair görüşler bulunmaktadır. Odak grup görüşmeleri, görüşülen grupların, bilinçli ya da bilinçsiz olarak sergiledikleri davranışlar, sosyo-kültürel özellikleri hakkında bilgi edinmeyi ve arkasında yatan nedenleri öğrenmeyi amaçlayan bir nitel veri toplama yöntemidir (Çokluk vd., 2011: 97).

Şahsuvaroğlu, Ekşi (2008), Çokluk vd.’nin (2011) belirttiği üzere odak grup görüşmeleri genellikle 6-12 kişilik gruplardan oluşmaktadır. Bu yüzden gruba dahil olacak kişiler belirlenirken herkesin fikrini söyleyebileceği büyüklükte (kişi sayısı) ve mümkün olduğunca birbirlerini tanıyanlar arasından seçilmelidir. Ancak, birbirlerini tanıyor olmaları kimi zaman olumsuz yönlerin de açığa çıkmasına, kişilerin geçmiş deneyimlerine bağlı kalarak düşüncelerini dile getirmemelerine neden olabilmektedir. Bunun dışında, fiziksel olarak mekan seçimi önem arz etmektedir. Çünkü görüşmecilerin birbirlerini rahatça duyup, konuşmaların bölünmeyeceği bir ortam hazırlanmalıdır. Bu sayede, araştırmayı yapan kişi de tartışmayı daha kolay kayda alma imkânı bulabilecektir. Yaklaşık 90-120 dakika sürdüğü düşünülürse, odak grup tartışmalarında ses kayıt cihazı ya da video kayıt cihazlarının kullanılması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Ancak görüşmelere başlanmadan önce kayıt cihazlarının kullanılacağına dair bilgi verilmeli ve katılımcılardan onay alınması gerekmektedir. Unutmamak gerekir ki kullanılan kayıt cihazları, katılımcıların kendilerini rahat hissetmemelerine neden olabilmektedir. Görüşmelerin bir saati geçkin bir süreyi kapsaması kimi zaman katılımcıların

sıkılmasına ya da görüşmeden ayrılmalarına neden olmaktadır. Bu yüzden, görüşmeyi yöneten kişinin her daim, herkesin katılımını sağlayarak grubun enerjisini yüksek tutması gerekmektedir.

Odak grup görüşmelerinde, grup içinde etkileşim sağlanarak, bir kişinin bahsettiği bir deneyim diğerinin hafızasını tetikleyerek onda çağrışım yapmasına olanak sağlamaktadır. Bu sayede, araştırmaya yönelik zengin fikirler üretilip deneyimler paylaşılabilir. Bu şekilde ulaşılan detaylı bilgiler, araştırmaya yönelik geniş bir bakış açısının sunulmasına katkıda bulunmaktadır (Çokluk vd., 2011: 98). Görüşme şekli yüz yüze yapıldığı için, geçerliliği yüksek olan bir yöntemdir ve kısa zamanda daha fazla veriye ulaşılabilmektedir (Şahsuvaroğlu, Ekşi, 2008: 135).

Odak grup görüşmesinde elde edilen verilerin metin haline getirilerek niteliksel veri tabanı oluşturulmaktadır (Şahsuvaroğlu, Ekşi, 2008: 135). Edinilen veriler aracılığıyla çeşitli analizler yapılabilmektedir. Ancak görüşmeler sırasında, katılımcıların göstermiş oldukları beden dilleri ve ifade şekilleri mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır (Şahsuvaroğlu, Ekşi, 2008: 135). Grup görüşmelerinde yapılan araştırmaya yönelik, aksi bir sonuç çıktıysa araştırmacının bunu dikkate alarak değerlendirme yapması gerekmektedir (Çokluk vd., 2011: 97). Katılımcıların söyledikleri oldukça büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden araştırmacı, değerlendirme ve raporlama yaparken konuşulanların ve konuşma dilinin aynı kalmasına dikkat etmesi yararına olacaktır.

3.3. ALAN ARAŞTIRMASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN ODAK GRUP GÖRÜŞMELERİNİN ANALİZİ

3.3.1. Katılımcılara Dair Veriler

Her bir grupta yedi ila dokuz kişi olmak üzere, dört odak grup görüşmesi ile toplam 32 kadın ile görüşülmüştür. Görüşülen katılımcıların yaş ortalamaları 31'dir. Katılımcılardan 20 kadın evli olduğunu, 8 kadın nişanlı-sözlü olduğunu ve 4 kadın ise erkek arkadaşlarının olduğunu belirtmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda, görüşülen her bir kadının hayatında baba, ağabey gibi erkeklerin dışında hayatlarını paylaştıkları bir erkek-eş olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum, yapılan görüşmelerin daha nitelikli geçmesine olanak sağlamış, hayatlarını paylaştıkları erkekler ile olan deneyimlerini daha net bir şekilde aktarmalarına zemin hazırlamıştır.

Yapılan dört odak grup görüşmesinde bulunan kadınların her biri devlet kurumunda çalışmaktadır. Başlangıçta her bir katılımcının en az lisans mezunu olması amaçlanmıştır ancak yapılan görüşmeler sırasında, tüm katılımcıların yüksek lisans mezunu olduğu, çoğunun ise doktora yapıyor olduğu açığa çıkmıştır.

Katılımcılar, avukat, sosyolog, ekonomist, gıda mühendisi, biyolog, istatistik ve matematik alanında uzman kişilerden oluşmaktadır. Her biri buldukları kurumda uzman yardımcısı ya da uzman olarak çalışmaktadır. Farklı meslek gruplarına ait olan katılımcıların farklı bakış açıları, çalışmanın daha da zenginleşmesine olanak sağlamıştır.

Yapılan odak grup görüşmelerinde, her bir katılımcının büyükşehirde yetiştiği ve okuduğu ayrıca her birinin yurt dışında belli bir süre yaşadığı belirtilmiştir. Görüşülen kişilerden evli olanların dışındaki katılımcıların bir kısmının tek başına, diğer kısmının ise aileleriyle birlikte yaşadığı dile getirilmiştir. Görüşülen katılımcıların hiç biri çocuk sahibi değildir.

3.3.2. Kadınlar Kendi Bedenlerinin Kontrolüne Ne Kadar Sahipler?

Görüşmelere öncelikle katılımcıların kendi bedenleri ile farkındalıklarının ne ölçüde olduğu ve bunun davranışlarına ne şekilde yansıdığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylece genel bir konu ile giriş yapılarak katılımcıların konuya ısınmaları sağlanmıştır. Bedene yönelik farkındalık her bir grupta farklı şekilde değerlendirilmiş ancak sonuç olarak her biri aynı noktaya bağlanmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi farklı meslek gruplarından katılımcıların olması, her bir konuya, mesleklerinin de katkısıyla, farklı bakış açısıyla yaklaşımlarına neden olmaktadır. Bu yüzden, kadınların kendi bedenlerine ait hakimiyetleri üzerine farklı görüşler dile getirilmiştir.

Bu aşamadan göze çarpan noktalardan biri devlet kurumunda işe başlamadan önce kendilerine nasıl davranacaklarına dair eğitim verilmesidir. Burada kadın ve erkeklerin nasıl davranması gerektiği; tokalaşmaktan koridorda yürümeye varıncaya kadar nelere dikkat etmeleri gerektiği, giyim kuşamlarının ne şekilde olması gerektiğine dair protokol eğitimi verildiği dile getirilmiştir. Buna göre tokalaşma sırasında önce kadının elini uzatması gerektiği aksi takdirde erkeğin bu davranışta bulunmasının hoş karşılanmayacağı belirtilmiştir. Bu yüzden iş yerlerinde bu kurallara göre davranış sergiledikleri ancak sosyal hayatlarında –bu kurallardan etkilenseler de- daha farklı olduklarına vurgu yapmışlardır.

Konuya dair katılımcıların düşünceleri öğrenilmeye çalışılırken karşı cins ile tokalaşma üzerinden fikir yürütülerek deneyimler paylaşılmıştır. Bu konuda farklı düşünceler sunulmuş ancak kadının kendi bedeni üzerindeki kontrolünün, toplumsal statüsü ile ne kadar alakalı olduğunu gösteren ifadeler yer almıştır. Örneğin bir katılımcı;

“... Ama bir erkek bana elini uzattığında reddetmek bana çok zor geliyor. Bunun için kendimi psikolojik olarak hazırlamam lazım ki ret edebileyim. Ucundan minnacık da olsa sıkırım ama ret edemem.”

Diğer ret etme hakkının kendinde olmadığı dile getirmiştir. Toplumsal kuralların da etkisinin olduğu bu ifadeyle, katılımcı bu ifadesinin ardından aslında elinin kendine ait bir parça olduğunu ve isterse kimseyle tokalaşmayacağı fikrine alışmanın çok zor olduğunu belirtmiştir. Aynı grup içinde kadınlar, hiçbir zaman bedenlerine bu şekilde bakmadıklarını, bedenlerinin kendilerine ait bir bütün olduğundan bihaber olduklarını bu yüzden de kontrolü ellerinde tutamadıkları noktasında hemfikir olmuşlardır. Katılımcılar toplumsal nezaket kurallarına vurgu yaparak, karşı cins ya da hemcinslerine yönelik davranışlarında istemeseler bile fiziksel temastan kaçmadıklarını dile getirmişlerdir.

Başka bir grupta ise genel kanı, kadınların bedenleri üzerinde kontrollerinin olmadığı yönündedir.

“Sonuçta toplum bunu belirliyor, yaşadığımız çevre, koşullar... Ben birine elimi uzatırken yok ben istemiyorum deyip kolumu uzatmama davranışı sergilemiyorum. Yerleşmiş bir durum var. Özellikle bayanlar olarak zaten baskılanarak büyüyüyoruz. Bu baskı da korunmaya yönelik oluyor. Böyle bir ortamda kendi bedenimize ne kadar sahibiz? Bence hiç!”

Patriyarkal toplumun getirisi olan baskı, kadınların kendi bedenleri üzerindeki hâkimiyetlerinin etkin bir biçimde oluşmamasına neden olmuş ve eril ideolojinin etkisiyle kadınlar, toplumun istediği gibi davranışlarını sergilemek durumunda kalmışlardır. Bedenlerine yönelik kontrolün kendilerinde olmadığını, kendileri istemeseler bile toplumun istediği gibi davranmak zorunda kaldıklarını her bir grup farklı ifadelerle dile getirmiştir.

Kadınların kendi bedenlerine dair kontrolleri üzerine konuşurken, katılımcılar tarafından, iletişim sırasında gerçekleşen dokunma eylemlerine de vurgu yapılmıştır. Grup görüşmelerinden birinde katılımcılar, bir erkeğin bir şey söylemek için bir kadının omzuna dokunduğunda ya da elini omzuna attığında, kadının istemediğine dair vereceği tepkinin, aslında kadınların kendi içlerinden gelen bir tepki mi yoksa toplumun istediği ‘namuslu kadın’ davranış şekli mi olduğuna dair tereddütleri olduğuna dair çekinceleri olduğunu dile getirmişlerdir. Katılımcıların bu konuda

tereddüte düşüyor olması aslında daha önce değinilen, Bartky'nin belirttiği gibi kadının artık kendini patriyarkal ötekinin gözünden görüp, davranışlarında o yönde gerçekleştirmesi fikriyle paralel gitmektedir. Kadınların gerçekleştirdiği davranışlar, patriyarkal toplum tarafından şekillendirilmekte ve 'serbest kadın' tabirinden uzaklaşabilecekleri davranışları sergilemelerine yönlendirilmektedirler. Toplumsal olarak belirlenen davranış kalıpları eril tahakkümün müdahaleleriyle kadınlarda vücut bulmaktadır. Bu yüzden, kendi davranışlarını sorgulayan katılımcılar aradaki bu ince çizgi yüzünden neden o şekilde davranılması gerektiği hakkında ikileme düşmektedirler. Bu da daha önce belirtilen, kadın bedeninin, iktidarın bir aracı haline gelmesi teorisini, gündelik yaşamda doğrular hale getirmektedir.

Katılımcılara kadınların kendi bedenlerine ait özelliklerden yola çıkarak günlük yaşamlarını ne derece etkiledikleri dair sorular sorulmuş, bunun sonucu olarak farklı görüşler dile getirilmiştir. Örnek olarak kadınların bedenlerine dair ne gibi değerlendirmelerde buldukları ve bu değerlendirmeler ışığında neler yaptıkları sorulmuştur. Bu konuyla ilgili olarak ortaya çıkan ilk sonuç kadın bedeninin beğenilmeye yönelik şekillendirilmesi ile alakalıdır.

Kadının bacakları yamuksa ve bu yüzden etek giymiyorsa beğenilme ile ilgisinin olduğunu savunan katılımcılar, kadınların bedenlerine yönelik uygulamaların temelinde beğenilme ya da beğenilmeme duygusunun olduğunu savunmuştur. Konu ile verilen örnekler, teorik kısımda verilen bilgilerin neredeyse bir uygulaması olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Niye kırmızı giyiyorsun? İnsanlar seni daha çok beğensin diye. İşte ben aynaya baktığımda kendimi güzel görmek istiyorum. Bu ayna insanların sana bakması zaten. O kırmızı eşarp takma kendini beğendirme içgüdüsünün bir göstergesi ve bu çok normal, çok doğal...”

Verilen bu ve benzeri örnekler, Goffman'ın bahsettiği insanların ayna işlevi gördüğü fikrine, Berger'in kadının 'görünen' olmasına ve panoptikonun her yeri çevreleyen iktidar ilişkileriyle kadının davranışlarında ve bedeninde vuku bulması iddiasına net bir şekilde yanıt vermektedir. Aslında teori olarak karşımızda duran ve sorgulanan birçok düşünce, gerçek yaşamda gerçekleştirilen eylemler aracılığıyla

karşılık bulan bir hal almıştır. Bu araştırmanın derdi olan, kadınların panoptikon ile birlikte değerlendirilmesinin sosyal yaşamda ne derece var olup olmadığı sorusunun yanıtı, bu ve daha sonra değinilecek grup görüşmelerinden diğer örneklerle net bir şekilde yanıtlanacaktır.

Toplu taşıma araçlarının kullanımı, taşıt içindeki alanların paylaşımı patriyarkal toplumun bir yansıması olarak görülebilir. Taşıtlardaki oturulacak ya da ayakta durulacak yerlerin erkeklerin konumuna göre belirlenmesi, kadın davranışlarının şekillenmesinde öne çıkan unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta her bir odak grubuna yanlarında erkek varken taksiye binmeleri gerektiğinde nereye oturacakları sorulmuştur. İstisnasız gelen tek yanıt ise arka koltuktur. Arka koltuğa oturma nedenleri farklılıklar gösterse de sonuç olarak her biri, kadının sosyal yaşam içinde kendisine atfedilen rolün bir gerekliliği olarak karşımızda durmaktadır. İş yerlerinden ve kendi özel yaşamlarından örnekler veren katılımcılar, bu konuda farkında olmadan ne kadar detaylı düşünüldüğünün sinyallerini vermektedir. İş yerindeyken görev için bir yere gitmek istediklerinde karşılaştıklarını durumu, bir katılımcı şu şekilde aktarmıştır:

“Mesela burada araç istiyoruz bir yere gitmek için 3 erkek 1 kadın gidiyoruz öne kadın oturuyor, zaten erkekler bunu kendi aralarında ayarlıyor. Ama bir erkek bir kadınsa o zaman erkek öne geçiyor kadın oturuyor arkaya. Aslında çok da düşünmüyoruz.”

Bu örnekten sonra dile getirilenler aslında kadınların bu konuda çok düşünmediği ancak erkeklerin bu durumu sürekli ayarladığı üzerine idi. Burada asıl olan iş yerindeki erkeklerin kadının nereye oturacağına karar vermesi ve kadının düşünmeden bunu uygulamasıdır. Günlük hayatta sıradanlaşan bu durum, kadının yerine düşünen erkeğin, istediği davranışı kadın üzerinden gerçekleştirmesine verilecek güzel bir örnektir.

Bu konuyla ilgili verilen başka bir örnek ise, toplu taşıma araçlarında kadının nasıl konumlandığının çeşitli ön yargılar ile değerlendiriliyor olmasını göstermektedir. Katılımcı bu örneği hiç düşünmeden direkt vermiştir.

“Çünkü öne hafif kadınlar oturur (güflüşmeler). Öyle bir kural gibi, öne oturulmaz. Öne oturursan sanki ayıp olacakmış gibi. İstanbul’da polisler taksilerde önde oturan kadınlara GBT kontrolü yaparlardı mesela akşam saatlerinde. Ama bize, arkaya oturanlara hiçbir şey olmazdı. Önde oturan sarışın kadınlara polisin bir ön yargısı var (güflüşmeler).”

Espriyle aktarılan bu cümlelerin gerçekten yaşanıp yaşanmadığı sorulduğunda net bir şekilde olumlu yanıt verilmiştir. Devlet’in simgesi olan kolluk kuvvetlerinde böyle bir ön yargının oluşması, kadınlara yönelik bakışları etkili bir biçimde şekillendirmektedir. Kadın bir katılımcının kafasında şekillenen bu olay, onun taksiye bindiğinde daima ön koltuk yerine arka koltuğa yönelmesine neden olmuş, konu üzerine konuşulurken diğer katılımcılar tarafında eğer ki insanların bakışı bu şekildeyse, o zaman kendilerinin de ön koltuk yerine arka koltuğu seçmeleri gerektiği dile getirilmiştir.

Görüldüğü üzere kadınlara karşı gerçekleştirilen tutum, diğer kadınlar tarafından sorgulanmadan direkt kabul edilmiş ve davranışlarını patriyarkal ötekinin istediği şekilde değiştireceklerine dair sinyaller vermişlerdir. Patriyarkal bakışın bir ürünü olan bu yaklaşım, anlaşıldığı üzere sosyal hayatı çepeçevre sarmış ve daha önce de belirtildiği üzere sorgulanmadan kabul edilip davranışta değişikliğe gidilmesi katılımcılar tarafından amaçlanmıştır. Bu durum, net bir şekilde erkek gözünün (patriyarkal gözün), kadın davranışlarında ne denli vücut bulduğunu gözler önüne sermektedir.

Toplu taşıma araçlarında kadınların neden arka koltuğu seçtiğine dair başka bir odak grup görüşmesinden gelen cevap ise kadının özel alanı ile ilgilidir.

“Özel alan olayı var ya bir yabancı erkekle o kadar burun buruna oturmak istemiyorsun. Toplumsal olarak da bir araç size hizmet için varsa arka sağa oturursunuz.”

“Ben bunun güven ve özel alanla lakası olduğunu düşünüyorum. Kadınların özel alanına gerçekten riayet eden bir toplumuz, iş alanında da böyle. Diğer türlü de kendi özel alanına... Burnuna kadar girmek istemiyor, şoförün yabancı bir erkeğin. Ben öyle hissediyorum güvenle alakalı.”

Bu ifadelerden, kadının korunması gerektiği düşüncesinde hareketle kadının tek başına ve yabancı bir erkekle yakın oturmasının doğru olmayacağı kanısına varılabilir. Ayrıca burada yapılan vurgu, toplu taşıma araçlarının bir hizmet olması ve bu hizmet için her bir kişinin yerine bilmesi gerektiğine dair anlamlar çıkmaktadır. Ancak, burada yapılan özel alan vurgusu dikkat çekicidir. Çünkü kadının toplumsal olarak özel alana dahil ediliyor olması, kadının bir çok şeyden izole edilmesine neden olmaktadır. Aslında özel alanın korunmasına dair getirilen düşünce, kadının fiziksel olarak yabancı bir erkekle yakın bir şekilde konumlanmaması gerektiğine işaret etmektedir. Ancak gözden kaçırılan şudur ki özel alanın daima korunması, kadının başkalarıyla olan iletişimini azaltan, toplumsal statüsündeki ikincilliğini pekiştiren bir pratiktir. Özel alan ile güven arasındaki ilişkiye dikkat çekilmesi ise kadının sürekli korunması gereken ve toplumsal alanda kadının hem kendine hem de başkalarına karşı güvenini sürekli sorgulamasına zemin hazırlayacak davranışların sergilenmesi gerektiğinin bir sonucudur. Patriyarkal kabullerin, kadınların günlük pratiklerine nasıl yansıdığı hatta yansıması gerektiği bu şekilde görüşülen kadınların ifadeleriyle açığa çıkmaktadır.

Katılımcılar, özel yaşamlarında ise çoğunlukla erkeklerin arabada ön tarafa oturduklarını dile getirmişlerdir. Ailedeki erkek küçük yaşça küçük olsa bile ona ön koltuğun verildiğinden ve bunun kendi anneleri ya da ablaları tarafından yapıldığını dile getirmişlerdir. Bunun nedeninin ne olabileceğine dair verilen yanıtlardan biri şu şekildedir:

“Ailedeki lider, yolu bulan, rehberlerimiz... Maalesef şöyle, arabayı süren, ona pilotluk yapan hep erkektir böyle bir algı var hep toplumumuzda, kadınların trafiğe çıkması bile zor kabul ediliyor...”

Anlaşılabacağı üzere, sosyal yaşamda yön gösteren, karar veren, en önemlisi kamusal alanda yani ev dışındaki alanda hâkimiyeti olan erkeklerin günlük pratikleri yaşamın her alanına eril bakış açısının bir parçası olarak sirayet etmektedir. Bu pratikler, kadınların var olan sosyal statüsünün yerinde saymasına, kendilerine olan öz güvenlerinin yeterince gelişmemesine ve davranışlarını patriyarkal bakışa göre geliştirmelerine neden olmaktadır.

Verilen örneklerden yola çıkarak, sosyalizasyon sürecinin ne kadar önemli olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Patriyarkal ideolojinin taşıyıcıları olarak sadece erkekler değil kadınlar da bu amaca hizmet etmekte ve bu eril bakışın sürekli devir daim etmesinde önemli rol oynamaktadır. Annelerinin, oğullarına arabada ön koltuğu vermeleri, çocukların sosyalleşme sürecindeki kabullerinin bu şekilde oluşmasına ve patriyarkanın devamlılığını sağlamalarına neden olmaktadır. Feminist tartışmalar içinde önemi ısrarla vurgulanan, sosyalleşme sürecinde çocukların eril tahakkümlerin kabulüyle yetişiyor olması, günlük pratiklerimizde ve en basit eylemlerimizde gerçekleşerek onların patriyarkanın sürdürülmesine katkıda bulunmalarına neden olmaktadır.

3.3.3. Kadınlara ve Erkeklerle Atfedilen Davranışlar

Yapılan odak grup görüşmelerinde katılımcılara kadın ve erkeklere has gördükleri davranışları paylaşmaları istenmiştir. Verilen cevaplar, sosyal yaşamda ve patriyarkal yapının dayattığı biçimde var olan özellikler ile paralellik göstermektedir. Ancak katılımcılar verdikleri cevapların ardından, bu durumu sorgulayan bir tavır takınarak kadın ve erkeğin toplumsal hayatta sergiledikleri davranışların neden bu şekilde olduğuna dair tartışmalar yapmışlardır.

Kadınlara has görülen davranışlar ve özellikler arasında utangaç olmak, sürekli bir şeyleri saklamaya çalışmak, derli toplu olmak, kahkaha atmamak, anaç olmak, ortamı yumuşatan kişi olmak gibi karakterler sayılmıştır. Kadınların sürekli boşlukları doldurması gerektiği, bir gerginlik anında müdahalede bulunarak yatıştırması gerektiği dile getirilmiştir. Ayrıca kadınların çok detaylı düşündükleri, bu yüzden her şeyi kadının düşünmesi gerektiği erkeklerin düz mantık oldukları detaylara bakmadıkları, eğer erkek bir şey yapıyor ise kadının illa ki onun üzerinden tekrar geçip düzeltmeler yapması gerektiği belirtilmiştir.

“Mesela bir tatil programı yapılacak, hepsini senin planlayıp ona anlatman gerekiyor. Çünkü o kendi kendine düşündüğünde muhakkak

yanlış düşünüyor, bir şeyleri atlıyor. Detayları yakalayamıyor. Bu yüzden de düşünen hep kadın oluyor.”

Kadınların bu şekilde her şeye müdahil olması gerektiği, erkeklerin anneleri tarafından fazla düşünmelerine gerek kalmayacak şekilde yetiştirilmelerine bağlanmıştır. Burada da karşımıza çıkan; sosyalleşme sürecinin, kadın ve erkek davranışlarında ne kadar belirleyici olduğu aşikardır.

“Bence öyle yetiştirilmişler. Anneleri onların hiçbir detayı düşünmeyecek şekilde yetiştirdikleri için kızlar onların yaptığı her şeyi yapmak zorunda bırakılıyorlar. Annenize bir bakın. Kardeşimin odasındaki dağınıklıktan tutun da banyoda arkasında bıraktığı çamaşırına kadar annem toplamıştır. E bu detayları hiç düşünmemiş, geride bıraktıklarına hiç bakmamış. Ev arkadaşını yorabileceğini... Ben bunu kardeşimle birlikte yaşamaya başladıktan sonra anlıyorum. Hâlbuki kız çocuğu her şeyi yapar, her detayı yapmak zorundadır. O sorumluluk yükleniyor bize çocukluktan itibaren.”

Kadın ve erkek davranışlarının çocukluktan itibaren inşa edilmeye başlaması, toplumda yaratılan patriyarkal bakış açısının değiştirilemeyecek biçimde yerleşmesine neden olmaktadır. Bu yüzden kadın ve erkek davranışları bireylerin küçük yaşlarından itibaren zihinlerine yerleşmekte ve daha sonra bedenlerinde yer ederek davranış olarak günlük hayatta var olmasına neden olmaktadır. Tıpkı panoptikon gibi, patriyarkal bakış açısıyla oluşan zihinler, bedenleri etkilemekte ve bir atmosfer gibi toplumu sarmalamaktadır. Kadınlara ait görülen davranışlardan sonra dile getirilen erkeklere özgü davranışlar da yine toplumsal cinsiyet rollerine bağlı özelliklerden yola çıkarak dile getirilmiştir.

Erkekler has görülen davranışlar ve özellikler katılımcılar tarafından; saldırgan, gücünü sürekli ortaya koymaya çalışan, cesur, seçme hürriyetinin sadece onda olduğuna inanan, inanılan ve o şekilde davranışlara sahip olan kişiler olarak belirtilmiştir. Erkeklerin yersiz bir özgüvene sahip oldukları ve bunu sadece erkek oldukları için hak ettiklerine inandıkları çoğu katılımcı tarafından dile getirilmiştir. Bu noktada, çalışmanın teorik kısmında aktarılan ve Berger tarafından dile getirilen erkeklerin yetkililik umuduna tekrar değinmek yerinde olacaktır. Berger, erkeklerin sahip olmadıkları yetenek ve davranışlara sanki sahipmiş gibi davrandıklarını ve

bunun da yalancı davranış biçimleri olarak karşımıza çıktığını dile getirmiştir (Berger, 1999: 45). Bu durumda erkekler başkaları üzerinde hak sahibiymiş gibi davranmaktadırlar. Sosyal yaşamda var olan bu durum katılımcılar tarafından farklı örneklerle dile getirilmiş ve erkeğin sadece erkek olduğu için çoğu şeyi kendine hak olarak gördüğünü belirterek rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir.

“... Evet bir kadının bir erkeğe talip olması ne kadar garip karşılanıyor. Belli bile edemiyorsun. Ama onlar toplantıdan çıkınca gayet peşine takılabiliyorlar. Mail atıyor adam hiç demiyor iş miş. Sadece kurumlar arası iletişim zor oluyor diye maillerimizi aldık, sonra bu şehirde artık yalnız değilim konulu bir mail aldım. İşte bu özgüven. Gereksiz bir özgüven.”

Toplum tarafından kabul gören, erkeğin karar veren ve seçen kişi olması erkeğin kendinde var olmayan özelliklerin varmış gibi kabul etmesine ve ona göre davranmasına neden olmaktadır. Daha önceden bahsedilen panoptik patriyarkal bakış açısı hem kadınları hem erkekleri çevreleyerek onların davranışlarının şekillenmesine neden olmaktadır. Fakat en çok da kadınların davranışlarının erkekleri daha üstün tutacak şekilde ve kendilerini ikincil olarak kabullenmelerine yol açacak şekilde oluşması panoptikonun patriyarka ile bütünleşerek kadınlar üzerinde daha fazla baskı kurmasına neden olmaktadır.

Erkeklerle özgü görülen davranışlar konuşulurken odak grup görüşmelerinden birinde küfür etmenin erkekler ile ne şekilde özdeşleştiği üzerine durulmuştur. Küfür etmenin erkekler tarafından gerçekleştirilen bir davranış olduğu ve her ne kadar kabul görülecek bir şey olmasa da bunun artık normal olarak karşılandığı dile getirilmiştir. Ancak erkekler ile normalleşen bu eylemin kadınlar tarafından gerçekleştirilmesi kesin ve sert bir şekilde eleştirilmiştir.

“Hayır onlara da derim lanet olsun size diye ama bir kadın yaptığında da yani yuh diyorum. Yani ikisi de kötü geliyor ama kadın yapınca bir kat daha şaşırtıyorum insan nasıl bu kadar rahat olabilir. Şimdi ben şurada küfür etsem nasıl olur?”

Kadınlar küfür ettiğinde neden daha fazla tepki verildiği üzerine konuşulmuş, kadınların küfür edecek kadar rahat olmamaları ve çekinmeleri gerektiği dile

getirilmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri ile kadına atfedilen roller burada tekrar karşımıza çıkmaktadır ve kadınlar kendileri de bu rolleri onaylayarak erkekler için normalleşmiş ancak toplum tarafından kötü sayılacak bir davranışın kadına ‘yakışmayacağı’ varsayımından yola çıkarak, küfür eden kadınları eleştirmişlerdir. Bu şekilde toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilerek toplumda varlığını daha geçerli bir şekilde sürdürmesine, kadınların da katkısının olduğunu, yapılan odak grup çalışmaları göstermiştir. Panoptik patriyarkal bakışın zihinlere yerleşerek hem zihni hem davranışları kontrol etmesine verilebilecek bir örnek olarak, bu olay karşımızda durmaktadır.

Küfür etmek gibi erkekler için normal fakat kadınlar için uygun görülmeyen bir davranış biçimi ise kamusal alanda yürürken sigara içme eylemidir. Bu konuyla ilgili gruptan farklı düşünceler dile getirilmiştir. Bir grup erkeklerin yürürken sigara içtikleri ancak bunun hiç tepkiye neden olmadığı ancak kadınlar bu şekilde sigara içerse çevredekilerin rahatsız edici bakışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu grupta sigara içen kişiler kendilerinin kamusal alanda yürürken sigara içtikleri için uyarıldıklarını ve sonrasında sadece oturarak sigara içtiklerini dile getirmişlerdir.

“Onu hiç anlamıyorum yani ben birkaç defa yürürken sigara içince uyardılar. Kadın böyle sigara içmez oturun öyle için diye. Ben de artık oturarak içiyorum mesela. Ama nedenini de hiç sorgulamadım. Oturdum içtim.”

Bu ve benzeri cevap veren katılımcılara neden sorgulamadan verilen tepkiler doğrultusunda davranışlarını değiştirdikleri sorulmuştur. Katılımcılar o şekilde olması gerektiği ve bu yüzden uyarıldıkları yönünde düşündüklerini aktarmışlardır. Ancak sonrasında, katılımcılar arasında bu konu üzerine neden sorgulamadan kabul ettiklerine dair fikir alışverişi gerçekleşmiş ve kadınların neden söylenenleri olduğu gibi kabul ettiklerinin ardında yatan nedenleri kendileri bulmaya çalışmışlardır. Bu konuşmaların ardından, kadınların her türlü fikir beyanında baskılandığını artık karşı çıkmayı unuttuklarını ya da gerek duymadıklarını dile getirerek kendi öz eleştirilerini yapmışlardır. Kadınların zihinlerini kontrol eden panoptik patriyarkal iktidar,

kadınların bu fikir beyanlarından yine karşımıza çıkmaktadır. Zihinleri ve bedeni yöneten panoptikal patriyarka kadınların pasifleşmesine neden olmaktadır. Erkekler için normal görülen davranış şekillerinin, kadınlar tarafından eyleme dökülmesi yine toplumsal cinsiyet rollerinin kalıplaşmış ve kemikleşmiş hale gelmesi olarak kabul edilebilir.

Bu konuyla ilgili olarak farklı bir bakış açısı da başka bir gruptan gelmiştir. Oradaki ortak fikir ise ne kadının ne erkeğin yürüyerek sigara içmemesi gerektiği yönündedir. Kendilerinin de yürürken sigara içmediği belirten katılımcılar, kamusal alanda sigara içmenin diğer insanları rahatsız ettiği ve yürürken sigara içerek yol boyunca tüm insanları sigara dumanına maruz bırakmanın anlamsız olduğu ileri sürülmüştür.

Yürüyerek sigara içme konusunda farklı bir yaklaşım ise sigara içmenin cinsiyetlere göre değerlendirmenin bir karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. Neredeyse toplumsal cinsiyet rollerine uygun bir şekilde düşünülen bu yaklaşımda, kadınların kadın oldukları için sigara içmemeleri gerektiğine dair yargılar bulunmaktadır.

“Ben şöyle düşünüyorum ben sigara içmem, bayanın sigara içmesini istemem. Daha bakımlıdır kadın, daha temizliğine, güzel görünümüne önem verir. Sigara da bunu engellediği için mesela ben bir kadının sigara içmesini istemem.”

Konu ile ön kabul kadının bakımlı ve temiz olmasına gerektiğine bağlıdır. Temiz ve bakımlı olmak ile özdeşleşen kadının, toplumsal cinsiyet rolleri dahilinde nasıl şekillendirildiği gözden kaçmamaktadır. Aynı şekilde erkeğin sigara içmesi normal görülmüş, çünkü erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri içinde temiz ve bakımlı olmasına dair bir kalıp yoktur. Kadınlar için normalleşen bakımlı ve temiz olma hali, kadının günlük eylemlerinin her birinin değerlendirilmesinde karşımıza çıkmaktadır. Eğer konuya tersten bakılırsa, bakımlı ve temiz olma özelliklerinin erkeklerle birlikte anılmıyor oluşu, erkeklerin sigara içmesinin normal bir pratik olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Bu ve bundan önce verilen örnekler, çoğunlukla bu davranışın kadınlar tarafından gerçekleştirilmemesinin uygun olduğu yönündedir. Davranışların, günlük pratiklerin ve eylemlerin cinsiyetli bir biçimde şekillenmesine

neden olan bu durum, patriyarkaya hizmet eden bir araç olarak kabul edilebilir. Burada etkili olan yine var olan görüşlerin ve değerlendirmelerin, patriyarkal bakış açısıyla oluşmuş kabullerin panoptikon gibi işlev görerek toplumu sarmalıyor olmasıdır.

Kadının bakımlı olması gerekliliğinin ön plana çıkması, erkekler açısından bu durumda nasıl düşünüldüğüne dair soruları akıllara getirmektedir. Bu yüzden, katılımcılardan erkeklerin bakımlı olması konusundaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Kadın için normal görülen bu durumun, erkekler tarafından gerçekleştirildiğinde, katılımcıların çoğunluğu, bunun anormal karşılandığını dile getirmiştir.

“Çünkü kadın gibi davranmış oluyorlar, sanki daha aşağı bir şey gibi. Sonuçta erkek cinsisin. Bu cinsiyet değiştirmelerde de. Kadının erkek olması çok da iğrenç bir şey değildir mesela, ama erkeksin, erkeksin yani üstüne bir de kadın olmaya kalkınca sanki daha iğrenç bir şeymiş gibi oluyor. Bir üst gruba geçtiğin vakit daha iyi bir şeye özendiğin için daha makuldür ama daha alta geçince daha sıkıntılı olur.”

Kadına atfedilen davranış ve özelliklerin erkekler tarafından gerçekleştirilmesi, erkeklerin olumsuz yönde değerlendirilmelerine neden olmaktadır. Toplumsal hayatta kadına atfedilen ikincil konum, direkt olarak ona dair uygun görülen davranış ve özelliklerin de ikincil olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden erkekler, kadınlar için uygun görülen bir davranış sergilediklerinde, ya alay konusu olmakta ya da sert bir biçimde eleştirilmektedirler. Keskin bir biçimde belirlenen toplumsal cinsiyet rollerinin kadın ya da erkek tarafından en ufak bir biçimde değişime uğratılıyor olması, toplum tarafından direkt olumsuz tepkilerle karşılanmasına neden olmaktadır.

Yukarıda katılımcıların vermiş olduğu örnekte, kadına has davranışların daha aşağıda görülmesi, kadınların toplum içindeki statülerinde çakılı kalmalarına ve içinden çıkması zor bir durum haline dönüşmesine neden olmaktadır. Kadının toplumsal yaşamdaki yerini bu şekilde kabul etmesi ve sosyalleşme sürecinde bu

kabuller dahilinde kendini şekillendirmesi panoptik patriyarkal bakışın ve iktidarın zihin ve beden kontrolünün bir etkisi olarak tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Katılımcılar ile erkek ve kadının sinirlendiğinde verdiği tepkiler üzerinden konuşulmuştur. Konu ile ilgili neredeyse tüm katılımcıların hem fikir olduğu konu, kadınların sinirlendikleri zaman konuşmak istedikleri ancak buna erkeklerin engel olduğudur.

“Erkeklerde şöyle bir şey var, şimdi sinirliyiz daha sonra konuşalım. Ama bence sinirliysek bence şimdi halletmemiz gerekiyor, eğer bağıracağız da şimdi bağıralım ama yok şimdi sinirliyiz sonra konuşalım diyorlar. Bu beni çok deli eden bir şey.”

Görüşmeler süresince, kadınların sürekli konuşmak istedikleri ve bu şekilde kendilerini anlatmak istediklerine dair vurgu oldukça ön plana çıkmıştır. Erkeklerin kendilerinin konuşmasını, hatta içindekilerini dışarı atmasını engellediklerini dile getiren katılımcılar, küçüklükten beri sürekli konuşmaya alıştıklarını dile getirmişlerdir. Bu durum daha önce teorik kısımda değinilen kadınların sosyalleşme sürecinde sürekli duygularını açığa çıkarmaları yönünde konuşmaları yönünde motive edilmeleri fikri ile paralellik göstermektedir. Çünkü kadınlar sürekli duygularını ön plana çıkarmaları konusunda cesaretlendirilmiş ve bu yüzden kadınlar ruh hallerini sürekli ifade etmek durumunda kalmışlardır.

Katılımcılara sinirlilik haline kadın ve erkek davranışlarının nasıl olduğu sorusu yöneltilmiştir. Buradaki cevaplar yine kadının pasifliğini ve ikincilliğini, erkeğin ise aktifliğini ve cesaretli oluşunu simgeleyen ifadeler barındırmaktadır.

“Kadın mesela sinirlendiğinde şiddet göstermez bağırır çağırır, ama vurup kırmaz.”

“Kadın ani tepki veren bir varlık, düşünmeden sürekli sözel olarak ifade ediyor neden bilmiyorum. Bu sebeple de adın dırdırcı oluyor.”

Ayrıca kadınların kendilerinin sinirlenmesine neden olan bir olayın geçmişle sürekli bağlantısı kurularak değerlendirildiği, ancak erkeklerin sadece anlık olaylarla ilgilendiği sonucu, yapılan görüşmeler sırasında paylaşılan deneyimler arasında

bulunmaktadır. Burada tekrar kadının duygularını sürekli aktarmak istediği ancak karşı taraftan yeterli ilgi olmadığı için var olan duygularında her fırsatta dile getirilmesinden bahsedebiliriz. Konuyla ilgili olarak daha önce de belirtildiği gibi katılımcılar erkeklerin kadınlardan daha farklı düşündükleri, detaylar ile ilgilenmedikleri bu yüzden kadınlar detaylara girdiklerinde anlamadıklarını fakat aynı şekilde kendilerinin de erkeklerin neden bu şekilde davrandıklarını anlayamadıklarını dile getirmişlerdir.

“Mesela Murat için bir olay sadece bir önceki olayla ilgili oluyor. Mesela ben evle çok daha fazla ilgilenmesi gerektiğini söylüyorum, mesela bir şey kırılmış ve yedi yüz defa konuşmuşuz onun da hiç elinden gelmiyor oda ne yapsın da gerçi. Ben mesela, evliliğimiz boyunca olan tüm olaylar tek tek film şeridi gibi gözümün önünden geçiyor. İşte şu da kırılmıştı onu şu kadar sürede yaptırmıştı, ustaya da bilmem ne yapmıştı falan filan. Ama onun için de; şimdi sen bu çamaşırlık yüzünden mi bana kıızıyorsun bu kadar tepki veriyorsun oluyor. Onun için olay hep en son yaşanan. Ama hepsini düşünüyorum hepsini hatırlıyorum.”

Bu ve benzer örnekler katılımcılar tarafından paylaşılmış ve bu durumun, kadın ve erkek davranışlarını etkilediği yönünde fikirlerini aktarmışlardır. Buna bağlı olarak kadınların sinirlendiklerinde kendi düşüncelerinden farklı olarak, toplumun beklentisinin ne yönde olacağına dair fikirlerini öğrenmek üzere çeşitli sorular sorulmuş ve çeşitli örnekler üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

“Hiçbir şey demesin, alttan alsın, sussun, ya da otursun ağlasın ama erkek istediğini yapabilir bağırabilir. Bir ya da iki kez şiddet uygularsa mazur görülür.”

“Erkek kadını sinirlendirdiyse sadece bir kere yaptı bir daha yapmayacak diye kadının alttan alması beklenir.”

Toplumun beklentisinin aşık bir biçimde kadının, daha önceden bahsedilen özelliklerine bağlı olarak bağımlı ve alttan alan, pasif ve sessizliğini koruması gereken bireyler olarak görmesi, katılımcılara soru sorulduğunda direkt bu şekilde cevap vermeleri, kadına karşı kabullerin ne kadar sağlam bir şekilde yerleştiğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Aktarılan bu toplumun yansıması sayılabilecek düşünceler ile ilgili olarak, her bir odak grup görüşmesindeki katılımcılara aynı örnek verilerek bu örnek üzerinden kadın ve erkek davranışlarının nasıl olacağı ve toplumun bunu nasıl değerlendireceği üzerine konuşmalar gerçekleştirilmiştir. Örnek olarak, sinirlendiğinde elindeki bağırdığı yere fırlatıp kıran kadın ile sinirlendiğinde aynı eylemi gerçekleştiren erkek üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler sırasında katılımcıların toplumun düşüncesi olarak aktardıkları fikirlerin aslında kendi düşünceleri de olduğu örnek üzerine yapılan konuşmaların sonunda açığa çıkmıştır.

“Kadına histerik derler, adama da ay yazık kadın adamcağızı delirtti derler.”

“Bence zaten kız çocukları hep babaları tarafından daha sonra eşleri tarafından sistematik olarak delirtildiği için ben kadını kayırıyorum, zavallı kadına kim bilir ne yapmıştır diye düşünürüm.”

Verilen bu örnekler kadının sinirlendiğinde sert bir şekilde tepki vermesinin toplum tarafından uygun görülmediği, öyle bir durumda kadının eleştirildiği ancak erkek için aynı durumun geçerli olmadığını söylemek yerinde olacaktır. Erkek için normal karşılanan sinirlendiğinde kırıp dökme hali onlarla özdeşleşen bir davranış biçimi haline gelmiştir. Ancak ikinci örnekte katılımcının ‘ben kadını kayırıyorum’ diyerek, hayatındaki erkeğin onu sinirlendirmiş olabileceğine dair vermiş olduğu örnek aslında yine kadının, sakin olması gerektiği, sert davranışlar sergiliyorsa da kabul görülmesi gerektiği çünkü yaşamı boyunca patriyarkal kültür içinde sürekli baskılandığını ima eden düşünceler barındırmaktadır.

Sinirlenince verilen tepkiler üzerine konuşulurken, sinir halinde kadın ve erkeğin birbirlerine karşı şiddet uygulama davranışları üzerine birçok katılımcı tarafından fikir beyan edilmiştir. Toplumda ön plana çıkan, genellikle erkeklerin kadına şiddet uyguladığı gerçeği katılımcıların bir kısmı tarafından fiziksel üstünlük ile bağdaştırılarak değerlendirilmiştir.

“Bana şey geliyor, Allah korusun arkadaşım gelse eşim bana tokat attı dese çok kötü olurum ama o eşine vursa o bana o kadar şey gelmez.”

Erkeğin kadına yönelik uyguladığı fiziksel şiddet karşısında, kadının erkeğe uygulayacağı fiziksel şiddet daha kabul edilebilir görülmektedir. Ancak, bu kabul edilebilirlik içinde farklı dinamikleri barındırmaktadır. Bu görüşü onaylayan konuşmalar yapan katılımcılar, hayatları boyunca kadınların sürekli ezildiklerine vurgu yapmışlardır. Şiddetin kabul edilebilir bir şey olmayacağını fakat sürekli aynı yönden gelen bir şiddet karşısında da kadının bir cevap vermesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

“Aslında normal değil, çirkin. Kadınları daha masum geliyor hani vursa bile ne olur ki, ne kadar acıtmış olabilir ki. Hani hep denir ya kadın vurur ama erkek vurdu mu otutturur.”

Kadınların, fiziksel olarak erkeklere herhangi bir zarar veremeyecekleri varsayımından yola çıkarak savunulan bu görüş temelinde yine kadının güçsüzlüğü vurgulamaktadır. Zihinlerde oluşan kadın algısı, sürekli ifade edilen düşüncelerde kendini açığa çıkarmaktadır.

Kadınların erkeklere uygulayacağı fiziksel şiddetin, erkek tarafından algılanmasının aslında bedenine verilen bir zarar olarak değil aksine toplum içindeki konumuna verilmiş bir zarar olarak kabul edileceği, katılımcıların ortak görüşü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Aslında buradaki olay can acıtma değil de. Mesela tokadı sokak ortasında atmış, o zaman ben bu insanların gözünde ne hale düştüm, güçsüz görülüyorum diye düşünüyor erkek.”

“Yani bu aslında statüsünü korumaya yönelik bir şey gibi duruyor.”

Fiziksel şiddetin toplumda direkt olarak erkekler ile ilişkilendirilmesi, durumun tam tersi yaşandığında, yani bir erkek kadından fiziksel şiddet gördüğünde verilen tepkilerin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Bu öyle bir değişim ki erkeklerin kadınlara yönelik uyguladığı bir davranış olarak görülen davranış, kadınlardan erkeklere yönelik gerçekleştirildiğinde neredeyse ‘komikleştirilerek’

anlatılmaktadır. Günlük yaşantıda tanık olunan bu tür olaylara dikkat edildiğinde, olay aktarımının gülerek ya da alay edilerek anlatıldığı gözlerden kaçmamaktadır. Bu durum sosyal yaşam içinde güç dengelerinde kimin daha ağır bastığının bir yansıması olarak kabul edilebilir.

“Biz hukukçuyuz karı koca, bizim dosyalarda mesela ceza dosyaları, yaralamalar ve erkeklerin kadınları yaraladığı dosyalar. Hep üzülüyorsun işte pislik adam falan filan. Ama bir gün tam tersi kadın adamcağızı dövüyormuş mesela ve ona güldük. Bir şey yapamıyorsun o senin için komik bir şey gibi duruyor neden bilmiyorum ama. Bütün o duruşma salonlarında bu sanki daha magazin değeri olan bir şey gibi duruyor.”

Uygulanan şiddetin kadından erkeğe yönelik olduğunda değişen söylemler dikkat çekmektedir. Kadın tarafından şiddete uğrayan erkek zavallı ya da garip gibi anlamlar içeren ancak gülünç yanı daima vurgulanarak aktarılan bir özne haline getirilmektedir. Patriyarkal kültürün dayatmış olduğu roller, olumsuzluk içeren davranışlarda bile kadın ve erkek arasında ciddi anlamda ayrımlar yapılmasına neden olmaktadır. Erkeklik ya da kadınlığın sınanmasına neden olan bu davranışlar bütünü, toplumun her yanını saran panoptik patriyarkal bakışın zihinlerde ve davranışlarda yaratmış olduğu kalıpların birer yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca bu konu ile ilgili konuşulurken, katılımcıların sürekli gülerek örnekler verdiğini belirtmek yerinde olacaktır.

Kadının erkeğe uyguladığı fiziksel şiddetin neden farklı şekilde tepkiler verilmesine yol açtığı konusu tüm odak gruplarında görüşülmüş ve neredeyse ortaya ortak bir sonuç çıkmıştır. Bununla ilgili aşağıdaki örnekler, konuyu açıklamaya yeterli olacaktır.

“Çünkü çok az rastlanan bir şey.”

“İnsanlar görmediği şeyleri görünce tepki veriyor. Alıştığın şeylere artık tepki veremez hale geliyorsun. Maalesef ki kadına şiddet de bu şekilde toplumda artık tepki görmüyor.”

“Beklenen erkek profilinden daha uzak bir şey işte.”

3.3.4. Kadınların Davranışlarına ve Bedenlerine Yönelik Müdahaleler

Toplumsal yaşam içinde kabul gören toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değerlendirmeler yapılmış bu değerlendirmeler ışığında katılımcıların kendileriyle ilgili, sergiledikleri davranışlarla ilgili bilinçli bir şekilde değişiklik yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Odak grup görüşmelerinde her bir katılımcı farklı örnekler vererek, kendileri ile ilgili gerçekleştirmiş oldukları değişiklikleri ve nedenlerini aktarmışlardır. Katılımcıların bu konu ile ilgili fikirleri oldukça çeşitli ve fazla olduğu için, dört odak grup arasından en çok ortak alanda buluşulan deneyimler üzerinden gidilmesi uygun olacaktır.

Katılımcılar kendilerini kısıtladıkları davranışlara çeşitli örnekler vermişler ve bu paylaşım sırasında her bir katılımcı anlatılanlara benzer deneyimler yaşadığını dile getirerek, bunlara detaylı olarak değinmişlerdir.

İş yerlerinde, birçok katılımcının karşılaştığı olaylardan birisi gülme eylemi üzerine kendilerine verilen tepkiler ve bu tepkiler ışığında davranışlarını değiştirmeleridir.

“...daha az gülmeye çalışıyorum çünkü birkaç kez bir şeyler yaşadım. Arkadaşım demişti gülme bu kadar. Mesela funda senle yeni tanıştık hemen nasıl oturduk konuştuk güldük. Bunu erkek kadın ayırt etmeden yapıyordum. Daha sonra birkaç arkadaşım uyarınca artık daha az gülmeye çalışıyorum. Ve bunlar iş yerinde oluyor.”

“Erkekler en ufak bir şeyden anlam çıkarabiliyorlar. Bu kız bana merhaba dedi deyip oradan bile anlam çıkaranlar var.”

Katılımcılar özellikle katıldıkları toplantılarda, iş yerlerinde buldukları ortamlarda olabildiğince gülmekten kaçındıklarını belirtmişlerdir. Gülme eyleminin, erkekler tarafından yanlış anlaşıldığı, sadece erkeklerin değil kadın arkadaşları tarafından da gülerek dikkat çekememeleri gerektiğine de dair uyarıldıkları dile getirilmiştir. Bu yüzden, özellikle iş yerinde gülmekten çekindikleri, gülecekleri zaman yanlış anlaşılacakları korkusuna kapıldıklarını ifade etmişlerdir.

Bazı katılımcılar iş yerlerinde erkek çalışanlar ile göz göze gelmekten bile kaçındıklarını dile getirmişlerdir. Bir önceki örnekte katılımcının belirttiğine benzer bir şekilde, erkeklerin her bir davranışlarından bir anlam çıkartarak kendilerine yönelik yaklaşımların değiştiğini ve bu durumdan oldukça muzdarip olduklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda katılımcılar, kendi davranışlarını kısıtlayarak iş yaşamlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Bu durumun, daha detaylı düşünüldüğünde erkek hakim bakış açısının bir yansıması olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Erkeklerin kendilerine olan yaklaşımları üzerinden, davranışlarında değişikliğe giden katılımcılar, patriyarkal kültürün kendi üzerlerindeki denetimine karşı çıkamaz hale gelmişlerdir. Tıpkı panoptikonun işlevi gibi, katılımcılar var olan iktidarın istediği şekilde davranmaya o şekilde kendilerini değiştirmeye yönelmişlerdir ki panoptik patriyarkal iktidarın istediği de tam olarak budur.

Değiştirilen davranışlara yönelik örnekler verilirken ortaya çıkan dikkat çekici bir deneyim de dışarıda gidilen bir yerde hesap isteme pratiğinin kimin tarafından gerçekleştirileceğine dairdir.

“Ben genelde öfkemi bastırıyorum. Ne bileyim ya da garsondan hesap isteyen ben olmuyorum. Mesela bu ilişkilerde problemdir. Ben önemsemem işte erkek isteyecek de isterim ben hesabı. Ama eşim der yani dur ben isteyim ne oluyor sana. Ben varım aşkım, ben söylerim sen dur falan diye birkaç defa uyarınca ben de artık istemez oldum.”

Katılımcı, öncelikle öfkesini bastırmak zorunda kaldığı dile getirmek istemiştir. Kadın, erkek ikili ilişkilerde kadına atfedilen yatıştırıcı olma rolü üzerine öfkesini içinde yaşamaya başladığını, öfkesini belli ettiğinde değişen bir şey olmadığını fark ettiğinde bu duygusal dışavurumu değiştirerek davranışlarını yeniden düzenlemiştir. Ancak örnek olarak vermiş olduğu hesap isteme eylemi, grup içinde oldukça güzel tartışmaların yaşanmasına ve katılımcıların fikirlerinin net bir şekilde ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Erkekler ile bütünleşen bir davranış biçimi olan, gidilen yerde hesap isteme ve hesabı ödeme, neredeyse bir iktidar göstergesi haline gelmiştir. Kamusal alan, ekonomik özgürlük ve sosyal yaşamdakilerle direkt iletişim halinde olmanın

erkeklerede atfedilen davranışlar ve özellikler silsilesi olması, dolaylı olarak içinde ekonomi ve iletişim barındıran eylemin erkekler tarafından gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Güç ve baskınlığın simgesi olan bu durum, kadınlar tarafından gerçekleştirildiğinde erkek kendi statüsünün sarsıldığına mesajlar almaktadır. Ev dışında, erkeğin hakim olduğu alanda, kadının erkeğe atfedilen rolü üstlenmesi sosyal konumlarını sarsan, toplumsal yaşamda ötekilerin gözünde nasıl gözüktüklerini etkileyen bir tehdit olarak görülmektedir.

Katılımcılar, kadınların hesap istediğinde bazı erkeklerin ciddi ciddi sinirlendiklerini dile getirmişlerdir. Bunun ardında yatan nedenleri ise şu şekilde sıralamışlardır:

“Çünkü erkeğin iktidarının çiğnendiğini düşünüyor.”

“Çünkü dışarıyla ilişki kurma şeyi on ait.”

“Toplum içinde kendine biçilen rolü oynuyor işte senin de o rolü oynamanı bekliyor.”

Verilen bu cevaplar toplumsal kabullerin bir yansıması olarak kabul edilebilir. Hesap isteme davranışının erkeklik ve iktidarla bağdaştırılması, sosyal yaşamda kendini güçlü göstermek isteyen bireyler tarafından da kullanılmaktadır. Farklı bir odak grup görüşme bir katılımcı, farklı soruları değerlendirirken aynı eyleme dikkat çekerek bunun nasıl bir güç göstergesi ve erkeklerin toplumsal konumu açısından ne kadar önemli bir pratik olduğuna dikkat çekmiştir.

“Mesela benim bir trans arkadaşım var ama herkesten saklıyor neredeyse, benimle birlikte bilen kişi sayısı dördü geçmez diye tahmin ediyorum yani ailesi bile bilmiyor. Yani arkadaşım ameliyat olmadı da fiziksel olarak erkek görünümünde fakat kendini kadın gibi hissediyor ve fiziksel olarak da kadın olarak gözükmek istiyor. Neyse biz bir gün onunla bir şeyler içmeye gittik dışarıda ve hesap isteneceği zaman fark ettim ki önce o atılıyor. Ve bu durum tekrarlamaya başladı her seferinde. Bence erkek görünümündeyken o gücü bu şekilde göstermek istiyor, o el kaldırış, garsonu çağırış tıpkı bir erkeğin yaptığı gibi ama kadın olmak istiyor aslında.”

Katılımcı burada önemli detaylar vererek, kendini erkek hissetmeyen ancak fiziksel olarak erkek bedenine sahip bireylerin dahil sosyal ortamlarda erkek gibi

davrandıklarına dikkat çekmiştir. Katılımcı daha sonra, arkadaşına neden bu şekilde davrandığını sormuş ve ilgili kişi eğer öyle davranmazsa onun hislerini diğerlerinin anlayacağı korkusuna kapıldığını belirtmiştir. Bu durum, toplumsal cinsiyet rollerine uygun davranmayan bireylerin üzerinde oluşan baskıyı ve bu baskıya bağlı olarak davranışlarını nasıl belirlediğini net bir şekilde anlatmaktadır.

Yapılan odak grup görüşmelerinde, toplum tarafından erkeklerin yapması beklenen davranışların neden kadınlar tarafından gerçekleştirilmediği sorgulanmıştır. Toplum cinsiyet roller ile kadın ve erkeğe biçilen rollerin tam tersi şekilde uygulanmıyor oluşuna katılımcılardan birbirilerine çeşitli sorular yöneltilmiş ve konu ile ilgili fikirlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamışlardır.

Her bir odak grup görüşmesinde, tartışılan ortak konu, erkeğin yapmış olmasına alışılan görevlerin ya da işlerin neden kadınlar tarafından yapılmıyor oluşuydu. Birçok katılımcı kendilerinin erkek için biçilen rolleri ‘kadın başına’ yapmak istediklerini dile getirmişlerdir. Düşüncelerini aktarırken kullandıkları dil, toplumsal yaşamda kadının ne şekilde kabul edildiğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Birkaç kişinin ‘kadın başına’ diyerek kendilerinden bahsetmeleri, toplumsal yargılardan biri olan kadınların tek başlarına bir şey yapamayacakları kabulünün söylem olarak zihinlere yerleşmesinin bir sonucu olarak görülebilir.

Yukarıda bahsedilen görüşe karşılık birçok karşıt görüş kendini belli etmiştir. Bu görüşler farklı gruplarda kendini göstermiş; toplumsal yaşam ve özel yaşamda olmak üzere kadının konumu sorgulanmaya başlamıştır. Erkekler için biçilen rolleri tek başlarına yerine getirmek isteyen katılımcılara karşılık şu şekilde yanıtlar gelmiştir:

“İşte o zaman da sen toplumun çirkin ördek yavrusu oluyorsun, göze batıyor.”

“Bazı şeyleri delmek bana çok da güzel gelmiyor. Erkek istesin ne olacak ki yani. Yani hesabı da o istesin, evde damacana bittiyse suyu da o istesin.”

Kadınların kendilerinden beklenen davranışın dışına çıkmak istemesinin toplumda yaratacağı olumsuzluk hali nedeniyle, beklenen şekilde davranılması gerektiği katılımcıların çoğu tarafından belirtilmiştir. Sosyal yaşam içinde dayatılan kadına ve erkeklere ait rollerin dışına çıkılması, yaşanması muhtemel sorunlar nedeniyle olumlu karşılanmamıştır. Patriyarkal kültürde evin dışına ait olan tüm sorumlulukların erkekler tarafından yerine getirilmesi, özel alan olan ev içi sorumlulukların kadınlar tarafından üstlenilmesi genel geçer bir kabulmüşçesine, neredeyse tartışmasız olarak boyun eğilen bir pratik haline gelmiştir. Ancak bu durumu değiştirilmesinin ortaya çıkaracağı sıkıntılar dolayısıyla, sosyal yaşamda sivirmektense, olağan haliyle yaşama devam edilmesi çoğunlukla kabul gören bir görüştür. Bu görüş nedeniyle kadınlar kendilerini sınırlandırmaktan vazgeçmemekte, var olan konumlarının sabit kalmasına katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda patriyarkal iktidara hizmet eden bu durum, kadınların kendilerini sürekli kontrol etmesi ve davranışlarını sınırlandırması nedeniyle toplumda patriyarkal panoptikonun varlığının devam etmesine kendini sürekli yeniden üretmesine neden olmaktadır. Unutmamak gerekir ki, kadınların bu tutumunu ardında yatan neden sadece kendileri değil, onlara çeşitli dayatmalarda bulunan patriyarkal iktidar araçlarının her biridir.

Kimi zaman erkek, kadın diye ayrılan sorumlulukların sorgulanmadan kabul edilmesi eleştirilebilir bir tutum olarak görülse de, bu görüşün ardında yatan nedenlerin neler oldukları önem arz edebilir. Kadın ve erkek sorumluluklarıyla alakalı, yukarıda verilen ikinci örnekte katılımcı bu şekilde devam etmesinin bir zararı olmayacağını öne sürmüştür. Bu konu üzerine yapılan tartışmalar sonucunda, bu görüşün altında yatan sebebin kadının sorumluluklarının fazla olması, bu yüzden çok fazla sorgulanmadan herkesin kendi işini yapması gerektiğine dair bir sonuç çıkmıştır.

“... ama bu kez de kadın üstüne çok yük yükleniyor diyoruz bir yandan da erkeğe kendimiz bırakmıyoruz. Yani dışarı işlerini de erkek halletsin, ben de sıhhi tesisatçı çağırabilirim ama gitsin o çağırсын, suyu da o istesin.”

Bu görüşler dile getirilirken, erkeğe ait sorumlulukların kadınlar tarafında yapılmasının onların iş yükünü daha da arttıracığı bu yüzden, kadınların genellikle şikayet ettiği bu durumdan (çok fazla sorumluluğa sahip olma) kurtulmak için erkeklerin yapmış oldukları işleri üstlenmemek gerektiği belirtilmiştir. Ancak burada gözden kaçırılan nokta, yapılan iş bölümünde erkeklerin sürekli ev dışında, kadınların ise ev içinde sorumluluklar üstleniyor olmalarıdır. Toplumsal cinsiyet rollerinin kendini sürdürebilir kılmasının ardında yatan bu neden, oldukça etkin bir biçimde sosyal yaşamda kadın ve erkeğin konumlarının belirlenmesinde rol oynamaktadır.

“Ben evin dışarıyla olan ilişkilerinde bilhassa teknik tamirat falan gerektiren işlerde erkeğin üstlenmesi normal geliyor.”

“Ben zaten yanlış olduğunu düşünmüyorum dışarı işlerini erkeğin yapmasını.”

“Bu makul bir şekilde karşılıklı halledilebiliyorsa sıkıntı yok ama sen aradın mı sorun çıkıyorsa o zaman sıkıntı doğuyor.”

Bu bakış açısının var olması, ev dışında yapılması gereken tüm sorumluluklarda erkeklerin ön plana çıkmasına, erkek yerine kadın yapmak istediğin de ise bu durumun garipsenmesine neden olmaktadır. Ayrıca paylaşılan iş bölümüne bu şekilde yaklaşılması, kendini sadece ev içi işlere odaklayan kadınlar ile hem ev içi hem de ev dışında yapılması gerekenleri kendileri gerçekleştiren kadınlar arasında çelişkilerin doğmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu çelişkiler, toplumsal yaşam içinde kadın ver erkeğe yönelik yaklaşımların da etkilenmesine yol açmakta ve kişilerin kendilerini toplum içinde kendini tedirgin hissetmesine ya da çevreden gelecek tutumlardan çekinmesine neden olmaktadır. Yapılan grup görüşmelerinde verilecek olan bir örnek bu durumun daha iyi bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır.

“... Fırsatı olanlar babalarını ya da eşlerini öne sürebilirler. Ben yalnız yaşıyorum. Babam Konya’da yaşıyor, nişanlım her zaman burada değil ve ben bir şekilde muhattap olmak zorundayım. Ama fırsatı olanlar hep bundan kaçarsa, adam nice dir hiç kadın görmemiş karşısında beni gördüğü zaman sıkıntı oluyor. Ben uğraşmak zorunda kalıyorum, ben babamın terliğini kapının önüne çıkarmak zorunda kalıyorum.”

Birçok katılımcıdan gelen buna benzer yaklaşımlar, kadınların dışarıda yapılması gereken işlerden kendilerini soyutladıkları müddetçe, bunun hem diğer kadınlar için hem de ihtiyaç halinde iletişime geçilmesi gereken kişiler için sıkıntı yaratacak safhaya geldiğini ima etmektedirler. Giderek kamusal alanda varlığı hissedilmeyen kadın, toplumsal kabullerin ne şekilde oluşacağına önemli bir rol oynamaya başlamaktadır. Ancak kamusal alana dair işlerden kendi isteği değil çevresindekilerin baskısıyla kendisini çeken kadınların, patriyarkal tahakkümden payını aldığı söylemek yerinde olacaktır. Görüşmelerin sadece çalışan kadınlar ile yapılmış olması, ev dışında yapılması gereken işlerin değerlendirilmesinde, her gün iş yerine gitmek için ev dışında olmalarından kaynaklanan ve kendi yüklerini azaltmaya yönelik arzularından kaynaklanan sebeplerden ötürü öznel bir biçimde değerlendirmişlerdir. Daha önce belirtildiği gibi katılımcıların çoğu, bunu cinsiyetlere göre mekânsal alanların bölünmesine neden olan bir bakış açısından uzak bir şekilde ele almışlardır.

Kadınların davranışlarında görülen bir başka değişiklik de yukarıdaki alıntıda katılımcının bahsettiği üzere bir erkek ile yaşıyor gibi görünmeye özen göstermeleridir. Davranışlarını ve günlük pratiklerini bu yönde değiştiren, yalnız yaşayan katılımcılar, sosyal yaşamlarında tek başına yaşadıklarının ya da evlerinde bir erkeğin yaşıyor olmamasının kendilerine yaşattıkları sıkıntıları dile getirmişlerdir.

Baba, eş, ağabey, erkek kardeş ya da anne, babaanne gibi yaşça büyük kişilerin evdeki varlığı, o evde yaşayanlar adına çevredekilerin tutumunun etkilenmesine neden olmaktadır. Çünkü evde yaşayan başta özellikle erkek olmak üzere, başka bir kişinin yokluğu, görüşme yapılan katılımcılardan edinilen izlenimlere göre tedirginliğe neden olmaktadır. Çünkü yalnız yaşadığının öğrenilmesi üzerine, olumsuz birçok olayla karşılaşabileceklerini dile getirmişlerdir. Bu hırsızlık, takip edilme, rahatsız edilme gibi çekincelere karşılık gelmektedir. Bu yüzden, dışarıdayken sürekli evde anne ya da babalarıyla yaşıyormuş gibi davrandıkları dile getirilmiştir.

“Bu bir taktik. ... Yalnızsındır eve gidiyorsun ama telefonda anne geliyorum diye konuşursun ya da babanla konuşuyor gibi yaparsın. Çünkü yalnızsındır.”

Bugünün şartlarında bu şekilde davranılması gerektiğini savunan katılımcılar verdikleri örnekler ile toplumsal yaşamda panoptikonun nasıl etkili bir biçimde var olduğunu göstermişlerdir. Toplum tarafından olması istenen kadının yalnız yaşamaması, eğer yaşarsa çeşitli olumsuzluklarla karşı karşıya kalacağı kabulü, kadınların toplumun istediği şekilde yaşıyor muş gibi görünmeye çalışmalarına ve davranışlarını bu yönde değiştirmelerine neden olmuştur. Günlük pratiklerini buna göre şekillendiren katılımcılar, tamamen panoptik patriyarkal bakış açısının istediği biçimde davranarak, bu sistemin devam etmesine istemeden de olsa katkıda bulunmaktadır. Sürekli izlendikleri ya da takip edildikleri düşüncesiyle bu şekilde davranışlarını değiştiren katılımcılar, toplumsal yaşamda etrafı saran patriyarkal gözün varlığını ispatlar nitelikte, davranışlarını değiştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu sadece dışarıda telefonda konuşurken evde birinin varlığını kanıtlar biçimde konuşmak ya da kapının önüne erkek ayakkabısı koymak değil, çamaşır astıklarında babalarının kıyafetini asmak, tamirci çağırdıklarında babalarının gelmek üzere olduğunu söylemek şeklinde günlük pratiklerinin her birine yansıyan davranış biçimleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Evdeki erkeğin varlığını gösterir biçimde yaşamaları, katılımcılar tarafından, kendilerini daha güvende hissetmelerine neden olan davranışlar olarak belirtilmiştir.

Katılımcılar sadece toplum içindeki davranışlarını değil aynı zamanda giyim kuşamlarında da zaman zaman değişikliğe gittiklerini belirtmişlerdir. Bu değişiklik sadece sosyal yaşamlarında değil iş yaşamlarında da gerçekleşmektedir. Çevrelerinden tepkilere göre giydikleri kıyafetleri, kıyafetlerin türlerini ya da renklerini değiştirdiklerini dile getirmişlerdir.

“... İş yerinde bir şey giyiyoruz baştan aşağı süzüyorlar bir daha giymiyorsun onu. Çevremizden aldığımız bildirimlerden ötürü giymiyoruz iş yaşamında.”

İş yaşamında sadece erkekler tarafından değil hemcinsleri tarafında da yargılayan bakışların üzerlerindeki varlığı, giyim tarzlarında değişiklik yapma gereksinimi duymalarına neden olmaktadır. Ancak bu durum sadece iş yaşamlarında değil özel yaşamlarında da gerçekleşmektedir. Katılımcılar eşleri, nişanlıları ya da sevgileri tarafından zaman zaman giydikleri kıyafetler yüzünden uyarıldıkları, bunun sonucunda karşı tarafın istediği doğrultuda giyinmeye başladıklarını aktarmışlardır.

“Ben yokken giyme diyor mesela.”

“Benim yanımda giy var. Ben varken, beraberken giyebilirsin.”

“İşte burada giy burada kimse bakmaz, yurt dışında giy burada kimse bakmaz. Eğer sen tekken giyersen bakarlar ama yanımdayken... aslında bakıyorlar ki yine.”

Bunlara benzer birçok ifade, kadınların hayatlarındaki erkeklerin yoğun bir şekilde kendilerine müdahalede bulunduğunu göstermektedir. Kadınların ise bu durumu çok fazla sorgulamadan kabul ettiği görülmektedir. Nedeni sorulduğunda ise kendilerinin çok fazla bunaltılmaması halinde onların istediği biçimde giyinmenin kendilerine sıkıntı yaratmadığını söylemişlerdir. Ancak dört farklı grup görüşmesinin sadece birinde katılımcılar eşlerinin aksine kendilerinin onlara çok fazla müdahalede bulunduğunu ve grup görüşmesinde üzerine konuşulduğunda kendilerinin hata yaptıklarını düşündüklerini dile getirmişlerdir. Fakat erkeklerin müdahalesi diğer katılımcılar tarafından sorun teşkil eden bir davranış olarak yansıtılmamıştır. Her ne kadar bu durumu kabulleniyor gibi görünüyor olsalar da konu ile yapmış oldukları tespitler aslında durumun kendileri açısından nasıl bir müdahale biçimi olduğunun farkında olduklarını göstermektedir.

“Güya sana bir özgürlük alanı vermeye çalışıyor kendi çapında. Benim yanımdayken giy ama sonra giyme.”

Berger’in bahsetmiş olduğu gibi erkeklerin kendilerinde var olmayan ancak kendilerinin sahip olduğuna inandıkları yetkililik durumu burada tekrar karşımıza çıkmaktadır. Patriyarkal atmosferin kapladığı toplumda karar verme ve müdahale etme hatta katılımcının belirttiği gibi özgürlük verme hakkının kendilerinde olduğuna inanan ve bu şekilde davranan erkeklerin, toplumun desteğiyle kadınlar üzerindeki

tahakkümü sürekli devir daim etmekte ve normalleşmektedir. Örneklerden de görüldüğü üzere, kadınlar erkeklerin kendilerine karışmalarını sıradanlaştırarak yaşamlarının bir parçası haline getirmişler, davranışlarını da bu yönde şekillendirmişlerdir. Bu durum sadece evlendikten sonra değil çocukluktan itibaren sosyalleşme süreci içinde kadınların sürekli karşı karşıya kaldığı sınırlandırmalar olarak görülebilir. .

“Ben babam ne derse dinlerdim. Eşim de ilk evlendiğimiz zamanlarda onu giymesen de bunu giysen, bu dar mı derdi. Ben de ilk başta bir dinleme eğiliminde olmuştum. Ama bunun bir sınırı yok. Bütün mağazalar onun istediği etek boyunda etekler olmuyor. Bir de ben nerede nasıl giyineceğimi bilen biriyim. Yani sonrasında sen bana karışırsan ben de sana karışırım bu pantolonların hiç birini giyemezsin deyince zavallı yavaş yavaş vazgeçti yani.”

Verilen bu alıntı sadece kadının yaşamış olduğu kısıtlamaları anlatmamaktadır. Kadının, erkeklerin kadına yapmış olduğu bir baskıyı aynı şekilde erkeğe karşı uyguladığında söylemlerde gerçekleşen değişimdir. Daha önceden verilen örneklerde de değinildiği üzere, katılımcılar ile görüşmeler sırasında kadın tarafından şiddet ya da baskıya maruz kalan erkeklerin betimlemelerinde kullanılan dilde acıma hissi kendini göstermektedir. Burada yine eşine yapmış olduğu sınırlamalardan bahsederken eşine acıyan bir söylem kullanan katılımcı, aynı konu ile ilgili kadınlardan konuşurken aynı tavrı takınmamıştır. Bu durum ile neredeyse tüm görüşmelerde karşılaşmıştır. Bu ifadeler, kullanılan söylemler toplumun kabul ettiği erkeğin konumundaki olumsuz bir değişimin, erkekler adına üzümlere dile getirilmesidir çünkü erkek güçlü ve cesur olandır. Kadın ise zaten toplumda zayıf ve güçsüz kabul edildiği için, onun yaşamış olduğu sıkıntılar dile getirilirken zaten normal olan bir şey anlatılıyormuş gibi ifade edilmektedir. Bu da patriyarkal iktidarın zihin ve dili nasıl etkilediği ve kendi lehine kullanılmasını sağladığının bir göstergesidir.

Katılımcılara, kamusal alanda tek başlarına gezerken davranışlarında değişiklik yapıp yapmadıkları sorulmuştur. Bununla ilgili olarak öncelikle

kendilerinin izlendikleri hissine kapılıp kapılmadıkları sorulmuştur. Buna bağlı olarak düşünceleri ve davranışlarının ne yönde şekillendiği öğrenilmeye çalışılmıştır.

Katılımcılardan azımsanmayacak sayıda kişinin geçmişte izlendikleri ve bununla ilgili olarak hoş olmayan deneyimler yaşadıkları açığa çıkmıştır. Bu deneyimlere sahip katılımcılar, önce yaşadıklarını anlatmak istememiş ancak ardından üstü kapalı bir şekilde yaşadıklarından az da olsa bahsetmişlerdir. Anlatılanların ortak noktası erkeklerin cinsellik ile alakalı davranışlar sergilemesi ve bunu bir güç gösterisi olarak karşı cinse dayatmaya çalışmalarıdır. Katılımcılar, bu tür deneyimlerin saklanmaması gerektiği fakat anlattıkları takdirde çevrelerindeki kişiler tarafından kendilerinin suçlu görüleceğini belirtmişlerdir. Çünkü genel kabulün, bu tür olaylarda kadının suçlu olduğu yönünde olması kendilerini rahatsız hissetmelerine yol açmaktadır. Kadınlara yönelik toplumsal kanının, kadınları genelde olumsuzlayan bir biçimde olması kadınların sessizliğinin devam etmesine neden olmaktadır.

Katılımcılar dışarıda gezerlerken birçok kez izlendiklerini fark ettiklerini ve davranışlarını buna göre değiştirdiklerini dile getirmişlerdir. Ancak verilen örneklerden kadınların izlenme nedenlerinin sürekli kendilerinde aradıkları sonucu çıkarılmaktadır.

“Çook, mesela benim yürüyüşüm değişiyor hemen. Mesela göğsüm biraz açıldıysa hafif dekolte bir şey giydiysem ve karşımdakinin gözü oraya doğru kayıyorsa hemen kapatırım, toparlanırım. Nefret ediyorum böyle şeylerden.”

“Bir hatam mı oldu diye düşünüyorum hemen hızlı hızlı yürürüm.”

Katılımcılara neden hatayı kendilerinde aradıkları sorulduğunda, bunu hiç düşünmediklerini şimdiye kadar hep bu şekilde davrandıklarını dile getirmişlerdir. Kadınların kendi davranışlarını düşünmesine olanak tanımayan panoptik patriyarkal bakış açısı, zihinleri ve bedenleri yönetmedeki başarısını bir kez daha gözler önüne sermiştir. Kadınların sorgulamadan kabul ettiği kendilerinin ikincil konumu ve

erkeklerin güçlü ve haklı olmaları ya da o şekilde görülmeleri, kadınlar tarafından içselleştirilerek davranışlarının şekillenmesine neden olmuştur.

“Başını eğip yürüsen büyük ihtimal laf atmazlar diye düşünüyorum. Çünkü eğer sen arkadaşınla konuşarak yürüyorsan kol kola girmişsen gülüyorsan sana kolay lokma diye bakıyorlar.”

Bu şekilde kabullerden yola çıkarak sergilenen davranışlar, kadınların kendileri daha fazla sınırlandırmasına, daha fazla kontrollü olmasına neden olmaktadır. Panoptikon ve patriyarkanın birleşerek oluşturmuş olduğu iktidar daha önce Bartky ve Foucault’un da belirttiği gibi zihinleri ve bedenleri kontrol ederek, kişilerin kendilerinde biz öz kontrol oluşturmalarına, kendini başkasının gözüyle izleyerek denetlemesine neden olmaktadır. Bu örneklerde karşımıza çıkan tam olarak bu gerçeğin önemli bir yansımasıdır.

Katılımcılar daha önce birkaç kez belirtildiği gibi erkeklerin kendilerinde birçok şeyi hak olarak gördükleri, bu yüzden kadınlara istedikleri gibi laf atabilecekleri ya da rahatsız edebileceklerini düşündüklerini dile getirmişlerdir. Buna bağlı olarak da kadınlar toplum içindeki davranışlarını, giyim kuşamlarını ya da konuşma biçimlerini onlara göre belirlemek zorunda kalmışlardır.

“Mesela benim etek giymiş olmam onlar için bir hak gibi. O zaman bana laf atmayı kendilerine hak görüyorlar. Bir kere ben başımı eğip yürüdüğümde de ne namuslu kız diye laf attılar”

Katılımcılar davranışlarını nelere göre değiştirdiklerini, değiştirirken neler düşündüklerini paylaşarak patriyarkal kültürün yansımalarının ne şekilde gerçekleştiğini yansıtmışlardır. Katılımcılar sadece davranışlarında değil aynı zamanda bedenleri üzerinde de değişiklikler ya da müdahaleler yaptıklarını dile getirmişlerdir. Araştırma konusunun bir parçası olan kadınların kendi bedenleri üzerindeki kontrolleri ve bedenlerine uyguladıkları müdahaleler, onların davranış biçimlerinin bir parçasını oluşturmaktadır. Fakat daha detaylı bilgi vermek adına bu konu ayrı bir başlık altında incelenecektir.

3.3.5. Kadınların Bedenlerine Kendi Müdahaleleri

Bu kısımda katılımcılar ile kendi bedenleriyle ilgili tutumlarına, bedenleri ile ilgili özelliklerine dışarıdan kimsenin karışıp karışmadığına ve bedenleriyle ilgili değişikliklerin davranışlarını etkileyip etkilemediğine değinilmiştir. Bu bağlamda katılımcılara çevrelerindeki insanların özellikle eşlerinin ya da sevgililerinin bedenlerine yönelik yorumlarda, değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Katılımcılar saçlarına ve kilolarına dair müdahaleler olduğunu dile getirmişlerdir. Bu konuda erkeklerin kendi kilolarına ya da vücutlarına bakmadan yorum yaptıklarını, kendi kilolarından ziyade katılımcıların görünüşleriyle ilgilendikleri sonucu ortaya çıkmıştır. Katılımcılara kiloları konusunda uyarıda bulunan erkeklerin, kendilerine dikkat etmediği aynı zaman da eleştirilmeye de açık olmadığı ancak karşılıklı sürekli yorum yaptıkları belirtilmiştir.

Kimi katılımcılar kendi yaşadıklarının dışında, yakınlarının yaşadıkları ya da şahit oldukları olaylardan bahsederek konuya dair tutumun erkekler açısından nasıl olduğunu açıklamaya çalışmışlardır.

“Ben şunu örnek vereceğim. Kendi kardeşim benim 1.60ın altındaki kızlara bakmıyorum diyor. Diyorum ki bu neyin kompleksi, bizim ailede herkes manken mi, 1.90 mı falan filan. Dediği şey bana şuydu; 1.60ın altındaki kadın bir kere doğum yapsa abla anında topacık bir şeye döner, istese de veremez. Ben de bir kız alacaksın 80 kilo falan diye dalga geçiyorum. Emrullah’la konuşuyorduk geçen, bana şunu dedi biliyor musunuz, erkekler gayri ihtiyarı eşlerinin annelerine bakıyorlar dedi, eşinin geleceğini görmek için dedi. Sen almazsın falan dedi. Siz onlara mı dikkat ediyorsunuz dedim. Gerçekten dikkat ediyorlarmış yani o kızın genetik olarak ileride kilo alıp almaması erkek için kriter.”

Erkeklerin kadınların fiziksel görünüşüne bakarak değerlendirmeler yapmaları, kendilerinde onların bedenlerine müdahale hakkının olduğuna inanmalarına da neden olmaktadır. Görüşülen katılımcıların çoğu eşleri istediği için kilo verdiklerini, saçlarını onların istediği şekilde kestirdiklerini ve makyajı onların istediği şekilde yaptıklarını dile getirmişlerdir.

“Mesela kısacık kestir diyor bana erkek gibi.”

“Ben gittim kâkül kestirdim mesela.”

Katılımcıların çoğu her ne kadar eşlerinin müdahalesi konusunda çok şikayetçi olmadıklarını dile getirmiş olsalar da, kendileri başka kadınların görünüşleri üzerinden yorumlar yaparak aslında erkeklerin haklı olduğunu ima etmişlerdir.

“Bir yandan da haklılar ama adam bir evleniyor 55 kilo sonra bir bakıyor 75 kilo.”

Kadınların erkekler yerine sadece kadınların görünüşleri üzerine bu şekilde yorumlar yapıyor olmaları, toplumda daima ‘görünen’ kadının sadece erkekler tarafından değil kadınlar tarafından da bu rolüyle kabul edildiğini göstermektedir. Bu söylemlerden yola çıkarak patriyarkal panoptikonun yansımalarının zihinlerde ne şekilde yer ettiğini görebiliriz. Katılımcılar, eşlerinin, nişanlılarının ya da sevgililerinin kiloları ya da kısaca görünüşleri üzerine yapmış oldukları müdahalelerden çok şikayetçi olmadıklarını belirten katılımcılar, iyi niyet ile bunları kendilerine söylediklerini ya da öyle düşünmek istediklerini dile getirmişlerdir. Bu yüzden, onların söylediği doğrultuda değişikliğe gitmekten rahatsızlık duymadıklarını aktarmışlardır. Ancak, eşlerinden bu tarz müdahalelere hiç maruz kalmayan katılımcılar, böyle bir durumu hoş karşılamayacaklarını belirtmiştir.

Yapılan odak grup görüşmelerinde katılımcılar ile vücutlarını güzelleştirmek adına neler yaptıkları ve güzellik göstergesini neye göre belirledikleri üzerine konuşmalar yapılmıştır. Katılımcılar vücutlarının ve kendilerinin iyi görünmesi için genel olarak, spor yaptıklarını, giydiklerine dikkat ettiklerini, makyaj yaptıklarını, saçlarını şekillendirdiklerini, takı taktıklarını ve dik yürümeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılara neden bu şekilde pratikleri hayatlarında gerçekleştirdikleri ve güzelliği neye göre belirledikleri sorulduğunda verilen cevaplardan bazıları aşağıdaki gibidir:

“Mesela göz kalemi çekmeyince çok üzülüyorum çok çirkinmişim gibi hissediyorum”.

“Geçmiş bir birikim var sonuçta 27 yıldır aynı yüze uyanıyorum. Kendimi iyi hissetmek, görmek istediğim gibi görmek için makyaj yapıyorum mesela. Kendimi daha iyi hissettiğim şekilde giyiniyorum.”

Güzelliği kendi koşullarına göre değerlendiren katılımcılara, toplumun bu kendilerindeki güzellik algısının oluşmasına etkisinin olup olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Bu konuda her bir grupta farklı tartışmalar gerçekleşmiş fakat sonuç olarak katılımcılar, kendi düşüncelerinin belirlenmesinde ve ona göre sergiledikleri davranışların oluşmasında toplumun etkisinin oldukça fazla olduğunu ima eden ifadelerde bulunmuşlardır.

“Giyimi kuşamı sosyal hayatta belirliyor yani insanların hoşuna gidecek şeyleri seçiyoruz. Görsel olarak moda için uygun kıyafetler, insanların beğenisini toplayacağını düşündüğün şeyler. Yani kendimiz için yaptığımız kadar bıraktığımız intiba için de yapıyoruz bunu. Giydığımız şeyin beğenildiğini bakışlardan yorumlardan anlarsınız.”

Buna benzer birçok düşünce ile katılımcılar aslında kendilerini dışarıdaki gözlere göre ayarladıklarını belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak, katılımcıların kendilerinden bağımsız toplumda var olan bakış açısını içselleştirerek, düşüncelerini ve davranışlarını belirledikleri, buna bağlı olarak bedenleri üzerinde çeşitli değişikliklere gittiklerini söylemek yerinde olacaktır. Bu durumun sadece kendilerinde değil çevrelerindeki kişilerde de aynı şekilde oluştuğunu gösteren deneyimlerini paylaşmışlardır. Toplumsal yaşamda oluşan bakış açısının sadece erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından da kadınlara bir müdahale biçiminde eyleme döküldüğünü gözden kaçırmamak gerekmektedir. Var olan toplumsal kabullerin taşıyıcıları ve eyleyenlerinden olan kadınlar, patriyarkal bakış açısının devam ettirilmesinde ve toplumda buna göre hareket edilmesinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Katılımcılardan bir kişinin vermiş olduğu örnek bu durumu kanıtlar niteliktedir.

“Bir kız arkadaşım kollumdaki tüylere bakarak sen kollarını almıyor musun dedi almıyorum dedim! Ama bunu da alacaksam öleyim ben artık. Sonra düşünüyorum ciddi ciddi alayım mı ben o zaman korkunç gözüküyorum herhalde diyorum kendi kendime. Maymun gibi falan mı gözüküyorum diye düşünmeye başlıyorum.”

Katılımcılar, çoğu zaman sadece çevrelerindeki erkeklerden değil kadınlardan da vücutlarına yönelik eleştiriler aldıklarını belirtmişlerdir. Yaşamış oldukları toplumsal çevre onların ne şekilde kendilerini değiştirmeleri gerektiğini sürekli tekrarlar hale gelmiştir. Bu durum kadınların kendilerini istenilen yönde davranmalarına, görünüşlerini o şekilde düzenlemelerine neden olmaktadır. Sosyalleşme sürecinde içinde bulunulan ortam, gerçekleştirilen pratiklerin olduğu gibi kabul edilerek bireyler tarafından yerine getirilmesiyle sonuçlanmaktadır.

“Annem falan almıyor olsa önceden, etrafımdaki kızlar almıyor olsa, erkekler alıyor olsaydı hiç alma ihtiyacı duymazdım.”

“Mesela ben bacaklarımı birileri benimle dalga geçmeye başlayınca aldirmaya başladım lisede falandım galiba. Ama ortaokulda alsam kötü gözle bakılırdı ama lisedeyken aldirmadıysanız kötü bakılıyor.”

“Ben üniversitedeyken, açık tenli bir kız arkadaşım vardı. Haliyle yanağının kenarındaki tüyler belli oluyordu ama öyle çok dikkat de çekmiyordu. Ama iki kız arkadaş ona baskı uygulaya uygulaya sonunda kız gitti ağda yaptırdı.”

Katılımcılar bu düşünceleriyle, sosyalleşme sürecinin ne denli önemli olduğunu göstermektedir. Sadece sosyalleşme süreci değil aynı zamanda, bu süreç içinde görsel ve yazılı medya aracılığıyla aktarılan kadın imgesi, toplumda belli bir bakış açısının oluşmasına hizmet etmektedir. Bu durum hem kadınların hem de erkeklerin gözünde belli bir kadın imajının oluşmasına ve birbirlerine karşı yaklaşımlarını bu kabullerinden üzerinden gerçekleştirmelerine neden olmaktadır. Kadın bedeni ve güzelliğine dair aktarılan görseller, haberler, reklamlar ya da dizi ve filmlerdeki kadınlar, oluşan kadın özelliklerine dair ayrı ayrı katkıda bulunmaktadır. Buradan yola çıkarak, kadınların çoğu kendilerini, mükemmel kadın olarak gösterilen kadınlar ile karşılaştırmaya başlamakta ve o yönde kendinde değişiklikler meydana getirmektedir. Aktarılan güzel kadın özellikleri, bunlara sahip olmayan kadınlar üzerinde baskı oluşmasına neden olmaktadır. Erkeklerle dair bu tarz oluşumların kadınlarınkı kadar fazla olmaması, odaklanan noktanın yine kadınlar olmasına neden olmaktadır.

“... Bir açıyorsun veet ağda reklamı, bilmem ne lazer reklamı. Kadın ne kadar tüysüzse o kadar güzel o kadar statü sahibi gibi lanse ediliyor.”

Kadınların vücutlarındaki tüylerinden arınması gerektiği kabulü, katılımcılar tarafından sorgulanmış ancak bunun bu şekilde öğrenildiği için yaptıklarını ayrıca kendilerini de bu şekilde iyi hissettiklerinden normal karşıladıklarını dile getirmişlerdir. Aynı pratiğin erkekler tarafından çoğunlukla yapılmıyor oluşu katılımcılar tarafından nötr bir şekilde değerlendirilmiştir. Erkekler açısından olumlu ya da olumsuz bir anlam katmadan, bu şekilde yetiştirildiklerine bağlanan vücuttaki tüylerden arınma pratiği kabul görülen bir davranış olarak aktarılmıştır. Yine de bu davranışın gelişmesinde erkeklerin rolünün olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak katılımcıların çeşitli ifadelerinde yer bulmuştur.

“Erkeklerin davranışlarından dolayı biz bu kadar dikkat ediyoruz bence. Mesela evlenmeden önce daha çok dikkat ederdim. Ama evlendikten sonra Murat fazla dikkate almayınca ben de daha rahat oldum. O yüzden erkeklerin davranışına göre kendimizi ayarlıyor olabiliriz.”

“Ben almasam nişanlım beni kınar. Artık benden çok biliyor. Gitsene lazere falan ya diyor bana.”

Katılımcılar ile eğer vücutlarındaki tüylerden arınmazlarsa neler olabileceği tartışılmıştır. Bu konuyla ilgili eşlerinden ya da sevgililerinden farklı tepkiler gören katılımcılardan kimisi bunun sorun olmayacağını kimisi ise eşinin buna katlanamayacağını dile getirmiştir. Ancak katılımcıların neredeyse yarısı bunun bir gereklilik olduğu, erkeklerin kadınlardan bu şekilde bir beklentisinin olmasının normal karşılanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

“Şöyle düşünün erkeklerin sırtında kıl görünce de bizim hoşumuza gitmiyor, ben göğüs kıllarıyla sakalı birleşmiş erkek gördüm. Bizim nasıl hoşumuza gitmiyorsa onlarda bizde kıl tüy görünce hoşuna gitmiyordur diye düşünüyorum.”

Konu tam tersi şekilde düşünüldüğünde katılımcıların ne tepki vereceği ölçülmeye çalışılmış ve eğer erkekler vücutlarındaki tüylerden arınırlarsa neler olabileceği üzerine konuşulmuştur. Kadınlar bu durumda erkeklerin toplum

tarafından hoş karşılanmayacağı hatta onların komik duruma düşebileceklerini dile getirmişlerdir. Tüysüz olması gereken kadın olarak toplumda kabul gördüğü için, bu özelliğin erkek tarafından sahip olunması, onun toplumsal statüsünün sorgulanmasına neden olmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, kadına özgü özelliklerin ya da davranışların erkekler tarafından gerçekleştirilmesi, erkeklerin daha aşağıda görülmesine neden olmaktadır. Patriyarkal kültürün bir yansıma olarak kabul edilebilecek bu durum, kadın ve erkeğin davranışlarının belirlenmesinde etkin bir biçimde rol oynamaktadır.

“Mesela erkeklerin de tüyleri az olunca alay konusu oluyor.”

Katılımcılar ile kadınların dönemsel olarak bedenlerinde gerçekleşen biyolojik değişimler ve bu değişimlerin davranışlarına ne şekilde yansıdığı üzerine konuşulmuştur. Buna bağlı olarak hamilelik, menopoz ve regl dönemleri dikkate alınarak konuşmalar bu çerçevede gerçekleştirilmiştir. Fakat katılımcılardan hiç birinin hamilelik geçirmemiş olması ve yaş ortalamaları itibarıyla menopoz dönemini henüz deneyimlemedikleri için konuşmalarda katılımcılar regl dönemleri üzerine yoğunlaşmıştır.

Katılımcıların regl dönemlerinde çevrelerindekiyle ilişkileri üzerine durulmuş ve o dönem içinde yaşanan ağrı ve sıkıntıların çevreye yansıtıp yansıtılmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların çoğu regl dönemlerini babalarından ya da evde birlikte yaşadıkları kişilerden saklamadıklarını ancak iş çevresinde olabildiğinde bunu gizli bir biçimde yaşamayı tercih ettiklerini dile getirmişlerdir.

“Ben söyleyemem. Bir kere çok kötü olduğumda erkek daire başkanına midemi üşüttüğümü söylemiştim.”

“Mesela benim oda arkadaşım erkek, ben pedimi alırken önce makyaj çantasına alıyorum öyle çıkıyorum odadan. Belli etmemeye çalışıyorum. Bir gün toplantıdan çıktık, mescide inecek arkadaş biliyor ben de gidiyorum normalde. Dedi gelmiyor musun? Ee geleyim deyip aşağı kadar onlarla inip ondan sonra geri çıktım yani. Ben söylenmemesi gerektiğini de düşünüyorum. Babam bilir kardeşime çok rahat söylerim ama dışarıda asla söyleyemem.”

Katılımcıların biyolojik olarak yaşamış oldukları bedensel değişimler, doğal bir şey olmasına karşın saklanarak ve gizli tutulması gereken bir durum olarak kabul görmektedir. Kadına dair bu dönemsel değişikliğin getirmiş olduğu sıkıntılar, bilhassa çevrelerindeki erkeklerden uzakta yaşanılması, gizlenmesi gereken bir eylem olarak görülmektedir. Neden bu şekilde davranmaya özen gösterdikleri sorulduğunda, bunun mahrem olduğu bazı katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

“Bana mahrem geliyor mesela. Bana üreme sistemi ile ilgili her şey mahrem geliyor.”

Yukarıdaki örnek ile benzer bir biçimde kadına dair cinsel özelliklerin saklı tutulması gerektiği, erkeklerin bu tarz durumlarda dikkatlerini başka yönlere çevirdikleri belirtilmiştir. Kadın bedeninin hem bir tabu hem de müdahale etme hakkının bulunduğu inanılan ve pratiğe de dökülen bir iktidar aracı halinde olması kadınların toplumsal yaşam içindeki konumlarının ne derece çelişkiler barındırdığı açıklar niteliktedir. Katılımcılardan bir kişi yumurtalıklarından ameliyat olduğunda eve geçmiş olsun demek için gelen erkeklerin odaya girmediğini belirtmiştir. Bu konuyla bağlantılı olarak regl dönemlerinin ramazan aylarında daha sıkıntılı bir sürece girdiği, asıl olarak bu ay içinde ne yapacaklarını şaşırdıkları katılımcıların bir kısmı tarafından paylaşılmıştır.

“Mesela ramazanda da oluyor. Annem şey yapardı, oruç tutmuş gibi yapardı ama oruç tutmamak için de bir bardak su içerdi sonra bütün günü öyle geçirirdi ki kimse anlamasın diye biz öyle gördük.”

“Hatta biz birkaç yıla kadar sahura da kalkıyorduk. Ben hasta olduğum için kalkmadığımda edepsizlikle suçlandım.”

Katılımcılar kendi aile profillerine bağlı olarak çeşitli cevaplar vermişlerdir. Ancak genel olarak çoğunun regl dönemlerini sakladıkları, sancı çektiklerinde bunu davranışlarına yansıtmadıkları hatta yansıtılmaması gerektiğini düşündükleri yaptıkları paylaşımlardan çıkarılmaktadır. Kadına özgü gerçekleşen bu biyolojik durumun, toplum içinde de neredeyse bir tabu olarak görülmesi ve belli edilmemeye çalışılması kadınların davranışlarına yansımaktadır. Ancak bunların aksine, regl

dönemlerinin erkekler tarafından bilinmesi gerektiğine dikkat çeken katılımcılar da olmuştur.

“Ya ben anlamıyorum erkeklerin de hiç aklına gelmiyor. Ya bunların evde karısı yok mu kızı yok mu hiç mi anlamazlar.”

“Ben bazen öyle bir duruma düşünüyorum ki yani diyorum. Çünkü kötüyüm, ağrım var, sıcak su torbasıyla geziyorum. İş yerinde de söylüyorum. Mesela annem derdi ki hep babalara söylenmez ama ben söylüyorum. Kadınsal problem diyordum. Var olan bir şeyin saklanmasını ben yanlış buluyorum. Yakın çevreme, abime de babama da çok rahatlıkla söylüyorum. Başım ağrıyor falan demiyorum, hastalıktan dolayı karnım ağrıyorsa bunu söylüyorum.”

Kadınların bedenlerine yönelik yapmış oldukları müdahaleler ve bedenlerinde gerçekleşen deneyimlere bağlı davranışlarında gösterdikleri değişimler toplumun kabullerinden yola çıkarak gerçekleştirilen pratikler olarak kabul edilebilir. Yazı boyunca defalarca vurgulanan sosyalleşme sürecinin önemi her konuda karşımıza çıkmaktadır. Sosyalleşme sürecinin patriyarkal kültür içinde gelişiyor olması kadınların kendilerini bu bakış açısıyla şekillendirmelerine, gerekiyorsa kendilerini saklayıp gizlemelerine neden olmaktadır. Kadına özel alanda olması gerektiği görüşü ve ona dair neredeyse tüm özelliklerin de özel ve mahrem sayılması kadınların kendilerini kontrol altında tutmalarına ve sakınmalarına neden olmaktadır.

Odak grup görüşmelerinde katılımcılar ile konuşulması gereken tüm konular üzerine durulduktan sonra en başta sorulan soru tekrar kendilerine yöneltilmiştir. Aynı sorunun tekrarlanmasının nedeni, görüşme boyunca gerçekleştirilen fikir alışverişinin onların tutumlarında ne gibi bir etki yarattığını öğrenmeye yöneliktir. Bu bağlamda katılımcılara yeniden bedenimizin ve davranışlarımızın kontrolünün bizde olup olmadığı, eğer bizdeyse ne kadarının kendi kontrolümüzde olduğu sorulmuştur. Gelen cevaplar, ilk sorulduğunda gelen cevaplardan daha net bir ses tonuyla ve kendilerinden emin bir biçimde aktarılmıştır.

“Kadının anaç tavrı onu daha korunmaya layık kılıyor. Bu sefer şunu reddediyoruz toplumsal hayat var ama biyolojik olarak bize biçilmiş bir rol de var. Bir noktada kalıtımsal olarak bize verilen şeyleri de ret etmek istemiyorum ben toplumsal eşitlik sağlayacağız diye. Benim

hoşuma gidiyor kadınların fiziksel daha korunmaya ihtiyaç duyan canlılar olarak görülmesi. Ama zihinsel olarak bir korunmayı asla kabul etmiyorum.”

“Kontrol bizde ama bizim dışımızdakilerin özellikle erkeklerin düşünceleri etkiliyor hatta şekillendiriyor. Eğer o düşünceyi benimsiyorsam değiştiriyorum. Ama bir birinden bağımsız düşünülebilecek bir şey değil.”

“Bazı noktalarda kontrol edemediğimiz noktalar var, o sırada bize yanlış şeyler de öğretiliyor olabilir ama bunun farkına varamıyoruz.”

“Bugün müdürün odasında iki resim vardı. İkizleri var adamın. Biri kız biri erkek. Kız çiçekler böcekler ağaçlar çizmiş, oğlan ralli arabası çizmiş içimden dedim ki bu resmi yapan çocukların cinsiyeti söyleyin deseler resimleri gösterip, bunu kız bunu erkek yapmıştır diye çok rahat söyleyebilirim. Yani doğduğumuz andan itibaren bize biçilen bir rolü oynuyoruz aslında.”

“Ana kontrol bizde ama dışarıdan çok fazla etki var. Önemli olan bu etkileri süzebiliyor muyuz? Ama bence hayır. Çoğu kadın bunu süzmeden direkt kabul ediyor. Ama hiç onlardan etkilenmeyeceğim ben bağımsız olacağım diyebileceğim bir dünya da yok.”

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere kadınların kendi davranışları ve bedenleri üzerinde mutlak bir kontrolden bahsetmek mümkün değildir. Toplumun hem kadın hem erkek üzerinde yadsınamayacak derecede etkileri bulunmaktadır. Ancak bu durumun erkekler ile karşılaştırılarak değerlendirildiğinde, kadınların daha dezavantajlı konumda bulduklarını söylemek yerinde olacaktır. Patriyarkal kültürün özneleri olarak erkekler, iktidarın devamlılığı adına kadınlar üzerindeki tahakkümlerini bir araç olarak kullanmakta ve kadınların toplum içinde pasifleşmesine neden olmaktadır. İkincil konumu sürekli kendisine hatırlatılan kadın, toplumu çepeçevre saran ve iktidar ilişkilerinin parçası olan panoptikon ve patriyarkanın bütünleşmesinden nasibini almakta ve kendi bedeni ve davranışları üzerinde hakimiyet kurmaktan ziyade, kendini patriyarkal panoptikonun istediği biçimde farkında olmadan şekillendirmektedir. Yapılan odak grup görüşmelerinden elde edilen veriler, bu durumun aynı şekilde devam ettiğinin kanıtı biçimindedir.

SONUÇ

Modern zamanın iktidar biçimi olan panoptikonun nasıl bir ‘erkek gözü’ haline geldiği, bu gözün, kadınların zihinlerini, davranışlarını ve görünüşlerini nasıl etkilediği ve kadınlar üzerinde nasıl vücut bulduğu çalışma boyunca anlatılmaya çalışılmıştır. Yapılan odak grup görüşmeleri ile konuyla ilgili kadın deneyimleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi yapılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rolleri ile oluşan iktidar ilişkileri, kadınların bedenleri ve davranışları üzerinde kontrol sağlayarak gelişmektedir. Foucault’a göre, tarihsel süreç içinde iktidar, beden ve zihin kontrolü üzerinden varlığını daimi kılmaktadır. İçinde barındırdığı birçok ilişki biçimi ve söylemler iktidarın görünmez bir biçimde toplumda hüküm sürmesine neden olmaktadır. Buna yardımcı olan olgulardan biri de panoptikon olarak karşımıza çıkmaktadır. Çıkış noktası Bentham’a ait olan ancak Foucault tarafından geliştirilerek toplumsal yaşam üzerinden değerlendirilen panoptikon, kişinin kendi kendini gözetlemesini ve kontrol etmesini sağlayan bir sistem olarak kabul edilmektedir.

Foucault, panoptikonun modern iktidarın kökenini oluşturduğunu ileri sürmektedir. Panoptikon sayesinde toplumda bireyler sürekli izlendiklerini düşünecek ve bu yüzden tüm hareketlerini kontrol edeceklerdir. Yani tüm toplumu saran soyut bir göz, iktidarın amacına hizmet etmiş olacaktır. Bu bağlamda panoptikon ile sosyal çevreyi saran iktidar ilişkileri, patriyarkanın hâkim olduğu toplumda eril ideoloji ile birlikte kadınlar üzerinden gerçekleştirilen iktidar ilişkiler bütününe dönüşmektedir. Bu konu ile bağlantılı olarak katılımcıların paylaşımları genel olarak değerlendirildiğinde, kendilerinin tıpkı izleniyormuş gibi davrandıklarını söylemek yerinde olacaktır. Çünkü kendi hayatlarından vermiş oldukları örnekler sürekli kendilerini kontrol ederek eylemlerini gerçekleştirdiklerini göstermektedir. Katılımcılardan yalnız yaşayanların, kamusal alandayken davranışlarını ve konuşmalarını evde bir erkek yakını (baba, eş, abi vb.) kendilerini bekliyormuş gibi aktarmaları ya da evlerinde bir erkek yaşadığını göstermeye çalışarak kapılarının önüne erkek ayakkabısı koymaları, toplumu saran patriyarkal atmosferin kadınların

davranışlarına nasıl yansıdığını göstermektedir. Bundan farklı olarak, kimi zaman izlendiklerini düşündükleri ve buna göre davranışlarını değiştirdikleri dile getirmişlerdir. Ancak bu davranışlar kadınların kendilerini daha pasifleştirmelerine neden olacak (göz temasından kaçınma⁴, konuşmama, hızlı hızlı yürüyerek uzaklaşma vb.) pratiklerdir.

Foucault, panoptikonun, bedenleri ve zihinleri etkileyerek toplumda yer aldığını belirtmiştir. Tarihsel süreç içinde devletlerin politikalarına dahil olan bu durum, Foucault'un biyo politika olarak adlandırdığı bir müdahale politikasını dönüştürerek tüm toplumun, iktidar ilişkilerini zedelemeyecek bir biçimde, her hangi bir maliyete gerek duyulmadan düzenlenmesini sağlamıştır. Ancak bu düzenlemeler başlarda erkeklerin bulunduğu askeri okullar, hapisaneler gibi yerlerde uygulanmış, modernleşme ile birlikte bedene uygulanan müdahaleler değişikliğe uğramış ve iktidar, patriyarka ile yeni bir ilişki biçimi kurarak kadınların bedenleri üzerinden denetim sağlamaya çalışmıştır.

Teorik olarak panoptikonun erkek gözü haline dönüştürerek sosyal yaşamı etkisi altına alması, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesi, kadınların kendi davranış ve zihin yapılarının oluşumunda belirleyici olması, çeşitli görüşler ışığında aktarılmaya çalışılmıştır. Bu tartışmaların sosyal yaşam içinde ne kadar geçerli olduğu, tartışılanlar ile pratikte gerçekleşenler arasında benzerlik ya da farklılık olup olmadığı öğrenilmek üzere kadınların deneyimleri üzerinden konuya dair bilgiler edinilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla dört farklı grup ile odak grup görüşmeleri yapılarak toplamda 32 kadın katılımcı ile görüşülmüştür.

Feminist tartışmalar içinde panoptikon ile kadınların erkeklerin tahakkümü altında kimliklerinin oluşması arasında paralellik olduğu ileri sürülmüştür. Buna bağlı olarak, kadınların kendilerinden bağımsız bir bilinç oluşturdukları, bunun da kendilerine ve bedenlerine yabancılaşmalarına neden olduğu belirtilmiştir. Kadınların bedenlerine yabancılaşması, kendi bedenlerini patriyarkal ötekinin

⁴Göz teması kurmak bir erkek davranışı ve buna bağlı olarak iktidarın şekillenmesine yardımcı bir eylem olarak feminist tartışmalar içinde yer almaktadır.

gözüyle görmesine ve bu yüzden edilgenleşmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yapılan odak görüşmeler ile elde eden sonuçlar benzerlik göstermektedir. Katılımcıların tümü kendi bedenlerine hâkim olamadıklarının ve tamamen hâkim olamayacaklarının altını çizmiştir. Çünkü toplumun buna izin vermeyeceğini, çevrelerinden sürekli müdahaleler olduğunu, verdikleri örnekler ile anlatmaya çalışmışlardır. Kendi bedenlerinin farkında olmadıklarını yapılan görüşmeler sırasında fark eden çoğu katılımcı, bu durumu; yetiştirilme tarzlarına bağlamışlardır. Sosyalleşme süreci ile ilişki olduğuna dikkat çekilen bu durum, feminist tartışmalar içinde de yer almakta, kadın bedeninin ve davranışlarının üzerindeki kontrolün sağlanmasında sosyalleşme sürecine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca katılımcılar, çoğu zaman (giyim kuşamdan, davranışlara) çevrelerindeki kendilerini nasıl değerlendireceklerini göz önünde bulundurarak hareket ettiklerini dile getirmişlerdir. Burada ön plana çıkanlar ise eşleri, sevgilileri ya da nişanlılarıdır.

Edilgenleşen kadın bedeni, kadının toplumda sürekli görünür ve ulaşılabilir olmasına neden olmaktadır. Görünürlüğü ile ön plana çıkan kadın, sürekli patriyarkal bakış açısına ve yaptırımlarına maruz kalmaktadır. Bu yüzden, kadın kendini bu bakış ile değerlendirerek erkek gözetimini bedensel varlığında taşımaktadır. Bu, kadının davranışlarında ve yaşam biçiminde kendini göstererek erkek gözetiminin ve panoptik patriyarkal bakışın kadının hayatının her alanını müdahale edilebilir hale gelmesine neden olmaktadır. Katılımcıların da belirttiği üzere eşleri kendilerinin sadece davranışlarına müdahalede bulunmamakta, kilolarına, saçlarının şekillerine ve kıyafetlerine müdahalede bulunmaya çalışarak onların görmek istedikleri şekilde görünmelerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Kimi katılımcı bunun farkında olduğunu kimi ise görüşmeler sırasında bu tarz durumlar yaşadığının farkına vardığını dile getirmiştir. Bu da kadınların farkında olmadan içselleştirdikleri erkek gözünün ya da panoptik patriyarkal kültürün bir kanıtı olarak kabul edilebilir.

Sadece bedenleri değil zihinleri de kontrol altına alan disipline edici pratikler olarak karşımıza çıkan panoptik gözetleme, sosyalleşme sürecinde kadınların toplumun onlara atfettiği konumlarını kabullenerek kimlik oluşturmalarına neden

olmaktadır. Patriyarkal toplumun gözü haline gelen eril bakış, kadının sürekli kendini izlemesi sonucunu doğurmaktadır. Bu da kadında ikili bilincin oluşumuna zemin hazırlamaktadır. Kadınların kendilerini hem kendi gözleriyle hem de - panoptikonun kavramsallaştığı hapisanelerdeki mahkûmların gardiyanların gözüyle kendilerini izledikleri gibi- içselleştirdikleri erkek gözüyle izledikleri ileri sürülmektedir. Bu yüzden kadınları gözetleyen fiziksel bir varlığa ihtiyaç duyulmadan, panoptik patriyarkal bakışa uygun bir şekilde kadınların davranışlarını belirledikleri ve yaşam biçimlerini buna göre oluşturdukları belirtilmektedir. Bu şekilde iktidarın yeni biçimi haline gelen panoptikon, erkek bakışları ve gözetlemeleriyle birleşerek kadınların davranış ve zihinlerinin patriyarkal iktidar yapısına göre şekillenmesini sağlamaktadır.

Goffman, bedenin bireye ait olduğunu ancak bu bedeni anlamlandırmanın toplum olduğu dile getirerek, bireylerin davranışlarının, hareketlerinin oluşumunda toplumun neredeyse bir ayna işlevi gördüğünü belirtmektedir. Bireysel kimlik ve toplumsal kimliğin oluşumunda büyük rol oynayan bu işlev, kişinin kendi kimliğini ve özelliklerini toplumun yargılarına göre oluşturmasına neden olmaktadır. Ayrıca sosyal ilişkilerde kadın ve erkek arasındaki iktidar yapısının oluşumuna etki eden bu durum, toplumsal yargılar bağlamında erkeğin gücünü ön plana çıkararak kadının özne olarak kendi kimliğini inşa etmesinin önüne geçmektedir. Erkek gözetiminin yansıması olarak kabul edilebilecek bu durum, panoptik patriyarkal gözün devamlılığına olanak tanımaktadır. Odak grup görüşmelerine katılan katılımcılar da çoğu zaman başkalarına göre kendilerini şekillendirdiklerini, aslından onların kendilerine verecekleri tepkilerden yola çıkarak, kendilerini ayarladıklarını belirtmişlerdir.

Toplumsal yaşamın her alanında varlığını gösteren medya araçları, panoptikonun günlük hayatta ne kadar etkin olduğunu göstermektedir. Reklamlarda, dergilerde, sinema ve dizilerde aktarılan kadın görselleri, erkek gözünün olmasını istediği özellikte oluşturulmuş kadın imgeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem medyada hem toplumda kabul gören bu tutum, kadınların; erkek gözüne göre

kendilerini şekillendirmelerine neden olmaktadır. Katılımcılar da televizyonda gösterilen reklamlardan şikayet ederek, orada bir kadın algısının yaratıldığını, güzel kadının nasıl olması gerektiğini gösterdiklerini ve bu yüzden kendilerini onlara göre değerlendirerek, bu tür yayınların kendi bedenlerinde değişiklik yapmalarına neden olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar vücutlarındaki tüylerden arınma, kilo verme ya da makyaj yapma pratikleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, toplumsal yaşam içinde yadsınamaz bir olgu olarak karşımızda durmakta ve varlığını sürdürmektedir. Bu rollere bağlı olarak kendisini gösteren eşitsizlik, sosyalleşme sürecinde ‘kadın’ ve ‘erkek’ olmayı öğrenen bireyler üzerinde baskı yaratarak iki farklı kutbun oluşmasına neden olmaktadır. Kadın ve erkek birbirlerine ötekileştirilerek, sosyalleşme sürecinin her iki taraf açısından farklı sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır. Yapılan odak grup görüşmelerinde katılımcılar buna paralel yönde fikirler beyan ederek, çocukluktan itibaren kendilerine nasıl olmaları gerektiği ve ailelerinin erkek kardeşleriyle kendilerine farklı şeyler öğreterek büyüttüklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılar arasındaki genel kanı, toplumun kadınların ve erkeklerin nasıl olması gerektiğine karar verdiği yönündedir.

Erkek, sosyal yaşam içinde etkin ve eyleyen rolüyle kimliğini oluştururken kadının kimlik oluşumunda pasiflik ve görünen olma özellikleri baş göstermektedir. Bu durum kadın ve erkek arasındaki iktidar ilişkilerini etkilemekte, ezen ve ezilen ikiliğinin oluşmasına neden olmaktadır. Erkek, tahakküm gücünü elinde bulundururken, kadın bu güce bağımlı konumda bulunmaktadır. Var olan toplumsal cinsiyet rolleri ve patriyarkal toplum, bu iktidar yapısını pekiştirerek kadınların aleyhinde sosyal ilişkiler oluşmasına neden olmaktadır. Bu konu ile ilgili katılımcıların paylaştıkları deneyimlerinden yola çıkarak erkek ve kadına farklı özellikler atfedildiği ve bu durumun onların yaşamlarını etkilediği söylenebilir. Katılımcılara kadın ve erkeklere has davranışlar sorulduğunda her birinin toplumsal cinsiyet rollerine bağlı özelliklerden örnekler verdikleri görülmüştür. Erkekler için güç, cesaret anlamları içeren davranışlar dile getirilirken, kadınlar için daha duygusal

ve naif içerikli özelliklerden bahsedilmiştir. Ayrıca, katılımcılardan bir kişinin vermiş olduğu örnek, cinsel yönelimi farklı olan ancak fiziksel olarak erkek görünümüne sahip bir kişinin kendini güçlü ve erkeksi göstermek adına, gidilen yerde hesap istemesi ve ödeme yapması, bu konuda en dikkat çekici noktalardan biri olarak çalışmada yerini almıştır. Bu durum, hem sosyalleşme sürecinin hem de var olan toplumsal cinsiyet rollerinin bireyler üzerinde uyguladığı baskının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyal ilişkilerin kadın ve erkek açısından farklı biçimlerde gelişiyor olmasının ardında yatan nedenler, toplum tarafından kadın ve erkeğe atfedilen toplumsal cinsiyet rollerinin yukarıda bahsedilen iktidar yapısının oluşumuna zemin hazırlayacak nitelikte şekilleniyor olmasıdır. Bu şekillenmede öne çıkan durum, iktidarı elinde tutan tarafın diğeri üzerindeki hâkimiyeti ile onun kimlik oluşumunda etkili olmasıdır. Sosyalleşme sürecinde erkeğin kadın üzerindeki tahakkümü ile oluşan kadın kimliği, kadınların davranışlarında ve görünüşlerinde kendini yansıtmaktadır.

Sosyalleşme sürecinde patriyarkal kültürün özneleri olan erkeklerin kadınlara müdahaleleri normleştirilerek toplumsal yaşam içinde sıradanlaştırılmaktadır. Bu yüzden patriyarkal kültürün dayatmaları, kadınlar tarafından içselleştirilmekte, farkında olmadan bu kültürün taşıyıcıları haline gelmelerine neden olmaktadır. Artık erkek gözü ile dünyaya bakan kadınların zihinleri, davranışları ve günlük pratikleri bu bakış açısına göre şekillenmektedir. Bu bağlamda odak grup görüşmelerinden yola çıkarak bir değerlendirme yapılması gerekecek olursa, katılımcılara hem özel hem de iş hayatlarına en çok müdahalede bulunanların erkekler olduğu ve katılımcıların da onların isteği doğrultusunda, çoğu zaman da sorgulamadan kendi davranış ve pratiklerinde değişikliğe gittikleri görülmüştür. Kimi zaman bunun bu şekilde olmasının nedenini kendilerinde aramışlar ancak istenilenden farklı davranıldığı zaman çok fazla dikkat çektikleri bu yüzden rahatsızlık duydukları ve çoğunlukla kabul edici bir tavır takındıklarını dile getirmişlerdir.

Feminist tartışmalar içinde, iktidarın kadın bedeni üzerinden kendini gerçekleştirildiğine dair değerlendirmeler yapılması ve panoptikonun feminist düşünürler tarafından değerlendirilmesi, Foucault'un cinsiyetten bağımsız olarak ele aldığı panoptikon, iktidar ve beden arasındaki bağlantının toplumsal cinsiyet temelinde analiz edilmesine olanak tanımıştır. Bu konuda çalışma boyunca farklı bakış açılarına yer verilmiş ve kadınların bu durumdan nasıl etkilendikleri anlatılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ ÖZDEMİR, Gülay, (2013) “Foucault’da İktidar ve Beden İlişkisi”, **Akademik Bakış Dergisi**, Sayı:38, Kırızistan

ALPTEKİN, Duygu, (2006) **Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Konya

ARAT, Necla, (2010) **Feminizm’in ABC’si**, Say Yayınları, İstanbul

BARTKY, Sandra Lee, (1982) “Narcissism, Femininity and Alienation”, **Social Theory and Practice**; Summer 8, 2;127-143.

BARTKY, Sandra Lee, (1988) “Foucault, Feminism and Patriarchal Power”, **Feminism and Foucault: Reflections on Resistance**, ed. Irene Diamond and Lee Quinby Boston:Northeastern University Press.

BARTKY, Sandra Lee, (1990) **Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression**, New York: Routledge.

BARTKY, Susan Lee, (2003) “Foucault, Femininity, and the Modernization of Patriarchal Power,”, **The Politics of Women’s Bodies: Sexuality, Appearance, and Behavior**, ed. Rose Weitz, New York: Oxford University Press.

BARNETT, Hilaire, (1998) **Introduction to Feminist Jurisprudence**, London.

BERRY, John W., SEGALL, Marshall H., KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, (1997) **Handbook of Cross-Cultural Psychology: Social Behavior and Applications**, Ally and Bacon.

BEALL Anne E, EAGLY, H.Alice, STERNBERG J.Robert, (2004) **The Psychology of Gender**, The Guilford Press, New York.

BERGER, John, (2013) **Görme Biçimleri**, Metis Yayınları.

BURR, Vivien, (1999) **Gender and Social Psychology**, Routledge, New York.

BORDO, Susan, (1988) "Anorexia Nervosa: Psychopathology as the Crystallization of Culture," **Feminism and Foucault: Reflections on Resistance**, ed. Irene Diamond and Lee Quinby, Boston: Northeastern University Press.

BORDO, Susan, (1990) "Reading the Slender Body", **Body/Politics: Women and the Discourses of Science**, Routledge, Chapman and Hall Inc., 83-112.

BORDO, Susan, (1992) "The Body and The Reproduction of Femininity: A Feminist Appropriation of Foucault", **Gender, Body Knowledge**, 13-33.

BRAIDOTTI, Rosi, (1994) "Nomadic Subjects: Embodiment and Sexual Difference", **Contemporary Feminist Theory**, New York: Columbia University Press, 187-188.

BUTLER, Judith, (1985) "Embodied Identity in de Beauvoir's *The Second Sex*". Paper presented at **the American Philosophical Association**, Pacific Division March 22.

BUTLER, Judith, (2012) "Bedenler ve İktidar", **Cogito**, Yapı Kredi Yayınları, Sayı 70-71, 275-288.

CONNELL, Raewyn, (1987) **Gender and Power**, Cambridge, Polity Press.

CORNEL, Drucilla, (2008) "Etik Feminizm Nedir?", **Çatışan Feminizmler**, Çev. Feride Evren Sezer, Metis Yayınları, 157-169.

ÇABUKLU, Yaşar, (2004) **Toplumsalın Sınırında Beden**, Kanat Yayınları, İstanbul.

ÇOKLUK, Ömay, YILMAZ, Kürşad, OĞUZ, Ebru, (2011) "Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi", **Kuramsal Eğitimbilim**, Cilt:4, Sayı:1, 95-107.

DEMİR, Zekiye, (1997) **Modern ve Postmodern Feminizm**, İstanbul.

DOLTAŞ, Dilek, (1991) “Feminizm Açısında Sekizinci Günah ve Bir Cinayet Romani”, **Toplum ve Bilim**, Sayı:53, İstanbul.

DONOVAN, Josephine, (2010) **Feminist Teori**, İletişim Yayınları, İstanbul.

EAGLATON, Terry, (1991) **Ideology, an Introduction**, London, New York.

DAHL, Tove Stang and SNARE, Annika, (1978) "The Coercion of Privacy: A Feminist Perspective," **Women, Sexuality and Social Control**, ed. Carol Smart and Barry Smart, London: Routledge & Kegan Paul .

DIMEN, Muriel, (1989) "Power, Sexuality and Intimacy," **Gender/Body/Knowledge: Feminist Reconstructions of Being and Knowing**, ed. Alison M. Jaggarand, Susan R. Bordo, New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press.

de BEAUVOIR, (1970) Simone "Simone de Beauvoir ile Söyleşi", **Kadın: Bağımsızlığa Doğru**, çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul.

de BEAUVOIR, Simone, (1970) **Genç Kızlık Çağı**, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, 4. baskı, İstanbul.

de BEAUVOIR, Simone, (1970) **Kadın: Bağımsızlığa Doğru**, Çev. Bertan Onaran, Payel Yayınları, İstanbul.

EKE-ÇOŞAN, Deniz, (2006) **İki Grup Kadın Arasındaki Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Algısında Değişme: Ankara’da Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

DYER, Richard, (1982) “Don’t Look Now”, **Screen**, Vol:23 No:3/4, 61-73.

FIRESTONE, Shulamith, (1971) **The Dialectic of Sex**, London: Jonathan Cape.

FREEMAN, Jo, (1995) **Women: A Feminist Perspective**, 5.th edition, Mountain View, Calif. : Mayfield Pub. Co.

FOUCAULT, Michael, (1979) **Disipline and Punish: The Birth of the Prison**, Newyork, Vintage.

FOUCAULT, Michael, (2012) **İktidarın Gözü**, Ayrıntı Yayınları.

FULCHER, James, SCOTT John, (2007) **Sociology**, Oxford.

GREEN, Eileen, Hebron, Sandra, and Woodward Diana, (1987) "Women, Leisure and Social Control," **Women, Violence and Social Control**, ed. Jalna Hanmerand Mary Maynard, Atlantic Highlands, N.J.:Humanities Press International.

GOFFMAN, Erving, (1963) **Behaviour in Public Places: Notes on the Social Organization of Gatherings**, Newyork, The Free Press.

GOFFMAN, Erving, (1974) **Frame Analysis, : An Essay on the Organization of Experience**, Newyork, Harper and Row.

HARALAMBOS, Michael, HOLBORN, Martin, (2008) **Sociology**, Collins, London.

HENLEY, Nancy, (1977) **Body Politics: Power, Sex And Nonverbal Communication**, Englewood Cliffs, NJ, PrenticeHall.

HOOKS, Bell, (2002) **Feminizm Herkes İçindir**, çev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, Çitlembik Yayınları, İstanbul.

JAGGAR, M. Alison, BORDO, R. Susan, (1992) **Gender/Body/Knowledge, Feminist Resconstruction of Being and Knowing**, Rutger University Press.

İNCEOĞLU, Yasemin, KAR, Altan, (2010) **Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni**, Ayrıntı Yayınları.

KANDİYOTİ, Deniz, (1995) "Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları", **Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem**, Çev. Neslihan Cangöz, Sel Yayıncılık, İstanbul.

KAPLAN, E. Ann, (1983) **Women and Film: Both Sides of the Camera**, New York: Methuen.

KRAIS, Beate, (2006) "Gender, Sociological Theory and Bourdieu's Sociology of Practice", **Theory, Culture & Society**, Vol:23, No:6.

LAURA, Mulvey, (1989) **Visual and Other Pleasures**. Bloomington, Indiana University Press.

LAWS, Sophie, (1990) **Issues of Blood, The politics of Menstruation**, Houndmills, Macmillan.

LORBER, Judith, (1994) "Night to His Day': The Social Construction of Gender", **Paradoxes of Gender**, 13-36.

MACKINNON, Catharine, (1989) **Toward a Feminist Theory of the State**, Harvard University Press, Cambridge.

MARTIN, Emily, (1989) **The Women in The Body**, Milton Keynes, Open University Press.

MILLET, Kate, (1970) "Sexual Politics: A Manifesto for Revolution", **Notes from The Second Year**, London.

NEWMAN, Louise K., (2002) "Sex, Gender and Culture: Issues in the Definition, Assessment and Treatment of Gender Identity Disorder", **Clinical Child Psychology and Psychiatry**, 7(3), 352-359.

SANCAR, Serpil, (2011) **Erkeklik: İmkansız İktidar**, İstanbul: Metris Yayınları.

SAVRAN, Gülnur Acar, (2004), **Beden Emek Tarihi: Diyalektik Bir Feminizm İçin**, Kanat Yayıncılık, İstanbul.

SHILLING, Chris, (1993) **The Body and Social Theory**, Sage Publications, London.

SLOBIN, Dan, MILLER, H. Stephen, PORTER, W. Porter, (1968) "Forms of Address and Social Relations in a Business Organization", **Journal Of Personality and Social Psychology**, Vol:8 No:3, 289-93.

SMITH, Patricia, (1993) **Feminist Jurisprudence and The Nature of Law**, Oxford University Pres, Oxford.

SPITZACK, Carole, (1990) **Confessing Excess: Women and The Politics of Body Reduction**. Albany, NY: State University of New York Press.

STANNARD, Una, (1977) "The Mask of Beauty," **Women in Sexist Society: Studies in Power and Powerlessness**, ed. Vivian Gornickand and Barbara K. Moran, New York: Mentor-Basic Books.

ŞAHSUVAROĞLU, Tuna, EKŞİ, Halil, (2008) "Odak Görüşmeleri Ve Sosyal Temsiller Kuramı", **Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:28, Sayı:28, 127-139.

ŞAŞMAN KAYLI, Derya, (2014) **Kadın Bedeni ve Özgürleşme**, İlya İzmir Yayınevi.

USER, İnci, (2010) "Biyoteknolojiler ve Kadın Bedeni" İNCEOĞLU, Y. ve KAR, A. (der.) **Dişillik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni** içinde, İstanbul: Ayrıntı, s.133-169.

TEKELİ, Şirin, (1995) "1980'ler Türkiye'sinde Kadınlar", **1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**, İletişim Yayınları, İstanbul.

The Boston Women's Health Book Collective, (1979) **Our Bodies, Ourselves: A Book By and For Women**, New York: Simonand Schuster.

TONG, Rosamarie, P, (2005) **Feminist Düşünce**, çev. Zafer Çilingiroğlu, Gündoğan Yayınları, İstanbul.

TURNER, Bryan S, (1983) **Religion and Social Theory**, London,, Heinemann Educational Books.

TURNER, Bryan S, (2003) **The Body and Social Theory**, Sage Publications.

WEX, Marianne, (1979) **'Let's Take Back Our Space': "Female" and "Male" Body Language as a Result of Patriarchal Structures**, Trans. Johanna Albert, Berlin: Frauen literatur verlag Hermine Fees.

WEST, Robin, (1991) **Jurisprudence and Gender in Feminist Legal Theory**, Oxford University Press, Oxford.

YOUNG, Iris, (1979) "Is There A Women World? -Some Reflections On The Struggle For Our Bodies" Presented To The Second Sex- Thirty Years Later: A Commemorative Conference On Feminist Theory, Newyork University, September.